

Masteropleiding Letterkunde

Docent voor wie dit document is bestemd:

Uzha Wilbers

Titel van het document:

Masteropdracht Literair Bedrijf Laurens van Reem Herkansing

Datum van indiening: *31-03-2024*

Het hier ingediende werk is de verantwoordelijkheid van ondergetekende. Ondergetekende verklaart hierbij geen plagiaat te hebben gepleegd en niet ongeoorloofd met anderen te hebben samengewerkt.

Handtekening:

Laurens van Reem

Naam student:

Laurens van Reem

Studentnummer:

51043492

Radboud Universiteit Nijmegen

Slechte invloed is ook invloed: Onderzoek naar de verhouding tussen de literatuurkritiek en het literaire veld aan de hand van negatieve recensies

Laurens van Reem

S1043492

Masterscriptie letterkunde: literair bedrijf

Faculteit der Letteren

Radboud Universiteit Nijmegen

Begeleid door dr. Usha Wilbers

26.214 woorden

31-03-2024

Abstract

The goal of this paper is to examine the relation between literary criticism and the literary field. It first establishes recent developments in the study of literary criticism before moving to investigate the effects of said developments. This research aims to put the influence of the critic to the test and examines precisely how other actors in the literary field react to literary criticism when a book is negatively reviewed. This is achieved by comparatively analysing the negative reception of three reviewed case studies. It examines both professional reviews and reader-reviews from sites like Goodreads and Hebban in order to find similarities that point in the direction of interaction between the two types of reviews. Additionally, this paper involves other facets of the literary field, such as sales figures and the framing of the author in the media, to further contribute to an understanding of the influence literary criticism exerts on the literary field. This study finds no single conclusive answer, but instead provides three separate and distinct examples of how literary criticism could possibly affect the overall reception of a book. It additionally demonstrates why more inquiry into this topic is required: the practical understanding of the interaction between literary criticism and the literary field remains unexplored. Finally, this paper suggests that follow-up research should involve directly questioning readers to more definitively establish their interaction with literary criticism, as this paper could not draw any tangible conclusions based on the analysis of reviews alone.

Inhoud

Abstract	3
Inleiding.....	5
Hoofdstuk 1	10
Theoretisch kader	10
Het literaire veld	10
Waardeoordelen.....	15
Postuur	19
Methodologisch kader.....	23
Analyse recensies	23
Analyse mediaoptredens.....	26
Analyse CPNB-lijsten.....	26
Discussiepunten.....	27
Hoofdstuk 2	29
De professionele recensies.....	29
De amateurrecensies.....	31
De mediaoptredens.....	35
CPNB-plaatsing	38
Deelconclusie.....	40
Hoofdstuk 3	42
De professionele recensies.....	42
De amateurrecensies.....	44
De mediaoptredens.....	48
CPNB-plaatsing	50
Deelconclusie.....	52
Hoofdstuk 4	53
De professionele recensies.....	53
De amateurrecensies.....	58
De mediaoptredens.....	61
CPNB-plaatsing	64
Deelconclusie.....	65
Conclusie	67
Bibliografie.....	71
Bijlage 1	80
Bijlage 2	82

Inleiding

De menselijke neiging teksten te schrijven en publiceren, is net zomin te onderdrukken als de neiging van anderen om er meteen hun mening over te geven. Literatuur, in welke vorm dan ook, bestaat niet zonder literatuurkritiek, in welke vorm dan ook. (Joosten, 2012, p. 178)

Zo luidt de stelling van literatuurwetenschapper Jos Joosten op de achterkant van zijn boek *Staan de receptie*. In dit boek neemt hij een kijk naar verschillende academische raakvlakken van de literaire kritiek. De aanleiding: de zogenaamde crisis waar de criticus zich, aldus zichzelf, in verkeert. De recensent zou zijn autoriteit verloren zijn. Weliswaar laat Joosten zien hoe de ‘crisis’ van de literatuurkritiek niet een nieuw fenomeen is, toch is zijn conclusie dat het werk van de criticus in de 21e eeuw significant is veranderd (Joosten, 2012, p. 9). Significant genoeg om er een boek over te publiceren: met die insteek bespreekt hij onderwerpen zoals de literatuurkritiek op het internet en de buitenlandse kritiek van Nederlandse literatuur.

Eén van de vraagstukken die Joosten aansnijdt is de kwestie rondom de invloed van literaire recensies: “Welke invloed zulke recensies *feitelijk* hebben, laat zich moeilijker meten. Veel steekhoudend onderzoek is daarnaar ook nog niet gedaan. Het belangrijkste probleem blijft hoe – en ook überhaupt of – je invloed van recensies kunt peilen” (Joosten, 2012, p. 12). Hij gaat verder over hoe de invloed van de literatuurkritiek vaak slechts wordt aangenomen terwijl er geen wetenschappelijke basis is om dit te concluderen. Een voorbeeld hiervan is de aanname dat door een recensie van een reputabel criticus een lezer een boek koopt. Joosten: “Dat kan best zo zijn. Het is zelfs bepaald niet onaannemelijk, maar of – en in welke mate – het écht ooit werkelijk zo was, is achteraf zeer moeilijk te reconstrueren” (Joosten, 2012, p. 12). Reflectie over dit probleem in de literatuurkritiek onthult zijn ernst: is het wel mogelijk om uitspraken te kunnen doen over de positie van de literatuurkritiek, wanneer haar feitelijke invloed zich in een wetenschappelijke *blind spot* bevindt? We weten simpelweg niet of de woorden van critici op dove oren vallen als we het niet kunnen checken.

Dit onderzoek is opgezet om bij te dragen aan deze discussie. Het concrete probleem is het ontbreken van feitelijke kennis over de invloed van de literatuurkritiek en het ontbreken van een methode om deze te achterhalen. Dit probleem is sinds de publicatie van *Staan de receptie* in 2012 alleen nog maar relevanter geworden; het afgelopen decennium zag de opkomst van bookreviewing sites zoals *Goodreads* en *Hebba*. Op deze sites is het mogelijk voor de lezer om een recensie achter te laten op de pagina van een boek – een recensie die bij andere gebruikers van het platform

verschijnt. Nu deze parallele vorm van kritiek is ontstaan, roept dit de vraag op wat de verhouding is tussen de professionele literaire kritiek en deze nieuwe amateurkritiek.

Om een antwoord te kunnen formuleren op dit probleem duikt dit onderzoek in het onderwerp van de relaties van de literatuurkritiek. Met relaties wordt verwezen naar de diverse personen of organisaties waar de literatuurkritiek invloed op zou kunnen hebben. Immers staat de literatuurkritiek niet alleen in relatie tot het lezerspubliek, maar ook tot de rest van de boekenindustrie. Er wordt in dit onderzoek op zoek gegaan naar signalen die kunnen wijzen op invloed van de literatuurkritiek. Met literatuurkritiek wordt in dit onderzoek verwezen naar journalistische kritiek; recensies die vlak na het verschijnen van de besproken tekst worden gepubliceerd waarin het doel is om de tekst te evalueren.

Het is nuttig om direct te specificeren welke relaties worden behandeld. Dit onderzoek richt zich op drie verschillende partijen waar mogelijk invloed vastgesteld kan worden: het lezerspubliek, de boekhandels en de auteur. Het lezerspubliek vormt de grootste consument voor literatuur, dus de inclusie voor het behandelen van deze relatie is vanzelfsprekend. Het analyseren van de boekhandels kan een statistiek bieden voor hoe de literaire kritiek de verkoop van een boek heeft beïnvloed en ten slotte kan een auteur zowel expliciet als impliciet reageren op de kritiek die zijn of haar boek ontvangen heeft. Uitgevers worden dus niet betrokken, aangezien deze relatie diepgaander is dan waar in dit onderzoek plaats voor is.

Daarnaast dient ook gespecificeerd te worden wat er onder invloed wordt verstaan. Dit onderzoek heeft het onderscheid gemaakt om zich te richten op invloed op basis van negatieve professionele recensies van romans. Door specifiek te richten op één consensus (in dit geval negatief) tussen recensenten is het concreter om criteria vast te stellen van gewenste signalen van invloed. Mocht dit onderzoek recensies selecteren die te tegenstrijdig zijn qua inhoud, dan is het niet mogelijk om eenduidige invloed vast te stellen. Belangrijk is dat dit onderzoek zich niet beperkt tot slechte invloed: een negatieve recensie zou in theorie kunnen leiden tot hogere verkoopcijfers dan gemiddeld voor een roman. De signalen van invloed in kwestie worden toegelicht in het onderzoeksopzet.

Voordat de doelstelling opgesteld kan worden, is een kort overzicht van de belangrijkste wetenschappelijke literatuur in het vakgebied in aan de orde. Deze dienen zowel als achtergrond voor het onderzoek naar de literaire kritiek als handvatten voor het analyse-instrument waar in dit onderzoek gebruik van zal worden gemaakt.

In het hoofdstuk "Literatuurkritiek in de wetenschap" (2004) biedt Klaus Beekman een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen in de Nederlandse literatuurkritiek van de twintigste

eeuw. Beekman wijst het artikel “Problemen rond Literaire Waardeoordelen” van Jan Mooij (1973) aan als één van de eerste invloedrijke artikelen voor de literatuurkritiek. Hij zegt hierover het volgende: “Mooij betoogde dat waardeoordelen worden geveld op grond van slechts een beperkt aantal argumenten . . . en hij verdedigde de stelling dat tussen genoemde argumenten geen hiërarchisch verband bestaat” (Beekman, 2004, p. 199). Dit creëerde een academische beweging waarbij onderzoek naar waardeoordelen in literatuurkritiek centraal stond en inspireerde opvolgers zoals Boonstra en Praamstra om kritiek te leveren op het model van Mooij en om een eigen verbeterd model te presenteren. Hun artikelen zullen in het theoretisch kader besproken worden.

In 1985 ontstond er een andere tak in de literatuurkritiek die parallel liep aan de ontwikkelingen van het onderzoek naar waardeoordelen. Dit is het gebied van de institutionele sociologie. Beekman zegt over de institutionele sociologie het volgende:

Daar zag men dat critici in hoge mate het beeld bepalen van wat waardevol is en dat die waarde geen immanente eigenschap van een tekst is. Argumenten en waardeoordelen werden in verband gebracht met literatuuropvattingen van critici en beschouwd als strategische middelen die worden ingezet op het literaire veld om er een positie te bemachtigen. (Beekman, 2004, p. 204)

Waar bij het onderzoek naar waardeoordelen de nadruk lag op de inhoud van de literatuurkritiek, lag de focus van de institutionele sociologie op de context van de literatuurkritiek, gaat Beekman verder. Een belangrijk onderzoek voor deze ontwikkeling was een artikel van Cees van Rees getiteld “Consensusvorming in de literatuurkritiek” (1985) waarin hij beoordelingen over de poëzie van Hans Faverey belicht. Zijn conclusie is dat de beoordelingen over Faverey eerder afhankelijk waren van de overeenstemming tussen critici dan de inherente waarde van de poëziebundels zelf. Dit artikel laat zien dat vanwege de intersubjectieve aard van de literatuurkritiek het waardevol kan zijn om te onderzoeken hoe een mening tot stand komt in verband met omringende factoren, zoals andere critici. In het verlengde daarvan laat het artikel zien hoe de literatuurkritiek mogelijk beter behandeld kan worden als een onderhandeling tussen verschillende invloedrijke figuren binnen de literaire wereld, dan als een subject met vaste en berekenbare regels. Er moet opgemerkt worden dat hij de benadering van de institutionele sociologie niet opgesteld heeft, slechts ontleend van Pierre Bourdieu.

Pierre Bourdieu is een Frans socioloog, wiens veldtheorie de grondlegger is geweest voor institutioneel onderzoek in de letterkunde. Zijn meest invloedrijke artikel is “The Field of Cultural Production” (1983). In dit artikel presenteert hij zijn concept genaamd ‘het literaire veld’ (Bourdieu, 1983, p. 319). Dit concept stelt de literaire wereld voor als een speelveld. Alle instituties rondom de

literatuur zijn als spelers in dit veld en zij proberen het spel zo te spelen dat zij de positie in het veld bemachtigen waar zij naar streven. Door de literaire wereld te visualiseren aan de hand van een speelveld is het mogelijk om de verhoudingen en dynamiek tussen instituties te onderzoeken. Dit is significant omdat de literaire wereld zoals aangetoond is volgens intersubjectieve regels werkt, impliciete afspraken tussen instituties, die alleen onderzocht kunnen worden via een methodologie die het functioneren van die intersubjectieve regels inzichtelijk kan maken. Het literaire veld vervult die behoefte voor een zodanige methodologie. Met het literaire veld wordt dus verwezen naar de wereld van de boekenindustrie en iedereen die daaraan bijdraagt, van auteur tot lezer.

Het schema waar dit onderzoek zijn methodologie aan ontleent is het model van Yvette Linders en Esther op de Beek (2009). Zij hebben samen een methode ontwikkeld voor het typeren van soorten argumenten in recensies, waarbij zij zich hebben gebaseerd op de artikelen van Mooij, Boonstra en Praamsta. Dit model is het recentste analyse-instrument voor recensies en is daarom geschikt voor dit onderzoek.

Daarnaast presenteert Praamsta een aantal begrippen waar dit onderzoek gebruik van maakt (1984). Voor recensies gebruikt hij waarderend en niet-waarderend in plaats van positief en negatief, iets wat dit onderzoek overneemt. Praamsta gebruikt deze definities aangezien hij de begrippen positief en negatief respectievelijk definieert als 'aanwezig' of 'niet-aanwezig' in een tekst.

Ten slotte wordt er gebruik gemaakt van het concept postuur van Jérôme Meizoz (2010). Dit begrip verwijst naar hoe een auteur zich opstelt in de media. Hoe de auteur zich uitlaat over de literaire kritiek kan opgevat worden als een signaal voor de invloed van recensies, dus om die reden wordt het begrip postuur betrokken.

Om het effect van de literatuurkritiek in kaart te brengen stelt deze scriptie de volgende onderzoeksvraag: *wat is het effect van niet-waarderende literaire recensies op betrokken instituties in het Nederlandse literaire veld?* Met behulp van deze onderzoeksvraag probeert deze scriptie voor elke van de drie casussen te achterhalen of er sprake is van zichtbare invloed op deze instituties. Er zijn vier deelvragen opgesteld.

De eerste deelvraag luidt 'welke waardeoordelen komen voor in de professionele recensies?' Deze vraag is opgesteld zodat het onderzoek begint met een oriëntatie op de geselecteerde recensies. Het is van belang om vast te stellen wat er in de niet-waarderende recensies gezegd wordt voordat er gekeken wordt naar de rest van het literaire veld. De tweede deelvraag luidt: 'welke waardeoordelen komen voor in de amateurrecensies?' Aan de hand van deze vraag worden de reviews op de sites van *Goodreads* en *Hebban* geanalyseerd. Op basis van de resultaten daarvan kan er geconcludeerd worden of de amateurrecensies verschillen tonen met de professionele recensies.

De amateurrecensies worden gezien als representatief voor het lezerspubliek, dus op basis van deze informatie hoopt dit onderzoek uitspraken te kunnen maken over de relatie tussen de literatuurkritiek en het lezerspubliek. De derde deelvraag luidt: ‘hoe presenteert de auteur zich in mediaoptredens ten opzichte van de literaire kritiek?’ Het doel van deze deelvraag is om uit uitingen van de auteur te achterhalen of en hoe hij zich presenteert tegenover de ontvangst van zijn boek en dus om de relatie tussen de literatuurkritiek en de auteur te definiëren. Ten slotte luidt de laatste deelvraag: ‘hoe financieel succesvol is de roman aan de hand van de CPNB top 60 en top 100 lijsten?’ Deze stap in de analyse vertegenwoordigt de relatie tussen de literatuurkritiek en de boekhandels. De plaatsingen op de CPNB-ranglijsten zouden een inzicht kunnen bieden in het economische succes van het besproken boek.

Voor dit onderzoek zijn drie casussen uitgekozen. De eerste is *Een film met Sophia* van Herman Koch (2021). De tweede is *De man van je leven* van Arthur Japin (2013). De derde is *Haantjes* van Kluun (2011). Deze drie romans zijn gekozen omdat ze overwegend niet-waarderende recensies ontvingen en de auteurs bekend en succesvol waren en zijn als het op verkoopcijfers aankomt. Het voordeel van het kiezen van een bekende schrijver is dat de casussen meer gelezen en gerecenseerd zijn, zodat er genoeg materiaal is om te onderzoeken. Daarnaast hebben alle drie de auteurs een oeuvre opgebouwd, waardoor het mogelijk wordt om de casus met andere boeken van de auteur te vergelijken. Een nadeel van het kiezen van de bekendste auteurs is dat het onderzoek hierdoor mogelijk minder generaliseerbaar wordt.

Dit onderzoek kiest specifiek voor niet-waarderende recensies omdat het hoopt dat het meer contrast oplevert tussen verschillende instituties. Dit is vooral belangrijk bij het onderzoeken van de relatie tussen de literatuurkritiek en de media: dit onderzoek zoekt naar momenten waar de auteur zich publiekelijk verweert tegen de literatuurkritiek. Bij een waarderende literaire ontvangst doet een auteur dit veel minder snel dan bij een niet-waarderende ontvangst.

Het eerste hoofdstuk omschrijft tot in detail het theoretische kader waarbinnen dit onderzoek plaatsvindt en gaat dieper in op de theorie die beknopt in deze inleiding is voorgekomen. Daarnaast presenteert het een onderzoeksmodel waar de drie casussen mee geanalyseerd zullen worden. Hoofdstuk 2 staat in het teken van het beantwoorden van de vier deelvragen omtrent *Een film met Sophia* van Herman Koch. Op deze manier komen in hoofdstuk 3 de deelvragen aan bod in relatie tot *De man van je leven* van Arthur Japin, eveneens als in hoofdstuk 4 in de context van *Haantjes* van Kluun. Ten slotte sluit deze scriptie af met een discussie over de resultaten en de hierop getrokken conclusie.

Hoofdstuk 1

Theoretisch kader

In het eerste hoofdstuk van deze scriptie komt het theoretisch kader aan bod. Hier wordt dieper ingegaan op de achtergrond van het onderzoeksgebied. Als eerste wordt de veldtheorie van Bourdieu nader besproken, in combinatie met artikelen die het concept van het literaire veld verder hebben uitgewerkt. Daarnaast wordt het model behandeld waar gebruik van wordt gemaakt in de analyse van dit onderzoek. Dit is het model van Linders en Op de Beek voor het analyseren van waardeoordelen. Hierbij is er ook aandacht voor de modellen waar zij zich op hebben gebaseerd. Ten slotte worden de begrippen postuur en imago uitgelegd aan de hand van artikelen van Meizoz en Dera, en wordt deze theorie over de positie van de auteur in de media aangevuld door het boek *De literatuur draait door* van Sander Bax. Vervolgens wordt per deelvraag uitgelegd hoe dit onderzoek te werk gaat tijdens het analyseren van de casussen.

Het literaire veld

Zoals in de inleiding al genoemd is vormt de veldtheorie van Pierre Bourdieu, toegelicht in het artikel "The Field of Cultural Production" (1983), het fundament voor institutioneel sociologisch letterkundig onderzoek. De veldtheorie is een weergave van een bepaalde sociale groep, in dit geval de kunstgemeenschap, als een tweedimensionaal speelveld ingenomen door verschillende onderdelen van deze sociale groep. Deze onderdelen kunnen slaan op belangrijke personen of instituties en worden actoren genoemd. De bijdrage die de veldtheorie levert is dat door een sociale groep als veld uit te beelden, men de relaties tussen de actoren kan weergeven. De veldtheorie is een toevoeging aan onderzoek dat alleen in staat is om een institutie geïsoleerd te onderzoeken, zonder deze in de bredere context te plaatsen. Het is immers de observatie van Bourdieu dat sociale groepen zich gedragen zoals spelers in een speelveld en dat het vruchtbaarst is om te onderzoeken hoe deze actoren op elkaar reageren.

Bourdieu stelt dat het doel van actoren is de sociale ladder te beklimmen. In andere woorden, de positie in het speelveld in te nemen die zij wensen, waarmee zij macht kunnen krijgen over andere actoren (Bourdieu, 1983, p. 322). Dit principe werkt ook op deze manier in het culturele veld, met een duidelijk verschil. In veel andere velden, zoals het maatschappelijke veld, biedt geld een machtspositie en zijn het de rijken die bovenaan de sociale ladder staan. Bourdieu merkt op dat in het culturele veld de machtspositie niet altijd gegund is aan de actoren met de meeste middelen, maar soms juist aan de armere kunstenaars (Bourdieu, 1983, pp. 319-320). Authenticiteit is soms belangrijker dan geld in het culturele veld. Dit principe geeft Bourdieu weer aan de hand van kapitaal. Kapitaal is te verstaan als de inzet waarmee actoren in het culturele veld spelen. Bourdieu onderscheidt twee soorten kapitaal: economisch en symbolisch (Bourdieu, 1983, p. 322). Economisch

kapitaal verwijst naar geld en dergelijke economische middelen. Symbolisch kapitaal betekent kortweg een goede of authentieke reputatie.

Toch is deze definitie van symbolisch kapitaal nog niet hanteerbaar, aangezien reputatie en authenticiteit soms tegenstrijdige begrippen zijn. Jan van der Stoep doet in zijn artikel “Pierre Bourdieu. Een theorie over praktijken” (2018) een poging om symbolisch kapitaal toe te lichten. Van der Stoep legt symbolisch kapitaal uit aan de hand van het geven van een geschenk (Van der Stoep, 2018, pp. 168-170). Door voor iemand een geschenk te kopen, creëer je volgens Van der Stoep de verwachting van een soortgelijk tegengebaar. De andere persoon staat immers bij je in het krediet. Deze persoon kan je het geschenk niet simpelweg teruggeven om quitte te staan: zo werken de ‘spelregels’ niet en zou men gezichtsverlies lijden. Dit geeft de basisprincipes van symbolisch kapitaal weer: men besteedt economisch kapitaal om symbolisch kapitaal te verwerven. Van der Stoep vat het begrip samen in zijn conclusie:

Symbolisch kapitaal is niet zomaar een vorm van kapitaal naast andere vormen . . . maar ontstaat doordat de invloed die mensen bezitten, bijvoorbeeld omdat ze een bepaalde hoeveelheid geld hebben, een goede culturele vorming of een goed sociaal netwerk, wordt omgezet in publieke erkenning. (Van der Stoep, 2018, p. 170)

Er valt een kanttekening te plaatsen bij de uitleg van Van der Stoep. Bourdieu beeldt een kunstenaar met een hoog symbolisch kapitaal in als het tegenovergestelde van de kunstenaar met een hoog economisch kapitaal (Bourdieu, 1983, p. 321). De symbolische kunstenaar trekt zich niets aan van de vraag van de lezers of de verzoeken van de uitgeverij; hij heeft als gevolg geen hoog inkomen. Waar Bourdieu en Van der Stoep van elkaar afwijken is dat de symbolische kunstenaar volgens Bourdieu weinig publieke erkenning nodig heeft om symbolische waarde te bezitten. Sterker nog: hoe exclusiever de kunstenaar, hoe zeldzamer en dus hoe kostbaarder wat symbolisch kapitaal betreft. Ook daar bevindt zich weer een spanningsveld, want zoals Van der Stoep zegt, als er niemand is om de symbolische waarde te *erkennen*, dan kan men niet spreken van enige hoeveelheid symbolisch kapitaal.

Hoe moet men in dat geval symbolisch kapitaal opvatten? Symbolisch kapitaal gedefinieerd als reputatie, iets wat opgebouwd wordt door de noemenswaardige acties van de actor, is een problematische definitie: de vraag wie de reputatie erkent moet beantwoord worden. Zoals symbolisch kapitaal nu is gedefinieerd, loopt men tegen het probleem aan dat een reputatie een pluriform concept is. Dit probleem is vergroot binnen het culturele veld: in een industrie waar de waarde van het product uiterst subjectief is, zijn er veel verschillende opvattingen over wat waardevol is. Er kan geen symbolisch kapitaal gevormd worden wanneer er in het culturele veld geen consensus

is over wat goed of wenselijk is. Hoe vertalen de acties van een kunstenaar zich in symbolisch kapitaal? Wie kent de prestige toe?

Bourdieu introduceert zelf het begrip consecratie: "*Consecration*, (literary or artistic prestige), i. e. the degree of recognition accorded by those who recognize no other criterion of legitimacy than recognition by those whom they recognize" (Bourdieu, 1983, p. 320). Dit begrip slaat op de actie van het toekennen van symbolische waarde aan een actor of kunstwerk. Bepaalde actoren hebben deze machtspositie om de consensus over een actor of kunstwerk te scheppen. Een bekend voorbeeld van zo'n consacrerende actor is een commissie die prijzen uitreikt. Zo kan een Oscar ervoor zorgen dat een film door de rest van de filmindustrie erkend wordt als noemenswaardig. Een ander voorbeeld van consecratie is wanneer een gerenommeerd zanger een onbekende artiest aanprijst als zijn of haar opvolger. Deze zanger heeft vanuit zijn eigen verworven prestige de macht gekregen om zelf te bepalen welke andere zangers uit zijn veld erkenning krijgen. De definitie van symbolisch kapitaal is dus: een goede naam of reputatie, toegekend door bepaalde machthebbende actoren binnen een specifiek veld.

Uiteraard betekent dit niet dat er geen sprake is van meningsverschillen binnen het culturele veld. Actoren kunnen zich onderscheiden door tegen de consensus in te gaan en daarmee een eigen positie van macht bereiken. Ook kunnen de consacrerende actoren hun machtspositie verliezen als zij zelf keuzes maken die wrijven met de rest van het veld. Het veld is een systeem van continue onderhandeling en consensus is een flexibel begrip.

Deze dynamieken zijn relevant voor dit onderzoek. Het literaire veld is immers een onderdeel van het culturele veld. De literatuurkritiek is een belangrijke consacrerende actor in het literaire veld, dus daarom moeten de principes van consensus tussen consacrerende actoren begrepen worden. Een artikel wat die principes verder kan toelichten is het artikel "Consensusvorming in de literatuurkritiek" (1985), van Cees van Rees. In dit artikel maakt hij gebruik van een ander begrip van Bourdieu, orkestratie. Dit definieert hij als volgt: "[met orkestratie] wordt bedoeld dat beoordelaars hun opvattingen weliswaar niet altijd met expliciete verwijzingen naar elkaars werk op elkaar afstemmen, maar dat men, als collectief, een vorm van overeenkomstig gedrag manifesteert" (Van Rees, 1985, p. 78). Dit gebruikte hij om onderzoek te doen naar hoe critici hun oordelen op elkaar afstemden, omdat Van Rees dat belangrijker achtte dan de vraag welke oordelen werden gemaakt.

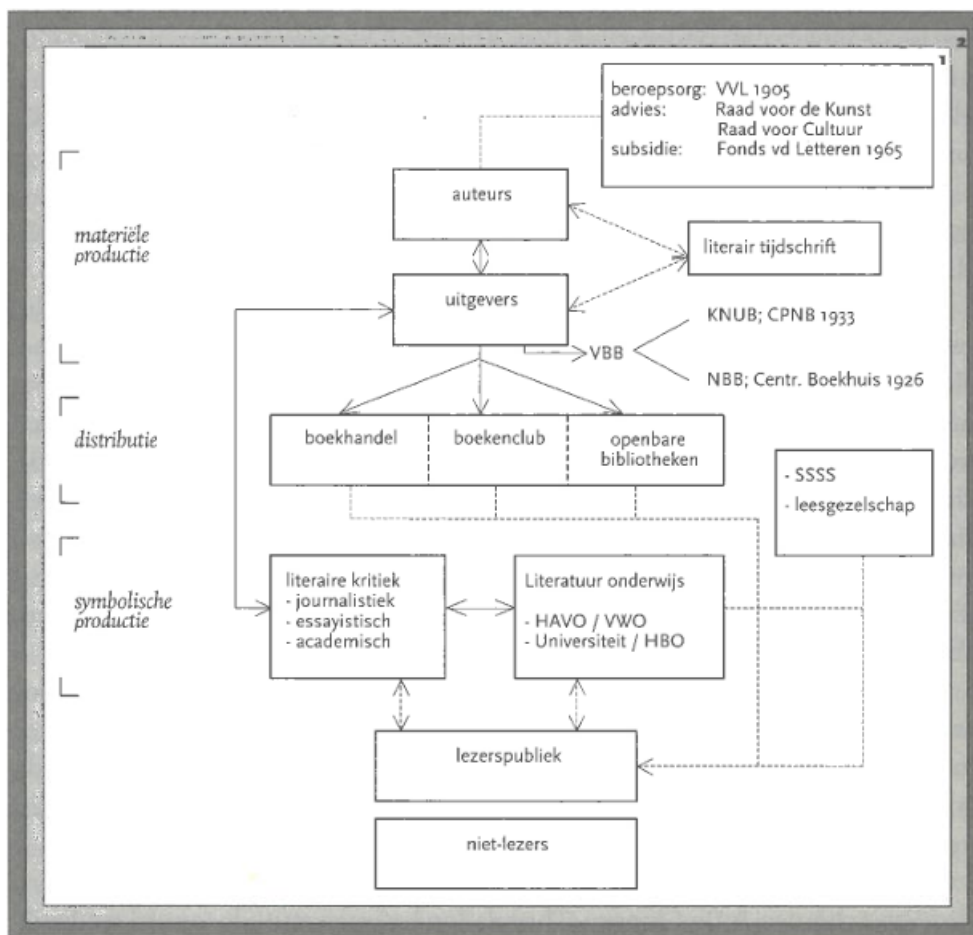
Het onderzoek van Van Rees is kostbaar voor dit huidige onderzoek. Dit onderzoek gaat op een vergelijkbare manier te werk; uitspraken van recensenten worden met elkaar vergeleken met als doel te achterhalen hoe ze elkaar beïnvloed kunnen hebben. Om die reden is het begrip orkestratie onmisbaar, omdat het dit onderzoek in staat stelt om conclusies te trekken uit overeenkomstige

tekstelementen tussen recensies. Zonder de wetenschap hoe critici zich impliciet op elkaar kunnen afstemmen zijn deze gegevens immers betekenisloos.

Van Rees heeft meer bijdrages geleverd aan de integratie van Bourdieu in de neerlandistiek. Samen met Gillis Dorleijn heeft hij in het artikel “De productie van literatuur. Het Nederlandse literaire veld 1800-2000” (2006) het Nederlandse literaire veld geschetst, waarbij de veldtheorie van Bourdieu nauw betrokken is. Hiermee hebben ze een fundamentele stap gezet voor de ontwikkeling van institutioneel sociologisch onderzoek in de neerlandistiek. Het model ziet er als volgt uit:

Figuur 1

Het Nederlandse literaire veld

Noot. Overgenomen uit Dorleijn & Van Rees (2006, p. 19).

Het figuur schetst verschillende actoren uit het Nederlandse literaire veld en de relaties tussen de actoren, aangegeven door pijlen. Het model is opgedeeld in drie vlakken: materiële productie, distributie en symbolische productie (Dorleijn & Van Rees, 2006, pp. 18-19). De instituties in de materiële productie zijn verantwoordelijk voor het creëren van een boek, dit zijn bijvoorbeeld de auteurs en de uitgevers. De taak van de distributie is om de teksten van de uitgevers en het

literaire tijdschrift te verspreiden en valt in de handen van de boekhandels, boekenclubs en bibliotheken. De symbolische productie bevat de literaire kritiek en het literatuuronderwijs. Dit zijn de instituties die de teksten consacreran (Dorleijn & Van Rees, 2006, p. 19).

Uit dit schema blijkt duidelijk wat de rol van de literatuurkritiek in theorie is. Als onderdeel van de symbolische productie heeft het de functie om symbolische waarde toe te kennen aan teksten en daarmee om de waarde van uitgegeven romans te beoordelen. Bovendien zijn in het schema van Dorleijn en Van Rees pijlen zichtbaar, die op relaties tussen instituties duiden. Volgens het schema staat de literaire kritiek in verband met het lezerspubliek, literatuuronderwijs en de uitgevers. Dit is om aan te duiden welke instituties invloed op elkaar hebben, maar er wordt niet uitgelegd welke vorm de invloed aanneemt. Het zijn deze relaties die essentieel zijn voor dit onderzoek, zodat die invloed in kaart gebracht kan worden.

Dorleijn en Van Rees hebben hun schema weliswaar gebaseerd op de theorie van Bourdieu, toch leveren ze kritiek op zijn benadering van de veldtheorie: “Hier vinden we een ongerechtvaardigde verschuiving in onderzoeksperspectief: van het metaniveau wordt overgegaan naar het objectniveau (de interpretatie van een literaire werk)” (Dorleijn & Van Rees, 2006, p. 21). Het wordt Bourdieu verweten dat hij het literaire veld als te autonoom behandelt en de nadruk legt op de rol van het literaire werk. In plaats daarvan onderstrepen Dorleijn en van Rees de intersubjectiviteit van critici en dat het analyseren van de consensusvorming van critici een andere benadering vereist dan jegens een literair werk:

Wil men [literaire werken] daar echter bij betrekken, dan is een andere benadering vereist en moeten radicaal andere vragen worden gesteld. De interpretatie van een werk door critici of auteurs is in de eerste plaats niet meer dan een interpretatieve visie. Over de symbolische productie die vervolgens optreedt, rijzen dan vragen als de volgende: In hoeverre is de interpretatieve visie een factor in het proces van consensusvorming? (Dorleijn & Van Rees, 2006, p. 21)

Dit huidige onderzoek sluit zich aan bij deze kritiek. Om de consensus tussen recensenten vast te stellen is een onderzoekshouding vereist die zich primair richt op de verhouding tussen instituties en op de intersubjectiviteit tussen critici.

Het schema van Dorleijn en Van Rees heeft kritiek ontvangen vanwege een aantal omissies. De neerlandici Sander Bax, Jeroen Dera, Anne Oerlemans en Kira van der Starre geven in hun artikel “Het literaire veld als schema” uit 2022 hun verbeterpunten aan. Ten eerste maakt het schema, net zoals in de oorspronkelijke veldtheorie van Bourdieu, veel generalisaties. Bax et al. noemen bijvoorbeeld dat de term ‘boekhandel’ niet specifiek genoeg is, gezien de grote diversiteit tussen

boekhandels (Bax et al., 2022, p. 172). Daarnaast ontbreken er belangrijke instituties uit het schema uit 2006. Eén belangrijke consecrator die mist uit de symbolische productie is de institutie van de literatuurprijs. Het schema is bovendien ook achterhaald, gezien het geen digitale institutie meerekent (Bax et al., 2022, p. 177). Een schema uit 2024 zou sociale media en weblogs moeten verwerken op het vlak van de materiële en symbolische productie en e-books op het vlak van de distributie. Ten slotte noemen Bax et al. dat het schema van Dorleijn en Van Rees te top-down is. In de realiteit is het literaire veld een cyclus, waarin actoren uit de materiële productie reageren op actoren uit de symbolische productie (Bax et al., 2022, p. 177).

Dit onderzoek sluit aan op de kritiekpunten die Bax et al. geven. Het meest relevante punt voor dit onderzoek dat zij noemen is dat van het cyclische veld. De auteur staat niet afgezonderd van de literaire kritiek en wordt dikwijls geconfronteerd met de oordelen van recensenten. Het is om die reden dat dit onderzoek deze belangrijke verhouding ook wil betrekken, door de relatie tussen de literaire kritiek en de mediaoptredens van de auteur te analyseren. Dit vereist een cyclische visie op het literaire veld.

Waardeoordelen

De volgende alinea's bespreken de status quaestionis van het onderzoek naar waardeoordelen in de literaire kritiek. Deze artikelen zijn "Problemen rond Literaire Waardeoordelen" (1973) van Jan Mooij, "Van waardeoordeel tot literatuuropvatting" (1979) van H. Boonstra en "De analyse van kritieken" (1984) van Olf Praamstra. De modellen waren invloedrijk voor het model dat door dit onderzoek gebruikt wordt, afkomstig uit "Evaluatiedomeinen in de literatuurkritiek" (2009) van Yvette Linders en Esther op de Beek.

De grondlegger van Nederlands onderzoek naar waardeoordelen is de neerlandicus Jan Mooij. In 1973 publiceerde hij het artikel "Problemen rond Literaire Waardeoordelen". Hij begint het artikel met het vaststellen van de vraag die hem bezighoudt: "Kan zo'n oordeel op objectieve geldigheid aanspraak maken, en hebben de argumenten enig bewijskracht?" (Mooij, 1973, p. 461). Om een begin te maken met het definiëren van criteria, bundelt hij de argumenten van een recensent in zes verschillende types: Realistische-, emotivistische-, morele-, structurele-, intentionele- en vernieuwingsargumenten (Mooij, 1973, pp. 461-463). Mooij bekent zelf dat deze onderscheiding van argumenten niet volledig is. Ten eerste gaat deze verdeling van één richting uit: het houdt er geen rekening mee dat een criticus juist een werk kan bekritisieren omdat het te realistisch is. Of een criticus realisme waardeert hangt af van de criticus zelf – dit staat in verband met Mooij's tweede punt, dat hij zich heeft beperkt tot het onderscheid van typen argumenten en niet typen critici. Ten slotte geeft hij aan dat het gebruiken van zes categorieën de verscheidenheid van de argumenten van

critici erg versimpelen (Mooij, 1979, p. 462). Dit leidt ertoe dat veel diverse argumenten niet ingedeeld zouden kunnen worden volgens dit systeem.

Deze kritiek werd door meerdere neerlandici geuit. De neerlandica H. Boonstra publiceerde in 1979 haar artikel "Van waardeoordeel tot literatuuropvatting" waarin zij een betere indeling gemaakt zou hebben. Zij redeneert het belang van de categorisatie als volgt:

Wanneer men probeert te achterhalen welke normen er schuil gaan in een literaire kritiek zal men zich moeten baseren op de argumenten die een criticus aandraagt om zijn oordeel aannemelijk te maken. Door voldoende waardeoordelen van een criticus op hun argumenten te bekijken is het mogelijk de literatuuropvatting van die criticus te reconstrueren. Het beoogde ordeningsprincipe zal daarom in deze richting gezocht moeten worden. (Boonstra, 1979, pp. 243-244)

Zij breidt het model van Mooij uit door meer categorieën te introduceren en haar argumenttypes te ordenen op basis van welke dimensie van het boek wordt besproken: het boek zelf, de auteur, de lezer, de werkelijkheid of andere boeken.

Ook dit artikel werd met kritiek ontvangen. De uitbreiding van de types in vergelijking met Mooij zou niet genoeg zijn geweest om de argumenten van recensenten te vertegenwoordigen. Dit zegt Olf Praamstra, die in zijn artikel "De analyse van kritieken" (1984) reageert op het model van Mooij en Boonstra. Over haar artikel zegt hij het volgende:

Het is om die reden jammer dat H. T. Boonstra, die indertijd een verdienstelijk voorstel heeft gedaan met de betrekking tot de analyse van kritieken, zich beperkt tot de argumenten die in een kritiek voorkomen. De eveneens belangwekkende, meer algemene uitspraken over de literatuur en de literatuurkritiek vinden in haar model geen onderdak. (Praamstra, 1984, p. 243)

In dit artikel introduceerde Praamstra hij zijn uitbreiding op het model van Boonstra. Hij categoriseert in zijn model niet exclusief waardeoordelen, maar ook andere uitingen die een recensent kan doen, zoals descriptieve en interpreterende uitingen.

Daarnaast presenteert Praamstra een tweede model: een model ontwikkeld door Karl Aschenbrenner in zijn studie *The Concepts of Criticism* (1974). Dit model onderscheidt vier houdingen die een criticus kan aannemen ten opzichte van een aspect in een tekst. Er is sprake van een positief waarderend argument als de recensent een bepaald aspect uit het boek kan waarderen. Er is sprake van een negatief waarderend argument als de recensent kan waarderen dat een bepaald aspect uit het boek ontbreekt. Er is sprake van een positief niet-waarderend argument als de recensent een

probleem heeft met een bepaald aspect uit het boek. Er is sprake van een negatief niet-waarderend argument als de recensent afkeurt dat een bepaald aspect uit het boek ontbreekt (Praamstra, 1984, p. 249).

Dit schema biedt een oplossing voor een probleem waar Mooij en Boonstra tegenaan liepen: het principe dat een aantal van hun argumenttypes in verschillende richtingen geïnterpreteerd kunnen worden. Niet elke criticus waardeert een politiek geëngageerd verhaal, maar volgens het model van Boonstra is er sprake van een engagementsargument als de criticus er positief over spreekt, of het ontbreken ervan niet waardeert. Volgens het model van Aschenbrenner zijn dit slechts de positief waarderende en negatief niet-waarderende houdingen. Door dit model over te nemen en toe te passen op de andere modellen opent men de deur voor de vier verschillende houdingen ten opzichte van bepaalde argumenttypes. Om verwarring te voorkomen neemt dit onderzoek de terminologie van Aschenbrenner over en zal daarom naar slechte recensies als niet-waarderend verwijzen.

Er moet een kleine kanttekening ingevoegd worden aangaande de relatie tussen de artikelen over waardeoordelen en de institutionele sociologie. In het artikel van Van Rees over consensusvorming pleit hij voor een wetenschappelijke methode die zich niet richt op het categoriseren van waardeoordelen, aangezien deze waardeoordelen volledig arbitrair zijn en geen achterliggende logica bevatten naast de literatuuropvatting van de criticus (Van Rees, 1985, pp. 59-64). Het is de mening van dit onderzoek dat onderzoek naar waardeoordelen en naar intersubjectiviteit van de criticus hand in hand gaan. Boonstra benadrukt ook dat haar onderzoek dient om een literaturopvatting van een criticus te kunnen vaststellen en doet nergens uitspraken over dat haar model als objectieve maatstaf bedoeld is (Boonstra, 1979, pp. 243-244). Daarom maakt dit onderzoek gebruik van beide theoretische perspectieven.

De nieuwste ontwikkeling op het gebied van de waardeoordelen is het model van Yvette Linders en Esther op de Beek in 2009, afkomstig uit hun artikel "Evaluatiedomeinen in de Nederlandse literatuurkritiek". Zij schetsen een nieuw model waarbij zij zich afzetten tegen de tekortkomingen van Mooij, Boonstra en Praamsta. Vervolgens breiden beiden dit model uit in hun proefschriften *Een literair fenomeen van de eerste orde* (Op de Beek, 2014) en *Met waardering gelezen* (Linders, 2014) en geven ze een nog scherpere uitleg over het tot stand komen van hun model. Linders noemt enkele voorwaarden voor een goed model, namelijk dat een goed model hanteerbaar, volledig, afgebakend en onafhankelijk is (Linders, 2014, p. 32). Hanteerbaar houdt in dat ofwel de categorieën overzichtelijk moeten zijn, ofwel het model niet te veel categorieën bevat. Daarnaast moet een model volledig zijn, wat betekent dat het model het hele spectrum van mogelijke

waardeoordelen weet te beslaan. Vervolgens moeten de argumenten goed afgebakend zijn, wat betekent dat er geen overlap is tussen verschillende argumenttypes. Ten slotte betekent onafhankelijkheid dat het model toepasbaar is op verschillende tijdsperiodes en dat de gekozen argumenttypes niet alleen relevant zijn voor één bepaalde periode.

Ten eerste zijn de argumenttypes uit deze drie artikelen volgens Linders en Op de Beek te beperkend en dus onvolledig (Linders & Op de Beek, 2009, p. 248). Ten tweede zijn de indelingen uit deze eerdere schema's te rigide. Het artikel noemt Boonstra als voorbeeld:

Wanneer een criticus zegt dat het goed is dat er uit een boek iets te leren valt over hoe de wereld in elkaar zit, is er nog steeds sprake van een didactisch argument, maar dit zou ook goed passen in Boonstra's hoofdcategorie 'argumenten waarbij het literaire werk beoordeeld wordt in relatie tot de werkelijkheid'. Bij deze hoofdcategorie is echter geen subcategorie 'didactiek', waardoor de uitspraak van de criticus niet in deze hoofdcategorie geplaatst kan worden, ook al zou deze daar heel goed in passen. (Linders & Op de Beek, 2009, p. 248)

In het artikel van Boonstra zijn de achttien argumenttypes opgedeeld in vijf categorieën, maar een argumenttype komt maar onder één categorie voor. Linders en Op de Beek stellen dat de types onder elk van de vijf categorieën voor zouden kunnen komen. Na aanleiding hiervan hebben ze hun eigen model flexibeler gemaakt; door de argumenttypes los te koppelen van de categorieën en in plaats daarvan deze drie kolommen te gebruiken. Dit zijn: *Aspect*, *Eigenschap* en *Kader* (Linders & Op de Beek, 2009, p. 249). Het model bevat twaalf aspecten, zestien eigenschappen en drie kaders waarmee voor elk argumenttype een nieuwe combinatie opgesteld kan worden. De exacte uitleg voor het hanteren van het model volgt in het methodologisch kader.

Figuur 2

Analysemodel Linders en Op de Beek

<i>Aspect</i>	<i>Eigenschap</i>	<i>Kader</i>
A) Stijl (taal/ toon)	1) Efficiëntie	I) Teksten van andere auteurs
B) Structuur	2) Samenhang/ stabiliteit	II) Lezer
C) Setting	3) Grootte/ kracht	III) Auteur
D) Plot	4) Vitaliteit	
E) Dialogen	5) Intellect	
F) Personages	6) Humor	
G) Thema (idee)	7) Helderheid	
H) Symboliek	8) Realiteit	
I) Uiterlijk	9) Identificatie	
J) Titel	10) Emotionaliteit	
K) Auteur (incl. intentie)	11) Didactisch vermogen	
L) Overig (geheel)	12) Religieus gehalte	
	13) Politiek gehalte	
	14) Moraliteit overig	
	15) Originaliteit	
	16) Overig	

Noot. Overgenomen uit Linders & Op de Beek (2009, p. 249).

Het model van Linders en Op de Beek voldoet aan alle eisen die zij voor een waardeoordeelmodel stellen (Linders, 2014, p. 83): het model is hanteerbaar, omdat het aantal eigenschappen en aspecten beperkt en overzichtelijk is. Het model is volledig, omdat met die beperkte eigenschappen en aspecten alle mogelijk denkbare opties beschikbaar zijn. Het model is afgebakend genoeg, omdat het systeem met kolommen ervoor zorgt dat het probleem met subcategorieën zoals in Boonstra niet meer voorkomt. Elk aspect kan vrij gekoppeld worden aan elke eigenschap, waardoor er dus geen sprake meer is van twijfelgevallen of waardeoordelen die niet duidelijk ingedeeld kunnen worden. Ten slotte zijn geen combinaties van waardeoordelen van tevoren uitgesloten: Linders haalt een voorbeeld aan van Praamstra die stelt dat de afwezigheid van fantasie nooit gewaardeerd kan worden, waarmee hij dus een negatief waarderend argument over fantasie uitsluit (Linders, 2014, p. 83). Daar zijn Linders en Op de Beek het niet mee eens.

Dit analyse-instrument gaat daarnaast anders om met de onderverdeling van Aschenbrenner: Linders en Op de Beek stellen dat de onderverdeling in vier houdingen te absoluut is, terwijl zij dit meer zien als een schaal. Hierover zegt Linders het volgende:

Op die schaal zijn overigens meer opties dan alleen de uitersten, eigenschappen zijn in meer of mindere mate aanwezig. Zo kan een werk, zelfs voor een criticus die originele romans over het algemeen wel kan waarderen, te origineel zijn (te experimenteel) . . . Wanneer een criticus een dergelijke opmerking maakt, zegt hij daarmee nog niet dat het werk traditioneel is, maar wel dat het, wat hem betreft, op de schaal van vernieuwing naar traditie, teveel [*sic*] naar traditie neigt. (Linders, 2014, p. 83)

Waar Linders in theorie misschien een punt zou kunnen hebben, blijkt de praktijk van dit onderzoek anders. Argumenten van critici zijn zelden niet in te delen in de vier categorieën van Aschenbrenner en een analyse-instrument over waardeoordelen is erbij gebaat om de polariteit van het argument te vermelden. Daarom gebruikt dit onderzoek een combinatie van het systeem van Aschenbrenner en het analyse-instrument van Linders en Op de Beek.

Postuur

Voor het analyseren van de auteur in het literaire veld wordt gebruik gemaakt van de theorie van Jérôme Meizoz uit zijn hoofdstuk "Modern posterities of posture" (2010). Deze theorie slaat op het begrip postuur: de manier hoe een auteur zich strategisch opstelt binnen het literaire veld. Een auteur kan zich bijvoorbeeld gedragen als een 'echte kunstenaar' die weinig om geld geeft, maar het doet voor de kunst zelve. Dit hoeft niet per se de waarheid te zijn: deze postuur kan een strategie zijn om symbolisch kapitaal te verwerven en een sterkere positie in het literaire veld te bereiken. Meizoz definieert zijn begrip aan de hand van vijf regels. Ten eerste is postuur altijd afhankelijk van het

literaire veld; ten tweede kan een postuur gecreëerd worden door zowel een auteur als de rest van het veld; ten derde kan zowel verbaal als non-verbaal gedrag bijdragen aan een postuur; ten vierde maakt postuur academisch onderzoek mogelijk; ten vijfde kan postuur verwijzen naar oudere bekende auteurs (Meizoz, 2010, pp. 84-85).

In 2015 publiceerde Jeroen Dera zijn kritiek op de theorie van Meizoz in zijn artikel “En dat vindt u vrouwelijk?”. Het centrale probleem wat Dera met de tekst heeft is dat er geen duidelijke lijn wordt getrokken tussen auto- en heteropresentatie. Dat wil zeggen, tussen postuur dat bepaald wordt door de auteur zelf en postuur dat door anderen aan de auteur wordt toegekend. Meizoz maakt dit onderscheid bewust niet, omdat hij wil aanduiden dat zowel auto- als heteropresentatie significant zijn voor de vorming van de reputatie van de auteur. Toch vindt Dera dit methodologisch niet te verantwoorden: de twee verschijnselen zijn fundamenteel anders en zorgen voor verwarring als men deze tezamen neemt in één begrip (Dera, 2015, p. 256). Dit komt, zoals Dera laat blijken, omdat auto- en heteropresentatie regelmatig op gespannen voet met elkaar staan.

Dera neemt als voorbeeld een interview van de auteur Jacques Hamelink gevoerd door Andreas Burnier, in 1969 (Royaards, 1969). In dit interview is het doel van Hamelink om aan de hand van de gestelde vragen uit te leggen wat er bewonderenswaardig is aan zijn werk. Het doel van Burnier is om door de pretenties van de auteur heen te prikken en over te komen als een alerte en bekwame interviewer. In dit interview komen meerdere onderhandelingen voor, momenten waar de interviewer een alternatieve interpretatie van de poëzie opwerpt. Op deze momenten botsen de auto- en heteropresentatie, omdat de interviewer het werk anders probeert neer te zetten dan de auteur het wil. Bij een onenigheid over de esthetiek van het werk geeft Burnier toe, maar als het aankomt op genderstereotypering vindt zij uiteindelijk de overhand in het gesprek. Het resultaat van de worsteling: op het esthetische gebied blijft de autopresentatie intact, op het gebied van genderrepresentatie neemt de heteropresentatie terrein in van de autopresentatie en wordt Hamelink in beeld gezet als een auteur die daar minder vaardig in is (Dera, 2015, pp. 266-267).

Het is om die reden dat Dera wenst het begrip postuur van Meizoz in tweeën te splitsen: postuur en imago. De postuur is de houding die een auteur zelf aanneemt in het literaire veld en bedekt alle vormen van autopresentatie die Meizoz ook introduceerde. Het begrip imago slaat op hoe de auteur door anderen in beeld wordt gezet, zij het door de artikelen die over de auteur gepubliceerd worden, of door de vragen die interviewers stellen, of door de opmerkingen van collega-auteurs. Dera plaatst de opmerking dat, ook al heeft hij de begrippen van elkaar gescheiden, er nog steeds sprake van een grijs gebied tussen de twee. In de media is soms niet te achterhalen wie een auteur afbeeldt. Hoeveel inspraak heeft de auteur zelf gehad in zijn presentatie? Dera

waarschuwt om niet aan te nemen dat, als de woorden niet direct uit de mond van de auteur komen, het niet om postuur gaat (Dera, 2015, p. 267).

Aangezien dit onderzoek zich bezighoudt met de literaire kritiek is dit spanningsveld cruciaal om te overwegen. De literaire kritiek is een actor die vaak bepalend is voor het imago van een auteur, omdat een auteur in eerste plaats bekend staat om zijn of haar werk. Bij de derde deelvraag wordt de vraag gesteld hoe de auteur zich in de media presenteert tegenover de kritiek. Deze vraagstelling is gelijk aan de verhouding die Dera uiteenzet in zijn artikel: de auteur wil dat zijn werk als goed wordt gezien, maar de niet-waarderende kritiek wil zijn werk als slecht afschilderen. Ten slotte speelt het decor van de media ook een rol als derde actor die het imago van de auteur beïnvloedt, maar mogelijk is dit onderdeel van het plan van de auteur; om die reden is het van belang om het onderscheid tussen postuur, imago en het grijze gebied daartussen te definiëren.

Een ander naslagwerk dat zich verdiept in de mediaoptredens van auteurs is *De literatuur draait door: de schrijver in het mediatijdperk* van Sander Bax (2019). Dit boek behandelt de verschillende manieren waarop auteurs zich hebben aangepast aan de mediacultuur van de 21^e eeuw. Hij omschrijft als volgt wat dit betekent voor de schrijver:

Om succesvol te zijn in de hedendaagse literaire cultuur moet een schrijver zich als publieke figuur presenteren (bijvoorbeeld als literaire beroemdheid of als publieke intellectueel). In beide gevallen impliceert die keuze dat de schrijver terechtkomt in een spanningsveld tussen noties die verbonden zijn met aanwezigheid in mediacultuur (veelvuldige aanwezigheid, commercialiteit, het opvoeren van een herkenbaar imago, transparant taalgebruik) en noties die klassiek verbonden worden met het schrijverschap en intellectualisme (culturele autoriteit, autonomie, onafhankelijkheid, belangeloosheid). (Bax, 2019, p. 20)

In de loop van het boek presenteert Bax een aantal casussen waarbij hij de werking ziet van ongeschreven regels voor het gedrag in de media. Er zijn drie centrale 'mediaregels' samen te vatten waar auteurs zich aan dienen te houden: als eerste moet de auteur voorzichtig balanceren als het op zijn succes aankomt (Bax, 2019, p. 17). In termen van Bourdieu moet de schrijver de balans vinden tussen economisch en symbolisch kapitaal, omdat in de mediacultuur meer belang is geplaatst bij dat wat *marketable* is. Ten tweede wordt het privéleven van de auteur dikwijls betrokken bij zijn werk (Bax, 2019, p. 18). In de media wordt het werk van een schrijver gekoppeld aan de persoon zelf en romans hebben vaker succes wanneer ze autobiografische elementen bevatten. Ten slotte dient de schrijver politiek geëngageerd te zijn en een duidelijke, gestroomlijnde en hapklare mening uit te dragen (Bax, 2019, p. 19). Er is niet een actor die deze regels oplegt of bepaalt: Bax constateert ze simpelweg op basis van zijn observaties.

Een kritische noot die tegen het boek van Bax ingebracht kan worden is dat de voorbeelden die gebruikt zijn mogelijk niet generaliseerbaar zijn voor het gehele literaire veld. Bax richt zich in dit boek op de succesvolste auteurs van Nederland, zoals Herman Koch en Ilja Leonard Pfeiffer. Dit kan een resultaat zijn van het feit dat de mediacultuur slechts een deel van het literaire veld inneemt: het veld van de tv-optredens is alleen open voor succesvolle schrijvers. Daarnaast valt zijn methodologie te bekritisieren; al biedt Bax een goede inzicht in de gelaagdheid van de auteur in de mediacultuur, zijn stellingen zijn momenteel slechts beargumenteerd met anekdotisch bewijs en zijn nog niet steekproefsgewijs getoetst.

Desondanks maakt dit onderzoek gebruik van het boek van Bax. Dit onderzoek richt zich namelijk ook op succesvolle auteurs zoals Herman Koch, waardoor de generaliseerbaarheid van de theorie van Bax niet een probleem hoeft te zijn. Deze drie dimensies van de mediacultuur kunnen belangrijk zijn om de relatie tussen de literaire kritiek en de auteur op te merken en kunnen het begrip postuur ondersteunen. Ontvangt de auteur kritiek gebaseerd op deze dimensies, namelijk of hij te commercieel of geëngageerd is of te autobiografisch schrijft? Nog belangrijker is hoe de auteur hierop reageert en hoe hij zijn positie ten opzichte van deze punten overbrengt. Op deze manier geoperationaliseerd komt de kwestie terug op de spanning tussen postuur en imago. Op welke van de drie dimensies die Bax presenteert ziet men dat de heteropresentatie terrein wint op basis van de niet-waarderende recensies? Dit is de kernvraag waarmee de mediaoptredens een toevoeging kunnen bieden aan het onderzoek.

Dit onderzoek baseert zich op de theorie uit deze studies. In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt het methodologisch kader omschreven en wordt uiteengezet hoe de theorie rondom het literaire veld, het analyse-instrument voor waardeoordelen en postuur door dit onderzoek wordt gebruikt.

Methodologisch kader

De volgende alinea's gaan in detail over hoe materiaal voor dit onderzoek verzameld is en hoe het onderzocht is. De methodologie is onderverdeeld per deelvraag.

Analyse recensies

De eerste twee deelvragen zijn: 'welke waardeoordelen komen voor in de professionele recensies?' en 'welke waardeoordelen komen voor in de amateurrecensies?' Deze deelvragen zijn opgesteld met het doel om de professionele recensies met de amateurrecensies te kunnen vergelijken, zodat geconcludeerd kan worden of er mogelijk sprake is van invloed tussen professionele en amateurrecensies. Dit gebeurt aan de hand van overeenkomsten tussen de waardeoordelen in beide typen recensies, die in kaart worden gebracht met het analyse-instrument van Linders en Op de Beek. Daarnaast worden de waardeoordelen van de professionele recensies ook bij de analyse van de auteur in de media gebruikt.

Professionele recensies verwijzen naar recensies geschreven door beroepsrecensenten en vaak gepubliceerd zijn in traditionele media zoals tijdschriften of kranten, met soms een enkele uitzondering van een beroeps criticus die op een eigen blog op internet publiceert. Daartegenover staan de amateurrecensies, die verwijzen naar recensies van gebruikers op de bookreviewing sites Hebban en Goodreads. Al zijn er mogelijk critici die hun beroep hebben gemaakt van het publiceren van recensies op deze sites, dit onderzoek beschouwt elke review geselecteerd uit Hebban en Goodreads als een amateurrecensie.

De overeenkomst tussen de argumenten die beide typen recensies gebruiken is geen hard bewijs voor invloed van de literatuurkritiek. Een amateurrecensent kan zijn of haar oordeel op veel factoren baseren, waar een professionele recensie geen deel van uit hoeft te maken. Toch vat dit onderzoek de overeenkomst op als een signaal van mogelijke invloed. Dit is vanwege hoe consensus ontstaat in het literaire veld, orkestratie. Er zijn geen vaste criteria voor wat een boek goed maakt, dit is iets waar critici een consensus over moeten bereiken. Ook de amateurrecensenten maken deel uit van dit veld, dus ook zij beslissen over welke criteria zij aanhalen voor het recenseren van een roman. Als de amateurrecensenten de criteria van de professionele recensenten overnemen, betekent dit dat de literatuurkritiek leidend is geweest op het gebied waar een boek op beoordeeld moet worden en dat er sprake is geweest van orkestratie. Hier gaat dit onderzoek naar op zoek door middel van de waardeoordelen te analyseren. De nadruk ligt dus meer op welke criteria beide typen recensenten belangrijk vinden dan hun oordeel.

Per casus worden er maximaal tien professionele recensies geselecteerd via de site Literom, omdat deze site toegang tot de recensies vereenvoudigt. De amateurrecensies worden geselecteerd

uit Goodreads en Hebban, 15 recensies per site. Wanneer er via deze sites geen recensies beschikbaar zijn, wordt er gewerkt met het beschikbare aantal. Er zijn voor *Een film met Sophia* 7 professionele recensies verzameld en 28 amateurrecensies (Goodreads: 15, Hebban: 13). Voor *De man van je leven* zijn 10 professionele recensies verzameld en 22 amateurrecensies (Goodreads: 15, Hebban: 7). Voor *Haantjes* zijn ook 10 professionele recensies verzameld en 21 amateurrecensies (Goodreads: 15, Hebban: 6). Ondanks de weinig professionele recensies in het geval van de eerste casus is toch besloten om het boek bij dit onderzoek te betrekken, vanwege het ontbreken van geschikte alternatieven en omdat het uitgegeven is in de moderne mediacultuur, waar de andere casussen langer dan tien jaar geleden zijn uitgegeven.

De recensies worden geanalyseerd aan de hand van het model van Linders en Op de Beek (2009). De waardeoordelen uit de tekst worden gecodeerd volgens het model en vervolgens geteld. Er wordt gelet op de verhouding tussen waarderende en niet-waarderende waardeoordelen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het model van Aschenbrenner (1974): het schema dat onderscheid maakt tussen positieve, negatieve, waarderende en niet-waarderende argumenten. Daarnaast wordt er ook gekeken naar welke soorten niet-waarderende waardeoordelen het meest voorkomen. Uit een combinatie van die twee gegevens volgt een beeld van hoe de besproken tekst beoordeeld is.

Er wordt in de tekst gezocht naar evaluatieve uitspraken, die vervolgens worden gecodeerd. Codes bestaan uit een aspect en een eigenschap en eventueel een kader, zoals volgens het model van Linders en Op de Beek. Dankzij het grote aantal aan aspecten en eigenschappen en het feit dat deze gecombineerd kunnen worden heeft nagenoeg elk waardeoordeel een bijbehorende code. Een waardeoordeel is niet gedwongen tot één aspect en één eigenschap; waardeoordelen kunnen volgens het model meerdere aspecten hebben, meerdere eigenschappen of allebei. Het koppelen van een waardeoordeel aan een code vereist subjectiviteit en dient daardoor gemotiveerd te worden om te voorkomen dat meerdere codeurs uiteenlopende interpretaties van dezelfde waardeoordelen hebben. In het geval van dit onderzoek geldt dat het ook significant is om de coderingen goed te motiveren, aangezien een volgbare redenering de bevindingen van het onderzoek versterkt. Een overzicht van de gehanteerde definities van de aspecten en kaders is te vinden in bijlage A, op pagina 80. De analyse en de onderbouwing van de waardeoordelen in de professionele recensies zijn te vinden in bijlage B, op pagina 82.

Na het waardeoordeel gecodeerd te hebben wordt het argument getypeerd in het model van Aschenbrenner, om de cruciale informatie toe te voegen of een criticus een bepaald argument waarderend of niet-waarderend bedoelt. Dit is juist belangrijk omdat dit onderzoek expliciet op zoek is naar niet-waarderende waardeoordelen. Dit model verdeelt waardeoordelen in vier verschillende

categorieën. De eerste zijn positief waarderende waardeoordelen, door het onderzoek aangeduid als (++)). Dit zijn waardeoordelen waarbij de recensent iets wat aanwezig is in de tekst waardeert. Daartegenover staan positief niet-waarderende waardeoordelen, waarbij de recensent iets wat aanwezig is in de tekst niet waardeert, aangeduid als (+-). Aan de andere kant staan negatief waarderende waardeoordelen, aangeduid als (-+), waarbij de recensent het ontbreken van een bepaald element op prijs stelt. Ten slotte zijn negatief niet-waarderende waardeoordelen, aangeduid als (--), waarbij de recensent het ontbreken van een bepaald element niet waardeert. Op dit punt is de code compleet. In elk hoofdstuk wordt een tabel opgezet met de waardeoordelen van elke recensent.

Na de analyse over deze tien recensies kunnen er vergelijkingen worden gemaakt tussen de recensies. Wat zijn de overeenkomsten? Dit onderzoek is met name op zoek naar consensus tussen de critici, omdat de consensus van de literaire kritiek een belangrijk handvat is in de analyses van de andere onderzochte instituties. De belangrijkste vraag is of de consensus van de professionele recensenten door de rest van het literaire veld overgenomen wordt, want in dat geval is er sprake van invloed.

Als er sprake is van een consensus, wordt dit vastgesteld in het kader van orkestratie. Er moet gekeken worden op welke manier de recensenten het eens zijn over de besproken tekst. Er zijn veel mogelijke redenen waarom critici vergelijkbare recensies zouden schrijven. In ideale gevallen is de gemene deler tussen de critici slechts dat zij hetzelfde boek hebben gerecenseerd, maar er zijn in de praktijk meer factoren die meespelen. Een bepaalde auteur kan bijvoorbeeld zo financieel succesvol zijn dat critici erdoor kritischer naar het boek zijn gaan kijken. Om die reden moet er kort geverifieerd worden welke externe factoren er in de loop van de receptie van het boek aanwezig geweest zouden kunnen zijn. Indien er geen sprake is van consensus, worden de professionele en de amateurrecensies nog steeds vergeleken, om bijvoorbeeld te achterhalen welke groep vaker niet-waarderend is.

Er zijn een aantal andere factoren die betrokken kunnen worden. Goodreads en Hebban hebben allebei een functie voor de gebruiker om een score achter te laten tussen de één en vijf sterren. De site presenteert vervolgens een gemiddelde van alle gebruikers. Deze sterrenscore wordt vergeleken met andere boeken van de auteur, voor een extra indicatie hoe het boek ontvangen is. Daarnaast kunnen de recensies verwijzingen maken naar het literaire veld, zoals expliciet reageren op een andere recensie. Deze uitspraken zijn geen waardeoordelen en kunnen niet meegenomen worden in het analyse-instrument, maar omdat het bruikbare signalen zijn van de verhoudingen in het literaire veld, worden ze desondanks vermeld.

Analyse mediaoptredens

De derde deelvraag is: 'hoe presenteert de auteur zich in mediaoptredens ten opzichte van de literaire kritiek?' Deze deelvraag is opgesteld om te onderzoeken hoe de auteur reageert op het succes of de teleurstellende prestatie van het boek. Hiervoor worden de begrippen postuur en imago gebruikt. Uit de uitspraken van de literatuurkritiek wordt een imago opgesteld van de auteur, door de vragen te beantwoorden hoe de auteur is neergezet, hoe zijn werk wordt geframed en welke karaktereigenschappen aan hem worden toegewezen. Vervolgens worden er minimaal twee mediaoptredens geselecteerd rond de publicatie van het boek die geanalyseerd zullen worden, die de vorm aan kunnen nemen van een schriftelijk interview, een tv-optreden of een radio-optreden. Vanwege de schaal van dit onderzoek wordt het aantal optredens laag gehouden. Op basis van deze optredens wordt er een postuur opgesteld die de houding van de auteur in de media weergeeft. Dan kan het postuur met het imago vergeleken worden en worden de verschillen blootgelegd. Er is daarnaast ook specifieke aandacht voor waar het postuur tijdens het mediaoptreden met het imago botst. In deze gevallen wordt de auteur geconfronteerd met het imago wat hem wordt opgelegd en moet hij een antwoord formuleren. Hoe hij zich uitlaat ten opzichte van de literaire kritiek is een kostbaar signaal wat kan duiden op invloed van de literatuurkritiek.

Aangezien het vaststellen van een imago of een postuur geen vaste procedure heeft, worden de drie mediaregels van Bax (2019) gebruikt als handvatten indien de critici en auteurs geen eenduidig beeld schetsen. In dat geval worden er drie vragen gesteld: hoe wordt het succes van de auteur geframed? Hoe wordt de persoonlijkheid van de auteur geframed? Hoe wordt het engagement (de politieke betrokkenheid) van de auteur geframed?

Analyse CPNB-lijsten

De vierde deelvraag is: 'hoe financieel succesvol is de roman aan de hand van de CPNB top 60 en top 100 lijsten?' Deze deelvraag is opgesteld om te kunnen toetsen of er een correlatie is tussen de niet-waarderende recensies en de verkoopcijfers. Het is helaas lastig om exacte data over de verkoop te krijgen: dit is informatie die boekhandels voor zich houden. De stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek, bekend als het CPNB, houdt daarentegen wel de statistieken bij en publiceert regelmatig lijsten met de best verkochte boeken. De CPNB top 60 lijst van best verkochte boeken per week (ook wel de bestseller 60 genoemd) en de top 100 lijst van best verkochte boeken per jaar zijn de beste indicaties van financieel succes waar dit onderzoek toegang tot heeft. Voor deze stap van de analyse worden de gegevens van de casus uit de CPNB lijsten vergeleken met minimaal drie andere boeken van de auteur. Er wordt met name gekeken naar de geschatte verkoopcijfers en of de casus vergelijkbare scores behaalt met de andere boeken. Op dat punt zou er een antwoord geformuleerd kunnen worden op alle deelvragen.

Discussiepunten

Nu volgen enkele discussiepunten die relevant zijn voor de methodologie. Een recensie wordt als waarderend beschouwd als de meerderheid van de codeerde waardeoordelen waarderend zijn, en omgekeerd. Zowel de waarderende als de niet-waarderende recensies worden betrokken bij de analyse. Idealiter zijn zoveel mogelijk van de professionele recensies niet-waarderend, maar het was niet mogelijk een casus te vinden die door tien recensenten unaniem als niet-waarderend werd beoordeeld. Dit onderzoek heeft besloten dat het gunstiger is om tien recensies te analyseren die niet unaniem zijn dan ongeveer vijf recensies die allemaal niet-waarderend zijn. Een probleem met die tweede aanpak zou zijn dat neutrale recensies uitgesloten worden, terwijl deze ook niet-waarderende waardeoordelen kunnen bevatten en een impact kunnen hebben op de consensus tussen critici. Daarnaast zou de betrouwbaarheid van het onderzoek ter discussie komen te staan als slechts een klein aantal recensies wordt uitgekozen. Het is geen probleem dat de amateurrecensies niet unaniem zijn, aangezien waarderende reviews ook waardevolle gegevens bieden, omdat het een discrepantie tussen de amateurkritiek en de professionele kritiek kan aantonen.

Een uitdaging waar dit onderzoek tegenaan loopt is de betrouwbaarheid van het werken met één enkele codeur. Linders en Op de Beek hebben in hun onderzoek gebruik gemaakt van twee codeurs en zijn zorgvuldig nagegaan in hoeverre zij gelijk waren geweest in hun codering (Linders & Op de Beek, 2009, pp. 250-251). Door in dit onderzoek met één codeur te werken loop ik het risico dat de analyse van de waardeoordelen die voorkomen in de recensies mijn eigen interpretaties weerspiegelen. Dit zou als gevolg kunnen leiden tot het leggen van verbanden tussen de literaire kritiek en de instituties die minder herkenbaar zouden zijn voor de lezers van dit onderzoek.

Om de volgende twee redenen is dit onderzoek desondanks uit te voeren met slechts één codeur. In de gevallen van Linders en Op de Beek waren zij verplicht om een betrouwbaarheidstest uit te voeren om de bruikbaarheid van hun model vast te stellen. Zij vonden een goede overeenkomst (Linders & Op de Beek, 2009, p. 251), waardoor het nu mogelijk is voor andere onderzoekers om zelfstandig een analyse met het model uit te voeren. Daarnaast zal dit onderzoek elk gekozen waardeoordeel van de professionele recensies toelichten en beargumenteren. Zo is het voor vervolgonderzoekers ook mogelijk om mijn redenering ten opzichte van waardeoordelen te volgen en mogelijk te reproduceren.

De amateurrecensies worden vermeld onder de naam van het account dat de review heeft gepubliceerd. Aangezien er voor deze accountnamen geen naamconventies bestaan, worden alle namen letterlijk overgenomen en tussen enkele aanhalingstekens geplaatst. Daarnaast is er bij de amateurrecensies regelmatig sprake van internettaal en spelfouten. Om de citaten uit deze recensies

overzichtelijk te houden wordt er geen gebruik gemaakt van [*sic*] en worden ze simpelweg letterlijk overgenomen.

Samengevat laat dit hoofdstuk de strategie zien die op elk van de drie casussen wordt toegepast. Door deze vier deelvragen per casus te beantwoorden wordt er een beeld geschetst van de ontvangst van de roman. Door vervolgens te onderzoeken of er signalen uit de professionele recensies te vinden zijn in andere instituties, zoals het lezerspubliek, de boekwinkels of de auteur zelf, kan er uiteindelijk tussen deze drie casussen vastgesteld worden of er een mogelijke relatie is tussen deze instituties. Uiteindelijk worden deze gegevens tezamen genomen en uitgelegd aan de hand van de veldtheorie van Bourdieu: wat is het effect van niet-waarderende literaire recensies op betrokken instituties in het Nederlandse literaire veld?

Hoofdstuk 2

In dit hoofdstuk wordt de casus *Een film met Sophia* (2021) van Herman Koch behandeld en worden achtereenvolgens de vier deelvragen beantwoord. Als eerste worden de professionele recensies gepresenteerd en ontleed. Als tweede worden de resultaten van de analyse van de amateurrecensies besproken. Als derde komt de bespreking van een tv-optreden en een radio-optreden van Herman Koch over de roman aan bod. Als laatste wordt er kort ingegaan op de CPNB-plaatsing van de roman.

Herman Koch is een succesvol Nederlands schrijver. Hij is bekend geworden dankzij zijn rol in het tv-programma *Jiskefet* (Prins, Romeyn & Koch, 1990-2005), maar debuteerde in 1985 met zijn verhalenbundel *De voorbijganger* als auteur. Zijn succesvolste werk is de internationaal doorgebroken roman *Het diner* (2009): het boek is op de *New York Times* bestseller lijst komen te staan (Redactie, 2013) en is driemaal verfilmd (Giphart, z.d.). Dit is relevant in verband met deze casus, zijn twaalfde roman *Een film met Sophia* (2021). Deze roman draait om de regisseur Stanley Forbes in zijn filmwereld, die de jonge aspirant-actrice Sophia cast in zijn laatste film. De connectie tussen Herman Koch's ervaringen met de filmindustrie zal besproken worden tijdens de beantwoording van deelvraag drie.

Er moet van tevoren opgemerkt worden dat de professionele recensies van *Een film met Sophia* eerder wisselend zijn dan niet-waarderend. Desondanks is deze casus geselecteerd voor dit onderzoek. De primaire reden is dat, ook al is de casus niet overtuigend slecht gerecenseerd, het boek niet-waarderender ontvangen is dan Koch's vorige uitgave, *Finse Dagen* (2020). Ten tweede is *Een film met Sophia* een relevante casus aangezien het boek dat Koch een jaar later uitbracht, *Het Koninklijk Huis* (2022), een bijzondere relatie heeft met de literatuurkritiek. Dit wordt later in het hoofdstuk besproken.

De professionele recensies

Er zijn zeven recensies geselecteerd uit diverse kranten, geschreven door professionele recensenten. Deze worden op chronologische volgorde van publicatie ontleed. De subvragen die hier beantwoord dienen te worden zijn: welke waardeoordelen zijn aanwezig in de recensie? Zijn deze waardeoordelen waarderend of niet-waarderend? Zijn er verwijzingen naar het literaire veld aanwezig?

De recensies laten het volgende zien: er is geen consensus vanuit de recensenten over de kwaliteit van de roman. Drie recensenten (Eykhout, Peppelenbos, 't Hart) geven een waarderend oordeel over *Een film met Sophia*, ondersteund door het feit dat zij vooral positief waarderende argumenten geven. Twee recensenten (Van Houwelingen, Goedhart) geven een niet-waarderend oordeel over de roman, waarbij zij uitsluitend niet-waarderende argumenten geven, zowel positief als

negatief. Twee recensenten (Kézér, Kortooms) zijn neutraal: zij geven geen eindoordeel en geven evenveel waarderende als niet-waarderende argumenten.

Alle waardeoordelen zijn gecodeerd en in een tabel geplaatst. Deze ziet er als volgt uit:

Tabel 1

Overzicht Waardeoordelen Professionele Recensies Casus Herman Koch

Recensent	Argument	Code	Waardering
Lieke Kézér	Typische Koch stijl	A6,III	++
	Lange tirades	A1	+-
	Tirades cliché	A15	+-
Koen Eykhout	Spannend	D4II	++
	Sterk thema	G3	++
Coen Peppelenbos	Koch kan goed manipuleren	DF10,II	++
Bo van Houwelingen	Slordige herhalingen	A1	+-
	Clichés	AF15	+-
	Sophia een vlak personage	FG14	--
Kees 't Hart	Sterk verhaal, structuur en plot	BDG2,3	++
	Onvoorspelbaar	D7	++
	Soms te veel satire	L6,15	+-
	Forbes een sterk personage	FH6,9,10,III	++
Tineke Goedhart	Vlakke personages	F3	+-
	Te veel herhaling	AB1	+-
	Niet grappig	L6	--
	Het verhaal komt niet op gang	B2	--
	Te veel clichés	L15	+-
Fenna Kortooms	Plot niet spannend	D4,III	+-
	Leest vlot	A7	++

Op het gebied van de argumenten valt op dat de eigenschap 15, originaliteit, het vaakst voorkomt als voornamelijk een niet-waarderend argument. Dit oordeel vindt men terug in de recensies van Kézér, Van Houwelingen, 't Hart en Goedhart. Er bestaat dus een consensus tussen recensenten, zowel de waarderende als de niet-waarderende recensenten, dat de roman niet origineel is.

Verder is er geen consensus. Zelfs onder de recensenten die waarderend zijn is er geen overeenkomst over de aspecten die geprezen worden. Onder alle recensenten wordt de schrijfstijl, aspect A, het meeste genoemd, maar de recensenten verschillen van mening over dit aspect.

Ten slotte valt op dat meerdere recensenten de status van Koch als schrijver onderstrepen. Er wordt meerdere malen gezegd dat *Een film met Sophia* niet op hetzelfde niveau staat als de andere boeken van Koch.

Wat kan deze resultaten verklaren? De meningen zijn uiteenlopend verdeeld als het om dit boek gaat. Het ontbreken van enige consensus kan erop wijzen dat de critici weinig gemotiveerd zijn geweest om hun oordeel af te laten wegen van het oordeel van hun collega's. Dit kan komen vanwege de timing van het publiceren, zoals later in dit hoofdstuk wordt verkend, of door het feit dat Koch zo'n geslaagde schrijver is dat recensenten het als niet de moeite waard hebben beschouwd, omdat het boek toch wel verkocht zou worden. Maar dit is speculatie: de literatuurkritiek kon het simpelweg niet eens worden over hoe het boek benaderd moest worden.

De amateurrecensies

In de komende alinea's volgt de analyse van de amateurrecensies. Er zijn in totaal 26 reviews verzameld en geanalyseerd. 15 hiervan zijn afkomstig van Goodreads, 11 van Hebban. Op Hebban waren er helaas niet voldoende recensies beschikbaar voor het beoogde aantal van 15 recensies. Daarnaast bevatte één van de recensies plagiaat: tekst van een professionele recensie was met minimale aanpassingen gekopieerd en geplaatst. Deze recensie is niet verder betrokken bij dit onderzoek, maar in verband met het onderwerp van deze scriptie dient het als een voorbeeld van invloed van professionele recensies op amateurrecensies.

Op Goodreads krijgt *Een film met Sophia* een gemiddelde score van 2,73 sterren op basis van 1.158 beoordelingen (Goodreads, z.d.). Dit is lager dan het gemiddelde van Koch's afgelopen drie gepubliceerde romans. *Geachte heer M.*, uit 2014, krijgt gemiddeld 3,28 sterren op basis van 9.267 beoordelingen. *De greppel*, uit 2016, krijgt gemiddeld 3,08 sterren op basis van 4.188 beoordelingen. *Makkelijk leven*, uit 2017, krijgt gemiddeld 2,73 sterren op basis van 2.801 beoordelingen. Tussentijds publiceerde Koch ook *Finse dagen*, een boek in de categorie non-fictie, en ontving daarmee 3,30 sterren op basis van 2.008 beoordelingen.

Op Hebban krijgt *Een film met Sophia* een gemiddelde score van 2,87 sterren op basis van 393 beoordelingen (Hebban, z.d.). *Geachte heer M.* krijgt 3,41 sterren op basis van 822 beoordelingen, *De greppel* krijgt 3,28 sterren op basis van 910 beoordelingen en *Makkelijk leven* krijgt 2,88 sterren op basis van 735 beoordelingen. Ten slotte krijgt *Finse dagen* een score van 3,32 op basis van 848 beoordelingen. Deze getallen spiegelen in verhouding de beoordelingen van Goodreads.

Aan de hand van de analyse van de amateurrecensies is het volgende coderingsschema gemaakt:

Tabel 2

Overzicht Waardeordenen Amateurrecensies Casus Herman Koch

Recensent	Argument	Code	Waardering
Amy	Saai	L4	+-
	Koch een vieze oude man	K14	+-
Bruno	Te voorspelbaar	L15	+-
Chris	Sterk begin	L3III	++
	Verloor interesse	L4II	+-
Marie Lucassen	Aankleding	I3	++
	Herhaling	A1	+-
	Te mannelijk perspectief	K8	+-
	Plot zakt in elkaar	BD2	+-
Krentenbol	Schrijfstijl	A6	++
	Sterke kritiek	G8	++
	Controversieel	D8	+-
	Slechte personages	F3,4,14	+-
Jose	Saai	L4	+-
	Plot twist	DK2	++
Wijnand Marchal	Maatschappijkritiek	G9,13	++
	Niet zo goed als...	G13,I	--
	Veelbelovend	B2,4	++
	Teleurstellend einde	B2,4	+-
Rebecca Gast	Overpeinzingen	G4	++
	Saai plot	D4	+-
Anoeya	Titel + achterkant	J4	++
	Inleving Stanley	F9	++
	Nare personages	F10,14	+-
	Ontbreken plot	D2	--
Indy Serfhos	Geen plotlijn	BD2,7	+-
Yolanda	Te lang	B1	+-
	Humor	F6	++
Ludo Spaepen	Dun verhaal	D3	+-
Aline	Onzin	B1	+-
Linda	Saai verhaal	D4	+-
Elco van Staveren	Stanley vervelend	F6	+-
Alex Degeling	Herhaling	L1	+-
	Onzin verhaal	D2	+-

Sylvia kramers	Gevatte opmerkingen	A6	++
S7834	Atypische roman	L15	++
	Langdradig	L1	+-
	Inleving	K10	++
BJ1966	Politiek incorrect	F10,13	++
	Te lang	B1	+-
Jeffrey Eshuijs	Slechte stijl en verhaal	AD3	+-
Shel Wildvang	Schrijfstijl	A6	++
	Spannend	D4	++
Rbrouwer	Herhaling	A1	+-
	Nietszeggend plot	D1	+-
	Saaie personages	F4	+-
	Afgezaagd	L15	+-
Miebet	Dun verhaal	D2	+-
	Geen spanning	L4	+-
MER1AN	Saai plot	D4	+-
	Saai geschreven	A3	+-
Lisa Kiewit	Platte personages	F3,10	+-
	Plat plot	D1,4	+-
	Rake zinnen	A5	++
Luc Steensels	Goede schrijfstijl	A6	++

Noot. Recensies afkomstig uit Goodreads (z.d.) en Hebban (z.d.).

De 26 amateurrecensies zijn grotendeels niet-waarderend over *Een film met Sophia*. 14 recensies spraken niet-waarderend over de roman, 3 recensies waren waarderend en 9 bleven neutraal. Eén van de meest voorkomende argumenten is dat het boek saai is. Een voorbeeld hiervan is de recensie van 'Jose': "Een spannende roman, staat er op de flaptekst, maar ik vond het vooral saai en traag met lange verhandelingen over allerlei films, acteurs en regisseurs" (Jose, 2023). Een argument gebaseerd op saaiheid is in totaal door 8 recensies als niet-waarderend gebruikt. Eén waarderende recensie gebruikte hetzelfde argument ook, maar dan in de tegenovergestelde richting: 'Shel Wildvang' bleek het juist een spannend boek te vinden: "Ik moet zeggen dat Koch deze mysterie meesterlijk uitwerkt. Hij weet je aandacht vast te houden!" (Shel Wildvang, 2021).

Zo geldt het voor meerdere argumenten wat betreft de schrijfstijl, de structuur en het plot. Eigenschappen die in sommige recensies worden geprezen, worden bekritiseerd in andere recensies. De roman is driemaal bestempeld als clichématig, maar ook eenmaal origineel genoemd. Het meest voorkomende positieve argument bleek de grappige schrijfstijl van Koch, wat 'Sylvia kramers' bijvoorbeeld noemt: "Herman Koch kan heel goed situaties observeren en daar dan heel droog over vertellen" (Sylvia kramers, 2022). Ten slotte maken de reviews één enkele keer gebruik van een negatief niet-waarderend argument. De rest is geheel positief-waarderend of positief niet-

waarderend, wat betekent dat de amateurrecensies zich exclusief bezighouden met wat er in de roman voorkomt.

Er zijn een aantal correlaties zichtbaar tussen de amateurrecensies en de professionele recensies. De kritiek dat de roman clichés bevat komt in beide recensies voor, net zoals de kritiek dat er te veel gebruik wordt gemaakt van herhalingen. Ten slotte weerklinkt de kritiek van Van Houwelingen dat het op moreel vlak vreemd is dat een oude man geobsedeerd is met een minderjarig meisje in de reviews. Dit zijn allemaal niet-waarderende kritiekpunten. Wat waarderende kritiekpunten betreft zijn er minder overeenkomsten tussen de professionele en de amateurrecensies. De kranten noemen argumenten gebaseerd op boeiende symboliek (Eykhout) en emotivistische personages (Peppelenbos & 't Hart). Dit komt nauwelijks terug in de reviews. Het beperkt zich louter tot een recensie van 'BJ1966', die het volgende zegt over het inleven in het hoofdpersonage: "De politiek volledig incorrecte bespiegelingen die af en toe door het hoofd van de hoofdpersoon gaan, ik houd er wel van" (BJ1966, 2022). De conclusie die hier te trekken valt is dat er een sterkere correlatie is tussen de niet-waarderende recensies en de reviews dan de waarderende, wat betekent dat er een kans op invloed bestaat bij de niet-waarderende recensies.

Er valt nog een eigenaardigheid te bespreken. Bij de amateurrecensies op Hebban wordt er regelmatig verwezen naar andere 'recensies'. In bepaalde gevallen is het duidelijk dat dit verwijst naar andere gebruikersrecensies, maar in overige gevallen is het onduidelijk en wordt er mogelijk verwezen naar professionele recensies. Een voorbeeld hiervan is wederom de recensie van 'Sylvia kramer': "Ondanks de tegenvallende recensies heb ik me aan deze nieuwe Koch gewaagd en ik moet zeggen: hij is sterker dan tijdens De Greppel en Zomerhuis met zwembad" (Sylvia kramer, 2022). Een andere verwijzing is de recensie van 'S7834', die het volgende beweert:

De recensies van Het boek "Herman Koch en een film met Sophia" waren niet positief en vooral als "saai" beschreven, doordat er meer nadruk werd opgelegd op Herman's eigen ervaringen, wat als lezer zijnde meer als een column zou worden kunnen ontvangen, ook door zijn manier van schrijven. (S7834, 2022)

Het is helaas niet duidelijk naar welke professionele recensie deze gebruiker zou kunnen verwijzen. Het zijn, in combinatie met de geplagieerde recensie, hoe dan ook signalen dat deze amateurrecensies zich niet in een bubbel bevinden maar verbonden zijn met andere instituties in het literaire veld.

In termen van het literaire veld, betekenen deze vondsten dat de literatuurkritiek invloed gehad heeft kunnen hebben op het lezerspubliek. Men ziet hoe de niet-waarderende recensies overeenstemmen met de amateurrecensies. De reviews zijn in de voetsporen getreden van de niet-

waarderende recensies, wat bevestigt dat de literatuurkritiek wel een toonaangevende functie heeft als het op de ontvangst van een boek aankomt. Het speelt mogelijk ook een rol dat Herman Koch een economisch succesvolle én een literair erkende schrijver is. Lezers van Koch kunnen zich als gevolg daarvan vaak vinden in de literaire kritiek over zijn boeken, net zoals bij *Een film met Sophia*.

Aan de andere kant kan tegengeworpen worden dat er simpelweg te weinig sprake is van consensus als het aankomt op de literaire kritische ontvangst van de casus. Er is geen significante overeenstemming, dus de kans dat de recensies een centraal oordeel hebben uitgestraald is klein. De kans is groter dat lezers door de ‘verwarring’ tussen de critici juist niet hebben gekeken naar de professionele recensies en onafhankelijk hun eigen oordeel hebben gevormd.

De mediaoptredens

Voor dit onderzoek zijn twee interviews en een aflevering van het tv-programma Op1 uitgekozen om te ontleden. De mediaoptredens rond *Een film met Sophia* zijn bescheiden gebleven: buiten de behandelde optredens heeft Koch twee andere interviews gegeven en was hij te horen op Radio 1. Het is een patroon dat Herman Koch met elk boek minder ruimte vrijmaakt voor dit soort mediaoptredens (Dabrowski, 2021).

Voordat de mediaoptredens behandeld worden moet kort de balans worden opgemaakt wat het imago van Koch is volgens de recensenten. Er springen twee typeringen bovenuit. Ten eerste wordt het succes van eerdere boeken van Koch in een aantal recensies benadrukt, of ze waarderend of niet-waarderend zijn. Ten tweede wordt Koch regelmatig gelijkgeschakeld aan het hoofdpersonage Forbes, zoals in de recensie van Kees ‘t Hart: “Het is duidelijk dat Forbes zichzelf in Sophia projecteert (en Koch in Forbes). Hij is het, die niet meer wil, niet meer kan, deze film is zijn zwanenzang, hij gelooft nergens meer in” (‘t Hart, 2021, al. 8). Aan de ene kant kan het als een voordeel opgevat worden dat Koch veel van zichzelf in Forbes heeft gestopt, maar aan de andere kant is de niet-originaliteit van het boek het grootste kritiekpunt in de literaire kritiek, zoals ook in de recensie van Van Houwelingen “Maar zoals de cliché-uitdrukkingen in deze roman alleen nog gemakzuchtig schrijven verraden, zo lijkt ook Kochs persiflagegave uitgewerkt” (Van Houwelingen, 2021, al. 7). Koch wordt hier neergezet als een schrijver die niet zijn uiterste meer geeft en het schrijven moe is.

Het eerste interview verscheen op 28 augustus 2021 in *AD* (Winkels, 2021). Zoals vaker in het mediatijdperk staat de schrijver centraal en komt de roman op de tweede rang. De eerste 50% van de tekst wordt gewijd aan het leven van Koch, zijn relatie en zijn reizen. Na de helft komt het gesprek terecht op de roman zelf, waarbij de interviewer direct op een maatschappelijk thema aanstuurt: “Wanneer dacht je: ik wil me met MeToo gaan bemoeien? / ‘Ik wilde proberen juist géén MeToo-verhaal te schrijven, want dat is de tijdgeest van nu, het moment, maar dat waait weer over”

(Winkels, 2021, al. 16). Later haakt de interviewer daarop door: “Weinstein-achtige figuren, dus je bent wel met MeToo bezig. / ‘Tuurlijk, dat ontken ik ook niet, maar ik wilde niet zo’n clichéverhaal, van meisje wordt lastiggevallen door oudere regisseur’” (Winkels, 2021, al. 18).

De interviewer probeert het boek te koppelen aan een bekend maatschappelijk thema, en Koch probeert zich van dat thema weg te manoeuvreren door het op deze manier weg te wuiven. Hij wil vermijden dat zijn verhaal op deze manier gereduceerd wordt tot een ‘MeToo-verhaal’, waarbij de rollen van tevoren al verdeeld zijn – terwijl hij in zijn eigen optiek een verhaal heeft geschreven met een complexere rolverdeling. Tegelijkertijd laat Koch hier ook de kans liggen om de tijdgeest in te zetten als marketingmiddel voor zijn roman, iets wat bijgedragen zou kunnen hebben aan het mindere succes van de roman.

Vervolgens sluit de interviewer af met een aantal vragen over de ervaringen van Herman Koch met de filmindustrie (Winkels, 2021, al. 20). Aangezien het boek zelf over de filmindustrie gaat is deze brug makkelijk geslagen, ook in de rest van de interviews. Koch heeft zelf gespeeld in *Jiskefet*, en daarnaast is *Het diner* een aantal keer verfilmd. Koch kiest ervoor om over deze verfilmingen nonchalant te doen, aangezien hij geen fan was. Deze toon wendt hij aan tegenover de hele filmindustrie, die hij in de mediaoptredens rondom deze roman regelmatig bekritiseert. Dit past exact bij de satirische stijl van Koch en sluit naadloos aan op de sentimenten van Stanley Forbes in *Een film met Sophia*. Dit wijst mogelijk op een vorm van postuur: Herman Koch positioneert zichzelf in de media zoals zijn personage, iemand die niet onder de indruk is van film en theater. Hiermee onderscheidt hij zichzelf als schrijver van schrijvers die enthousiast worden als hun boek wordt verfilmd, wat volgens Koch kortzichtig en niet authentiek is. Tegelijkertijd promoot hij hiermee zijn boek. Desondanks is het de vraag of deze strategie en/of toon voordelig voor Koch heeft uitgepakt, vooral gezien het doordrivende gezeur van Forbes een groot kritiekpunt bleek uit de recensies.

Het tweede interview in de weekbladen is gepubliceerd in *NRC Handelsblad* (De Veen, 2021, 3 september). In tegenstelling tot het vorige interview wordt hier *Het diner* niet genoemd. In plaats daarvan worden er vooral vragen gesteld over de meningen van de hoofdfiguur, en hoe dun de lijn is tussen Forbes en Koch. Hierbij worden ook de af en toe foute meningen van Forbes genoemd, waarmee Koch de lezer probeert te plagen. Koch voegt toe: “Hij moet geen clichéfiguur zijn die alleen maar kankert en slap ouwehoert, dat zou vervelend zijn. Ik voed hem graag met mijn meningen, daar wordt hij ook geloofwaardiger van, denk ik” (De Veen, 2021, al. 19).

Tot slot verwijst de interviewer naar een optreden van Koch bij *Op1*, dat op 30 augustus 2021 is uitgezonden. Daarin wekte Koch volgens de interviewer de indruk dat er geen onderscheid tussen personage en schrijver zou zijn. Hierop antwoordde Koch het volgende:

Ja, dat hoort er ook bij. Daar speel je als schrijver toch altijd mee: dat het best eens autobiografisch zou kunnen zijn. Zogenaamd doet de vraag of iets autobiografisch is er niet toe, maar je hoort toch wel vaak zeggen: dit kún je alleen geschreven hebben als je het zelf hebt meegemaakt, of als je zelf zo denkt. (De Veen, 2021, al. 23)

Koch vestigt hier expliciet aandacht op het 'spel' wat een schrijver in de media kan spelen. Dit geeft aan dat Koch deze strategie bewust kiest. Het is onduidelijk wat voor effect dit heeft, of hoe serieus Koch is als hij zegt dat hij hierop inspeelt, maar het wijst wederom op zijn postuur.

Nu volgt de analyse van dat tv-optreden van Koch bij de avondtalkshow *Op1* (Op1, 2021). Dit gesprek begint direct bij de schrijver zelf en zijn dagelijks leven. Rond het midden van het gesprek wordt er een vergelijking getrokken tussen de actualiteit van *Een film met Sophia* en de actualiteit binnen *Het diner*. Na deze uitstap naar *Het diner* wordt er doorgevraagd over de ervaringen van Koch met de verfilmingen van *Het diner*.

Het valt op dat Herman Koch zijn mediaoptredens beperkt houdt tot een aantal interviews, een tv-optreden en een radio-optreden. Hij is zodanig bekend dat zijn romans desondanks verkocht worden. De ondertoon van zijn mediaoptredens in verband met *Een film met Sophia* is zijn kritiek op en ervaring met de filmindustrie, hoeveel Koch van zichzelf verwerkt heeft in het hoofdpersonage, en het benoemen van *Het diner*.

Los van dit onderzoek vindt een jaar na het verschijnen van *Een film met Sophia* iets aparts plaats. Voor zijn volgende boek, *Het Koninklijk Huis*, besloot Koch namelijk om zijn boek niet van tevoren aan te kondigen. Hij motiveerde dit besluit, in het tv-programma waar hij zijn boek presenteerde, door aan te geven dat zijn doel was om recensies te vermijden (De Avondshow met Arjen Lubach, 2022). Dit is mogelijk een reactie op de literaire kritiek rondom *Een film met Sophia*. Dit wijst tevens aan dat het literaire veld circulair is en dat de literaire kritiek invloed kan hebben op de auteur, aangenomen dat het daadwerkelijk een reactie is. Ook al is het helaas niet definitief te bewijzen, toch verdient de mogelijke relatie tussen deze twee publicaties aandacht.

In termen van autopresentatie en heteropresentatie reageert Koch opmerkelijk op prikkels van het literaire veld. Ten eerste beperkt hij zijn mediaoptredens en probeert hij heteropresentatie zoveel mogelijk te vermijden, zoals ook schijnt uit de publicatie van *Het Koninklijk Huis*. Daarnaast wordt zijn postuur meerdere keren uitgedaagd, door zowel de literatuurkritiek als in de media. Bax (2019) onderscheidt drie dimensies van de auteur in de media: het succes, het persoonlijke en het politieke. Op het gebied van het succes behoudt Koch veel grond: in zowel de recensies als in de media wordt het succes van *Het diner* stevast bevestigd. Toch blijft hij overal kritisch op de

verfilming van *Het diner*, waardoor hij een postuur ontwikkelt dat het overdreven succes ook niet aan hem besteed is.

Op het gebied van het persoonlijke wordt er meer naar zijn hoofd geworpen. De literatuurkritiek trekt een aantal keer de vergelijking tussen het hoofdpersonage Forbes en Koch, in de zin dat Koch ook trekjes van een oude man heeft. Koch reageert hierop door het volledig in het midden te laten in hoeverre zijn persoonlijke leven meespeelt in de roman, maar onderstreept tegelijk dat dat de regels van het veld zijn. Hij benadrukt dat als het aan hem lag, hij zich er niet om zou bekommeren, maar dat dat nou eenmaal de rare vereisten van meedoen aan het literaire veld zijn. Hiermee toont hij zich als een *down-to-earth* schrijver die niet een hoge dunk van zichzelf heeft, zoals het een ideaal auteur betaamt. Tegelijkertijd stelt hij zich gelijkmatig als Forbes op, die vaak de kritiek kreeg te zeurderig te zijn; deze houding heeft daarom mogelijk niet voordelig uitgepakt.

Waar Koch mogelijk terrein verliest is op het politieke gebied. Koch wordt regelmatig in de mediaoptredens de vraag gesteld of de roman bijdraagt aan het debat over #MeToo. Hij reageert hier gefrustreerd op, vermoedelijk omdat hij zijn roman liever niet in een hokje geplaatst ziet. Hij specificiert dat het geïnspireerd is op de actualiteit van #MeToo, maar dat hij het niet een #MeToo verhaal wil noemen. Zijn postuur hierin is zwak, wat ook blijkt uit hoe Bo van Houwelingen in haar recensie het boek verwijt dat het een halfbakken #MeToo verhaal is waar het engagement onvoldoende is uitgewerkt (Van Houwelingen, 2021, al. 10). Dit draagt bij aan een imago dat Koch een oude man is zonder verstand van de actualiteit, ook terug te zien is in de amateurrecensie van 'Amy': "Ik zie al gewoon een oude man achter zn [*sic*] computertje zitten" (Amy, 2022). Dat er zoveel overeenkomsten zijn tussen de hoofdpersoon en Koch helpt hierbij ook niet. Deze heteropresentatie is een duidelijk voorbeeld van hoe de literatuurkritiek bij kan dragen aan de beeldvorming van een auteur, en dus hoe de literatuurkritiek effect kan hebben op een auteur. Deze casus heeft raakvlakken met het artikel van Dera (2015) en laat op vergelijkbare wijze zien hoe postuur en imago met elkaar in conflict kunnen zijn.

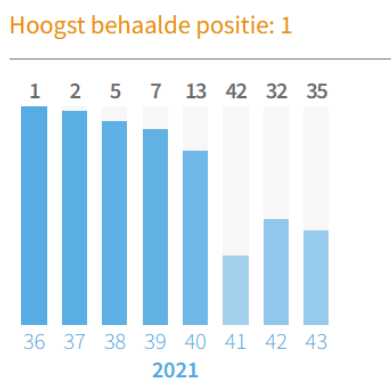
CPNB-plaatsing

De volgende alinea's zullen de laatste deelvraag behandelen, die luidt: 'hoe financieel succesvol is de roman aan de hand van de CPNB top 60 lijst?' *Een film met Sophia* is uitgebracht in 2021, dus in deze casus wordt de CPNB top 100 lijst van 2021 gebruikt. Daarnaast wordt gekeken of het boek ergens in het jaar in de top 60 is voorgekomen. Deze statistieken worden vervolgens met andere boeken uit het oeuvre van Herman Koch vergeleken, namelijk *Geachte heer M.* (2014), *De greppel* (2016), *Makkelijk leven* (2017) en *Finse dagen* (2020).

De roman plaatste zich in week 36 van 2021 in de bestseller top 60. Het boek stond die week op de nummer één plek van meest verkochte boeken in Nederland. Het boek bleef 8 weken in de top 60 staan (CPNB, z.d.), met een afdalende plaatsing op de lijst. De verkoop van het boek halveerde in week 41, een opvallende afwijking van het patroon. Dit is dezelfde week waarin Tineke Goedhart haar niet-waarderende recensie publiceerde, maar er zijn voldoende andere verklaringen waarom dit dal in de grafiek is ontstaan. Het volgende figuur (CPNB, 2021) brengt deze statistiek in beeld:

Figuur 3

Positionering Een film met Sophia CPNB Top 60

Noot. Overgenomen uit CPNB (2021). De getallen bovenaan verwijzen naar de behaalde positie in de top 60, de getallen onderaan verwijzen naar het desbetreffende weeknummer.

Een film met Sophia plaatst zich in de CPNB top 100 van 2021 op plaats 82 (CPNB, z.d.). Dit betekent dat het aantal verkochte exemplaren in dat jaar geschat wordt tussen de 25.000 en de 30.000. Ook staat de roman op plaats 7 van de top 10 oorspronkelijke Nederlandstalige fictie van dat jaar. De op 6 na best verkochte Nederlandse roman uit 2021 staat gelijk aan een bovengemiddeld hoge verkoop. De roman was een financieel succes, vergeleken met de verkoopcijfers die de gemiddelde schrijver van Nederlandse fictie kan verwachten.

Ter vergelijking was *Geachte heer M.* in totaal 30 weken aanwezig in de bestseller 60, verspreid over een periode van 50 weken. Dit houdt in dat het boek door omstandigheden weer terug in de bestseller 60 heeft weten te komen. *Geachte heer M.* belandde ook op plaats 6 in de CPNB top 100 van 2014 (Hebban, 2014). *De greppel* was achtereenvolgens 23 weken aanwezig op de bestsellerlijst. De roman bereikte plaats 31 in de CPNB top 100 van 2016 (Hebban, 2016). *Makkelijk leven* verscheen niet op de bestseller 60 en was afwezig in de top 100 van 2017 (Hebban, 2017). *Finse dagen* was vijftien weken lang in de bestseller 60 geplaatst. Bovendien scoorde *Finse dagen* plaats 33

op de top 100 van 2020 (CPNB, z.d.), met een geschatte verkoop van tussen de 40.000 en 50.000 exemplaren.

Wat deze cijfers laten zien is dat Herman Koch mogelijk dankzij zijn status als bestsellerauteur kan rekenen op gunstige verkoopcijfers bij het uitbrengen van een nieuwe roman. Dit is ook het geval bij *Een film met Sophia*, wat niet een economische flop te noemen is. Hierdoor is er dus een discrepantie tussen de wisselende ontvangst van de roman en de goede opbrengst. Deze discrepantie verdwijnt als de normale verkoopcijfers van Koch betrokken worden; het is zichtbaar dat *Een film met Sophia* één van Koch's minder succesvolle romans is geweest. Dit correspondeert met de niet-waarderende reacties op de roman.

Het is dus veilig om te stellen dat Koch gegarandeerd verkocht wordt. Als bestsellerauteur nummer 1 van Nederland heeft hij een uitzonderlijke machtspositie in het veld. Boekwinkels stallen zijn nieuwe boek uit, ongeacht of het boek goed blijkt te zijn of niet. De media kondigt zijn nieuwe boeken vluchtig aan, omdat de naam Koch zo groot is. Toch ziet men dat de verkoop van *Een film met Sophia* tegenvalt vergeleken met de rest van de boeken van Koch. Het is de vraag waar dit aan ligt. Het merk 'Koch' is zo sterk dat het bijna een prestatie is om niet goed verkocht te worden. De kans bestaat dat de verwarde geluiden uit de literatuurkritiek hieraan bijdragen. Er kan ook meegespeeld hebben dat de vaste lezers van Herman Koch niet van het boek genoten hebben, waardoor ze deze aan niemand anders hebben aangeraden. Mogelijk heeft men genoeg van de stijl van Herman Koch, zoals zowel professionele als amateurrecensies zeggen, en kan dit boek betekenen dat het Koch-effect van een aantal jaar geleden is uitgewerkt en dat zijn positie in het literaire veld aan het verschuiven is.

Deelconclusie

Alles samengenomen wijzen de resultaten van deze analyse van de casus op de mogelijkheid dat de niet-waarderende literaire kritiek invloed heeft gehad op de ontvangst van *Een film met Sophia*. De oordelen van de professionele recensenten zijn op bepaalde gebieden overeenkomstig met de amateurrecensies. In sommige amateurrecensies worden verwijzingen gedaan naar professionele recensies, wat een aanwijzing is dat de literatuurkritiek invloed heeft. Ongeacht of de professionele recensies neutraal of waarderend zijn heeft de roman een tegenvallende sterrenscore en plaatst hij zich lager op de bestsellerlijst dan de andere boeken van Koch. Ten slotte zou de literaire kritiek een belangrijke rol kunnen hebben gespeeld in het scheppen van Koch's postuur, in acht nemend hoe Koch omging met zijn imago tijdens de mediaoptredens en hoe zijn gedrag is veranderd één jaar na het publiceren van *Een film met Sophia*.

Geschetst in het literaire veld van Bourdieu zou Koch als auteur ergens op een dominante positie staan, maar aan de economische kant van het veld. Ook heeft hij de afgelopen jaren een verschuiving doorgemaakt: hij is in het oog van de kritiek iets van zijn originaliteit verloren en is daarmee symbolisch kapitaal kwijtgeraakt. De literatuurkritiek bevestigt dit met hun recensies. Hij is daarnaast economisch kapitaal kwijtgeraakt, omdat *Een film met Sophia* minder is verkocht dan voorgaande werken. Dit is te wijten aan het lezerspubliek. De pijl die getrokken kan worden tussen Koch en de literatuurkritiek slaat op het afnemen van Koch's symbolische positie in het veld (vanwege de kritiek) en de strijd tussen postuur en imago. Het is onduidelijk waar de pijl die getrokken kan worden tussen de literatuurkritiek en het lezerspubliek voor staat, aangezien er af en toe een overeenkomst is op basis van waardeoordelen, maar het feit dat amateurrecensies naar professionele recensies verwijzen wijst op het bestaan van een relatie.

Hoofdstuk 3

Dit hoofdstuk behandelt de casus *De man van je leven* (2013) van Arthur Japin. Ten eerste worden de professionele recensies besproken. Ten tweede wordt de analyse toegepast op de amateurrecensies en worden de resultaten gerapporteerd. Ten derde wordt er gekeken naar de mediaoptredens rond de casus. Ten vierde komt de CPNB-plaatsing van de roman aan bod.

Arthur Japin is een bekend figuur in de Nederlandse literatuur. Hij debuteerde met *Magonische verhalen*, een verhalenbundel, in het jaar 1996 (Japin, z.d.). Sindsdien publiceert hij regelmatig romans. In 2004 heeft hij de Libris Literatuur Prijs in ontvangst mogen nemen (De Tijd, 2004). Daarnaast is hij ook actief in het theater: hij heeft een aantal van zijn romans bewerkt voor een theatervoorstelling, zo ook *De man van je leven*. De roman gaat over een terminaal zieke Tilly, die via datingsites op zoek gaat naar een nieuwe partner voor haar man Markus voor wanneer zij komt te overlijden. Ze vindt Iris, een geschikte vrouw, maar het blijkt dat Markus en Iris al een affaire hadden.

De professionele recensies

Het corpus binnen deze casus bevat tien professionele recensies uit traditionele media. Deze worden volgens de opgestelde methode op chronologische volgorde van publicatie geanalyseerd. Door deze stap wordt achterhaald welke waardeoordelen voortkomen uit de recensies, of deze waarderend of niet-waarderend zijn, of dat er iets anders opvallends zich voordoet.

Uit de analyse komen een aantal gegevens. De eerste is dat er een consensus is over het boek: 6 van de 10 recensenten (Goedegebuure, Ockhuysen, Kort, Peters, Heinen, Cloostermans) zijn niet-waarderend. 3 van de 10 recensenten (Eykhout, Van den Akker, Leyman) zijn waarderend. Slechts Hoogendoorn is neutraal. In alle gevallen komt het eindoordeel van de recensent overeen met de verhouding tussen waarderende en niet-waarderende oordelen in hun recensie.

De tabel met de waardeoordelen van de recensenten is als volgt:

Tabel 3

Overzicht Waardeoordelen Professionele Recensies Casus Arthur Japin

Recensent	Argument	Code	Waardering
Goedegebuure	Humor ontbreekt	B6	--
	Kitscherige passages	H5	+-
Eykhout	Grappige stijl	A6	++
	Ontroerend	L10	++
Ockhuysen	Te expliciet	L5,7	+-
Kort	Niet bijzonder	L5,15	+-
	Alwetende verteller valt tegen	A5,15	+-

	Had graag meer 'Japin' gezien	A4,10	--
Peters	Zwakke schrijfstijl	A3	+-
	Combinatie komedie en tragedie werkt niet	B5,6	+-
Heinen	Cliché stijl	A15	+-
	Slordige structuur	L1,2	+-
	Ongeloofwaardige dialogen	E8	+-
	Te expliciet	L5,7	+-
	Grappig	A6	++
	Had graag meer 'Japin' gezien	A4,10	--
Van den Akker	Blootleggen hoofdpersoon	F10	++
	Onvoorspelbaar	B7	++
	Herkenbare dialogen	E6,8	++
	Combinatie thema en humor	G2,6	++
Hoogendoorn	Goede personages	F5,10	++
	Ongeloofwaardige dialogen	E8	+-
	Geen samenhang thema's	G2,6	+-
Cloostermans	Onrealistische personages	EF5,8	+-
	Moralisme	B5	+-
	Inleven in personages	F10	++
Leyman	Sterke symboliek	H3	++
	Interessant plot	D5	++
	Onvoorspelbaar	B7	++
	Langdradig	L1	+-

In deze casus zijn er diverse terugkerende argumenten. Eigenschap 5, intellect, kwam voor in 6 van de 10 recensies, in 5 van de gevallen in niet-waarderende zin. Dit betekent dat de recensenten de diepgang in deze roman misten. Eigenschap 15, originaliteit, bleek ook relevant, aangezien meerdere recensenten bepaalde aspecten uit de roman clichématig vonden. Daarnaast komt de specifieke constructie E8 vaker voor: de recensenten zijn erover eens dat de dialogen niet geloofwaardig waren. Zo geldt dit ook voor F10, wat slaat op emotioneel diepe personages. Dit argument werd uitsluitend in de goede zin gebruikt. De recensenten zijn eensgezind op het punt dat ze dit element het beste van de roman vonden. Niet bij elk aspect is er sprake van overeenstemming:

sommige recensenten vonden de mengeling van de komedie en tragedie niet goed werken, anderen juist wel.

In het geval van deze casus is er wel sprake van een consensus tussen de critici. Een mogelijke externe reden waarom dit zo is wordt gegeven door Sebastiaan Kort. Hij schreef het volgende:

Het doet denken aan een bekende kok die aankondigt een ei te gaan bakken: wat gaan we straks in godsnaam voor ei op het bord krijgen wanneer de flappen van de keuken openklappen? Een gebakken ei zoals je dat nog nooit eerder at, zo valt te hopen, want voor een ‘gewoon’ gebakken ei hoef je de deur niet uit. (Kort, 2013, al. 4)

De recensent concludeert later dat de roman inderdaad is zoals een gewoon gebakken ei: “een nogal zouteloze tekst” (Kort, 2013, al. 7). Het is te zien dat dit bij meerdere recensenten speelt: de critici hebben vooral kritiek op de diepgang en originaliteit van het boek. De verwachtingen liggen bij Japin simpelweg hoog – en door een simpele roman te schrijven heeft hij de critici teleurgesteld. Japin had een bepaalde plaats in het literaire veld, namelijk de reputatie van een kundig literair schrijver. Toen er niet voldaan werd aan deze verwachtingen zorgde dat voor wrijving. Deze reputatie van Japin blijkt ook uit de recensie van Frank Heinen, waarin hij het volgende zegt: “Je vraagt je af wat Japin probeert. Waarom iemand die bewezen heeft uitstekend te kunnen schrijven (ook in dit boek!) dat soms pagina’s lang achterwege laat” (Heinen, 2013, al. 11).

De amateurrecensies

Hier volgt de analyse van de amateurrecensies bij de casus *De man van je leven*. Voor deze casus zijn uiteindelijk 22 reviews verzameld en geanalyseerd. Goodreads bood genoeg reviews aan om er 15 uit te selecteren, maar Hebban bevatte slechts 7 recensies van deze roman. Dit valt te verklaren doordat Hebban minder gebruikers heeft dan Goodreads – en bovendien is *De man van je leven* gepubliceerd voordat Hebban was ontstaan in 2014.

Op Goodreads krijgt *De man van je leven* 3,11 sterren op basis van 1.184 beoordelingen. Ter vergelijking met andere werken uit Japin’s oeuvre: *De overgave*, uit 2007, krijgt 3,91 sterren op basis van 4.036 beoordelingen. *Vaslav*, uit 2010, krijgt 3,74 sterren op basis van 3.363 beoordelingen. *Maar buiten is het feest*, uit 2012, krijgt 3,76 sterren op basis van 2.082 beoordelingen.

Op Hebban krijgt *De man van je leven* 3,28 sterren op basis van 326 beoordelingen. *De overgave* daarentegen krijgt 4,18 sterren op basis van 1353 beoordelingen, *Vaslav* krijgt 3,91 sterren op basis van 872 beoordelingen en *Maar buiten is het feest* krijgt 3,99 sterren op basis van 639 beoordelingen. Het patroon in al deze gegevens is dat *De man van je leven* significant lager is

beoordeeld dan de andere boeken van Japin. Ook is de roman minder vaak beoordeeld, wat zou kunnen betekenen dat het boek minder vaak is gelezen.

Nu volgt de tabel met de gecodeerde waardeoordelen van de amateurrecensies:

Tabel 4

Overzicht Waardeoordelen Amateurrecensies Casus Arthur Japin

Recensent	Argument	Code	Waardering
Ine	Goed thema	G3	++
	Toneelachtig	B2,6	+-
	Geen memorabele zinnen	A4	--
Lisanne	Niet spannend	D4	+-
	Goede schrijfstijl	A3	++
	Klucht	B2,6,8	+-
	Goed thema	G3,8,10	++
Marcia	Schrijfstijl	A3	++
	Sympathie	F10	++
Mieke	Schrijfstijl	A3	++
	Sterke setting	C3	++
	Spannend plot	D3	++
Johan	Sterk thema	G3,5	++
Mara	Te veel interne dialogen	E1	+-
	Teleurstellend einde	D2	+-
Merel	Raar verhaal	D2	+-
	De dood een goed personage	A5,11	++
Renate	Leest vlot	A7	++
	Voorspelbaar	D7	+-
	Slecht thema	G3	+-
Anne	Saaie dialogen	E4	+-
José	Leest vlot	A7	+
	Plot valt tegen	D2	+-
	Slechte dialogen	E6,8	+-
Esther	-	-	-
Hanneke	Goed thema	AG3,5	++
Anton	Goed thema	G3	++
	Goede dialogen	E3	++
	Goed plot	D3	++
Jora	Toneelachtig	L15	+-
Ada	Onorigineel plot	D5,15	+-
Ger	Goede schrijfstijl	A3	++

Audrey	Oppervlakkige personages	F3	+-
	Voorspelbaar plot	D7	+-
Dirk	Leest vlot	A7	++
	Niet diepgaand	L3	+-
Corine	Personages onduidelijk	F7	++
	Ongemakkelijke dialogen	E8	+-
	Mooie schrijfstijl	A3	++
VictorDLV	Goede dialogen	E5	++
	Geen slechte twist	D8	-+
Zazou	Klucht	L6	+-
Lente	Goede schrijfstijl	A3	++
	Goed thema	G3	++

Noot. Recensies afkomstig uit Goodreads (z.d.) en Hebban (z.d.).

De 23 recensies zijn gelijkmatig verdeeld ten opzichte van *De man van je leven*. 11 van de 23 reviews waren waarderend. 10 van de 23 reviews waren niet-waarderend. 2 waren neutraal. Er is sprake van consensus tussen de waarderende amateurrecensies. Het argument wat zich het vaakst voordeed was A3, dat Japin mooi kan schrijven. ‘Ger van der Pluijm’ schreef het volgende: “Heel mooi geschreven zoals we gewend zijn van Arthur Japin. Opnieuw een boek dat zeer de moeite waard is” (Ger van der Pluijm, 2023). Op dezelfde wijze komt dikwijls terug dat het thema sterk was, G3. ‘Anton Segers’ schreef dit in zijn recensie: “Een roman die tegelijk een perfecte misverstandenkomedie is als een aangrijpend filosofisch drama over liefde en sterfelijkheid, je moet het maar kunnen” (Anton Segers, 2013).

Het argument dat bij de niet-waarderende recensies voorkomt is gecodeerd als B2,6, namelijk dat lezers het ‘klucht-aspect’ van de roman niet wisten te waarderen, zoals Ine in dit citaat schreef:

Mijn probleem met het boek is ontstaan door het toneelmatige karakter van het geheel: de opkomst en afgang van de verschillende spelers op het toneel met daarbij het beeld van John Lanting’s theater van de Lach, dat zich niet helemaal tot mijn genoegen aan mij opdrong. (Ine, 2013)

Een ander oordeel dat door meerdere recensies werd onderstreept is dat het plot teleurstellend was. Zo schreef ‘Mara Miniaci’ over hun ervaring: “Het verhaal op zich was ok, maar het einde was nog meer teleurstellend” (Mara Miniaci, 2023). Het punt waarop de recensenten niet overeenstemden bleek de dialogen, punt E. Deze werden aangehaald voor zowel waarderende als niet-waarderende

oordelen. Waarderende reviews vonden dat de dialogen erg mooi geschreven waren, maar niet-waarderende reviews vonden ze onrealistisch.

Er is weinig overlap tussen de professionele recensies en de amateurrecensies. Ten eerste komt de verhouding tussen waarderend en niet-waarderend niet overeen. Bij de professionele recensies zijn de meeste oordelen niet-waarderend. Bij de amateurrecensies is de verhouding nagenoeg gelijk. Ook is er weinig overeenkomst tussen de besproken eigenschappen. De professionele recensies bespreken vaak de eigenschap 'intellect', maar dit is iets waar de amateurrecensies geen aandacht aan hebben besteed. Ook het argument F10, dat men zich goed kan inleven in de personages van Japin, weerklinkt slechts in één enkele review. Beide typen recensies praten over het feit dat het boek een klucht voorstelt, maar de twee types belichten verschillende eigenschappen. De professionele recensies onderstrepen de wel of niet geslaagde humor ervan, terwijl de reviews zich richten op de verhaallijn of schrijfstijl. Ten slotte worden er geen verwijzingen gemaakt door de reviews naar professionele recensies.

Een verklaring voor dit resultaat is dat dit boek is gepubliceerd vóór het ontstaan van Hebban in 2014. Alle verzamelde recensies van Goodreads en Hebban zijn geplaatst in de periode 2015-2023. Alle professionele recensies verschenen rond oktober 2013 in de kranten, aangezien de roman toen onlangs was uitgekomen. Het is mogelijk dat de reviews in deze casus geen interactie hebben gehad met de professionele recensies. Daartegenover staat dat de oude recensies nog steeds te lezen zijn en dat invloed dus niet uitgesloten kan worden.

Een andere verklaring is dat de literatuurkritiek in deze casus geen invloed heeft op het lezerspubliek. Dit kan in verband worden gebracht met de criteria waarmee professionele recensenten naar het boek kijken ten opzichte van amateurrecensenten. De professionele critici hadden vooral kritiek op het boek aan de hand van hun eigen standaarden voor hoe literair Japin in andere boeken is. De criteria voor het lezerspubliek is vooral hoe fijn het boek leest. Als resultaat levert dit op dat wanneer de literatuurkritiek spreekt over 'wat literair is', de amateurrecensies daar niet in meegaan. Dit wijst op een splitsing als het op het literaire veld aankomt, geschetst aan de hand van het volgende scenario: de critici toetsen het boek op de literaire standaarden. Dit proces leidt mogelijk tot de toekenning van symbolische waarde aan het boek. Voor het lezerspubliek is de symbolische waarde echter irrelevant. Zij besluiten hypothetisch niet om het boek te lezen vanwege de waarderende ontvangst, maar vanwege andere factoren zoals onder andere bekendheid met de auteur. Uitgelegd in termen van de veldtheorie heeft de literatuurkritiek in dit voorbeeld en zoals bij de casus van *De man van je leven* geen invloed op de waardeoordelen van de lezers.

De mediaoptredens

De komende alinea's bespreken de mediaoptredens van Arthur Japin rond het verschijnen van de casus. Voor dit onderzoek zijn twee interviews gekozen die in een traditioneel blad zijn gepubliceerd. Deze twee interviews zijn gekozen omdat er geen ander materiaal is gevonden. Dit staat in verband met het feit dat *De man van je leven* tien jaar geleden is verschenen. Naar mijn eigen inschatting is de ontwikkeling van videomateriaal ter promotie een ontwikkeling van de afgelopen aantal jaren, waardoor er geen ander materiaal is gevonden.

Het imago wat op basis van de recensies geconstrueerd kan worden, is gunstig voor Japin. Als critici ontevreden waren over de roman, werd dat in de meeste gevallen geframed als een eenmalige misstap voor Japin en niet alsof het aan zijn schrijfvaardigheid ligt, zoals het metafoor van Kort over een gebakken ei. Contrasteer dit met casus 2, waarin de schrijfvaardigheid van Koch in twijfel werd getrokken. Het karakter van Japin wordt getypeerd als iemand met veel inlevingsvermogen, iets wat in dit geval de roman in de weg zit. Maurice Hoogendoorn zegt het volgende:

Dát Japin als geen ander de psyche van de mens kan ontleden, bewijst hij bij vlagen. Maar in dit verhaal is het zowel een kracht als een zwakte. Japin weet ervoor te zorgen dat je als lezer begrip kunt opbrengen voor alle drie de personages. De personages kunnen dat begrip ook voor elkaar opbrengen, en dat komt toch niet echt geloofwaardig over. (Hoogendoorn, 2013, al. 6)

Ten slotte doet Arjan Peters relevante uitspraken in zijn recensie. Hij heeft er bewust voor gekozen om deze roman niet serieus te nemen en laat daaruit zijn oordeel blijken. Daarnaast noemt hij in de laatste alinea van deze recensie dat Japin doelbewust geen recensies leest (Peters, 2013, al. 10). Dit is opvallend in de context van het circulaire literaire veld, als dit correcte informatie is: dan zou de literaire kritiek geen invloed op Japin kunnen hebben. Daarnaast zet het deze recensie in een nieuw licht: als Peters onder de indruk was dat zijn recensie niet gelezen zou worden door Japin, waarom schreef hij de recensie en waarom zo sarcastisch, als het niet persoonlijk bedoeld was? Dit zijn vragen die buiten het onderzoeksgebied van deze scriptie liggen, maar omwille van hun verwantschap met het onderwerp van de scriptie benadrukt moeten worden.

Het eerste interview is gepubliceerd in *Trouw* (Van Velzen, 2013). In de eerste paragraaf introduceert de interviewer Arthur Japin en bespreekt hij de reden waarom het interview tot stand is gekomen: het verschijnen van *De man van je leven*, geïntroduceerd als een 'literair blijspel'. De interviewer vraagt door over de inspiratie voor het boek, over de relatie tussen het verhaal en het leven van Japin en over het proces van het schrijven.

Vervolgens stelt de interviewer de vraag hoeveel Japin zich aantrekt van de kritiek van de critici, iets waar Peters eerder naar verwees. Zijn antwoord is als volgt: “Dat overkomt alle schrijvers, je kunt het niet iedereen naar de zin maken. Het klinkt raar voor een schrijver, maar ik vind woorden gevaarlijk. Dus recensies, goed of slecht, ga ik uit de weg” (Van Velzen, 2013, al. 16). Japin beweert concreet dat hij zich afsluit voor literaire kritiek. Dit is in overeenkomst met wat Arjan Peters eerder stelde. Dit betekent mogelijk dat de literaire kritiek in het geval van de casus *De man van je leven* weinig tot geen invloed heeft op de auteur.

Japin gaat er verder op in:

Nederlandse critici staan tegenwoordig erg ver van lezers af. Die trekken zich niets meer van elkaar aan. Je zei net dat ik een typische verhalenverteller ben. Dat is niet volgens de Nederlandse literaire traditie. Ik begeef me bewust niet zo in het literaire wereldje. Dat is nogal verstikkend. (Van Velzen, 2013, al. 16)

Japin levert hier relevant commentaar op de staat van de Nederlandse literatuurkritiek. Volgens hem is het Nederlandse literaire veld een aparte bubbel waar hij geen deel van is. Al is dat niet geheel waar: ook het verzetten tegen de vaste tradities van het literaire veld is een manier van bewegen binnen het literaire veld. Deze studie naar de positie van literatuurkritiek in het literaire veld suggereert dat het niet zozeer is dat de auteur en de lezers niet meer onderworpen zijn aan de regels van het veld, maar het veld is slechts verschoven, op zo’n manier dat de critici hun machtspositie zijn verloren en dat die ruimte is ingenomen door de auteur zelf. Dit onderzoek zal deze ontwikkeling als volgt omschrijven: door de criticus buitenspel te zetten heeft de auteur zelf het laatste woord over zijn roman.

Het tweede interview is gepubliceerd in *Margriet* (Tromp, 2013). Dit interview snijdt dezelfde onderwerpen aan als het vorige interview: onderwerpen zoals hoe Japin is begonnen met schrijven, hoe zijn eigen leven in verhouding staat met de liefdesverhouding in het boek en wat hij te vertellen heeft over de dood, één van de thema’s van de roman. Als reactie hierop zei Japin: “Ik vind het leven eigenlijk ook een beetje te veel gevraagd van een mens” (Tromp, 2013, al. 12). Het opvallende hieraan is dat dit exact dezelfde formulering is als hoe hij reageert in het interview met Van Velzen. Dit wijst op een bepaalde strategie, hoe Japin het boek in de media wil laten overkomen; in andere woorden, zijn postuur. Dit gezegde is goed mogelijk één van de kernthema’s die hem heeft beziggehouden tijdens het schrijven van de roman. Op deze manier positioneert hij zichzelf in het verlengde van de personages van het boek, op een vergelijkbare manier als hoe Herman Koch het personage van Stanley Forbes belichaamde in mediaoptredens. Wanneer de interviewer erop

doorvraagt, iets wat Van Velzen niet deed, heeft Japin niet veel eraan toe te voegen (Tromp, 2013, al. 13).

Wat men kan zien in de interviews is dat Japin zich opstelt volgens de ideaalbeelden van de auteur. Hij trekt zich niets aan van de literaire kritiek, hij schrijft wat hij wil schrijven. Dit postuur trekt de aandacht weg van de literaire kritiek, zoals genoemd, en kan een verklaring zijn waarom het succes van Japin zo weinig is aangetast door de niet-waarderende receptie. Tegelijkertijd is dit niet een origineel postuur: de houding van een schrijver die zijn eigen ding doet is in de geschiedenis vaak voorgekomen en is het schoolvoorbeeld voor een auteur met veel symbolisch kapitaal. Dit postuur stelt je niet immuun voor kritiek, dus het dient als een gedeeltelijke verklaring voor Japins omgang met de receptie.

In de interviews zijn er weinig momenten van spanning tussen het postuur en het imago. Er worden geen kritische vragen gesteld en Japin krijgt vooral de gelegenheid om zijn eigen verhaal te doen. Het kan dus zijn dat Japin veel inspraak heeft gehad over hoe deze interviews gestructureerd zouden worden. De voornaamste heteropresentatie in deze casus is afkomstig uit de recensies, die Japin afschilderen als een literair schrijver die onder de maat heeft gepresteerd. Opvallend is hoe Japin met zijn houding ook waarderende kritiek uit de literatuurkritiek weert.

Wat de drie mediaregels van Bax (2019) betreft, komt vooral de regel van het persoonlijke aan bod. In beide interviews wordt er geïnformeerd naar de verhouding tussen Japin's persoonlijke leven en het boek, waarop hij in beide instanties hetzelfde antwoord geeft. De literaire kritiek zelf heeft geen opmerkingen geleverd over één van deze drie regels.

CPNB-plaatsing

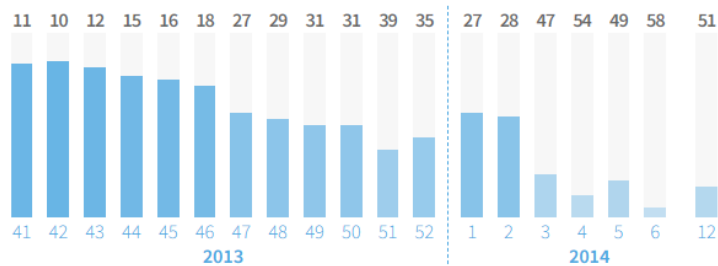
De komende alinea's gaan in op het financiële succes van *De man van je leven*, aan de hand van CPNB ranglijsten. Als eerste wordt er onderzocht of de casus in de bestseller 60 is voorgekomen, vervolgens wordt achterhaald wat de plaatsing van de casus is geweest bij de CPNB top 100 van het desbetreffende jaar. De andere boeken van Arthur Japin waarmee wordt vergeleken zijn *De overgave* (2007), *Vaslav* (2010) en *Maar buiten is het feest* (2012).

De man van je leven plaatst zich in week 41 van 2013 in de bestseller 60. Het boek bleef 19 weken lang in deze lijst staan, waarin hij langzaam in positie afdaalde. De hoogste positie die door het boek behaald is, is plaats 10. Het onderstaande figuur (CPNB, 2013) brengt deze plaatsing in kaart:

Figuur 4

Positionering De man van je leven CPNB Top 60

Hoogst behaalde positie: 10

Noot. Overgenomen uit CPNB (2013). De getallen bovenaan verwijzen naar de behaalde positie in de top 60, de getallen onderaan verwijzen naar het desbetreffende weeknummer.

De man van je leven slaagt er daarnaast in om de CPNB top 100 van 2013 (Hebban, 2013) te bereiken, op plaats 97. De schatting van hoeveel exemplaren er verkocht zouden kunnen zijn is helaas niet beschikbaar. Wederom is het bereiken van de top 100 boeken van een jaar een bovengemiddelde prestatie.

De overgave stond in totaal 71 weken in de bestseller 60, in de periode tussen 2007 en 2009. In de top 100 van 2007 stond het boek op plaats 18 (Hebban, 2007), in de top 100 van 2008 stond het boek op plaats 10 (Hebban, 2008) en in de top 100 van 2009 stond het boek op plaats 41 (Hebban, 2009). *Vaslav* stond in totaal 36 weken in de bestseller 60, in de periode 2010-2012. De roman verscheen bovendien op zowel de top 100 van 2010 en 2011, beide jaren op plaats 36 (Hebban, 2010, 2011). *Maar buiten is het feest* stond in totaal achttien weken in de bestseller 60. Het boek wist zich niet te plaatsen in de top 100 van 2012 (Hebban, 2012).

Deze gegevens tonen aan dat *De man van je leven* qua verkoop slecht heeft gepresteerd vergeleken met eerder werk. Het boek doet het, net zoals bij de sterrenscores, even goed als *Maar buiten is het feest*. Daarbij moet er rekening mee gehouden worden dat het langdurige succes van *De overgave* een unicum is – en dat alle romans mindere prestaties zijn wanneer ze met die roman vergeleken worden. In conclusie geeft dit de indruk van een middelmatig financieel succes van *De man van je leven*. Het is geen bestseller geworden, maar het heeft zich wel geplaatst op de betreffende CPNB-lijsten.

In termen van de veldtheorie betekent dit dat Arthur Japin net zoals Koch als één van de grootste schrijvers van Nederland kan rekenen op een markt voor zijn boeken. Hij heeft de bekendheid dat hij uitgegeven en gerecenseerd zal worden en daarmee het privilege om verkocht te worden. Daarnaast heeft hij ook een vast publiek van trouwe lezers. De literatuurkritiek kan deze vaste positie in het veld moeilijk aantasten. De kritiepunten die de critici hebben op *De man van je leven* omcirkelen vooral dat dit een misser is van Japin, maar ze blijven Japin in stand houden als een

bekwaam auteur door te benadrukken dat hij beter kan. Daarmee bevestigen ze juist Japins positie in het veld. Het enige niet-waarderende wat ze vaststellen is dat *De man van je leven* geen daverend succes is, en de gemiddelde verkoopcijfers reflecteren dit.

Deelconclusie

In conclusie schijnt er in deze casus weinig invloed te zijn geweest tussen de literaire kritiek en de andere instituties. Ten eerste zijn er weinig overeenkomsten tussen de waardeoordelen van de professionele kritiek en de amateurrecensies. Waar de professionele recensies in overmaat niet-waarderend zijn, zijn de amateurrecensies gelijker verdeeld. *De man van je leven* houdt een gemiddelde sterrenscore, ondanks de kritiek, maar op financieel vlak lijkt de roman tegen te vallen vergeleken met het oeuvre van Japin. Het is mogelijk dat dit te wijten is aan de niet-waarderende literaire kritiek, maar de gegevens zijn niet overtuigend. Ten slotte geeft Japin aan zich af te sluiten voor de literaire kritiek. Voor hem is de literaire kritiek zo goed als onbestaand, maar het is onduidelijk of dit waar is. Het is hoe dan ook een vorm van postuur om zich zo op te stellen. Ook lijkt hij zich niets aan te trekken van de mediaregels van Bax: hij maakt geen opmerkingen over zijn succes of zijn politieke boodschap en begint slechts af en toe over zijn persoonlijke leven. In conclusie geeft deze casus weinig aanwijzingen van een verbintenis tussen de literatuurkritiek en de rest van het literaire veld.

Geschetst in een literair veld zou Arthur Japin in een dominante positie staan met beschikking tot zowel economisch als symbolisch kapitaal. Hij heeft een goede reputatie bij de critici en wordt goed verkocht. Er is geen aanleiding gevonden om een pijl te trekken tussen de literatuurkritiek en het lezerspubliek, aangezien de waardeoordelen niet overeenkwamen en er geen verwijzingen werden gemaakt. De verkoopcijfers van specifiek *De man van je leven* vielen laag uit, maar het is onduidelijk of dit komt vanwege de literaire kritiek of de gemengde ontvangst van de amateurrkritiek of een derde factor: bijvoorbeeld dat het klucht-aspect de lezers niet aansprak. Arthur Japin neemt volledig afstand van de literatuurkritiek en probeert met zijn uitspraken over de rol van de kritiek het naar een minder machthebbende positie van het veld te duwen.

Hoofdstuk 4

Dit hoofdstuk behandelt de casus *Haantjes* (2011) van Kluun. Ten eerste komen de professionele recensies aan bod, die vervolgens met de amateurrecensies vergeleken worden. Daarop volgt een bespreking van de mediaoptredens van de auteur, om vervolgens af te sluiten met de CPNB-plaatsing van het boek.

Kluun is naast Herman Koch en Arthur Japin één van de succesvolste schrijvers van Nederland. Hij komt niet uit een schrijversachtergrond: vóór zijn schrijverschap hield hij zich bezig met het runnen van een marketingbedrijf (Schouten, 2011). In 2003 publiceert hij de autobiografische roman *Komt een vrouw bij de dokter*, wat de geschiedenis in is gegaan als een van de meest financieel succesvolle Nederlandse boeken aller tijde (Hart, 2023). Zijn schrijverscarrière staat in het teken van het zich afzetten tegen literaire normen, iets wat terug te zien is in boeken van *De weduwnaar* (2006) tot *DJ* (2017).

De professionele recensies

Voor de analyse zijn tien recensies verzameld uit diverse traditionele media. Er is specifiek gezocht op recensies die niet-waarderende waardeoordelen noemden in hun tekst, maar er zijn ook een klein aantal waarderende recensies betrokken. Met name de recensie van Arjan Peters is overwegend waarderend in zijn recensie, maar aangezien er in andere recensies expliciet verwezen werd naar Arjan Peters is besloten om de tekst mee te nemen in de analyse. De recensies zijn in chronologische volgorde van publicatie gerangschikt.

De tabel met de waardeoordelen van de recensenten is als volgt:

Tabel 5

Overzicht Waardeoordelen Professionele Recensies Casus Kluun

Recensent	Argument	Code	Waardering
Peters	Snel, grappig verhaal	D1,6	++
	Sterke dialogen	E3	++
	Veel zelfspot	A6	++
	Nichtenstreek Kluun	K8	++
	Verwijzing Connie Palmen	H3,1	++
	Elschottiaanse atmosfeer	AG16,1	++
	Moll	Gemakzuchtige personages	F15
Gebrek aan fantasie		L4	--
Slechte compositie		B4	+-

	Langdradig, clichématig, saai verhaal	D1,4,15	+-
	Niets om boos op te worden	G10,III	--
Schut	Cliché verhaal	D15	+-
	Soepel geformuleerd	A1	++
	Zelfspot	A6	++
Eykhout	Grappig idee	G6	++
	Slechte structuur	B2	+-
Vervoort	Grappig verhaal	D6	++
	Geen emoties	L10	--
	Stijl te vlak	A4	+-
Goedegebuure	Stijl niet subtiel	A2	+-
	Voorspelbaar idee	G4,15	+-
	Moraliteit te vlak	H14	+-
Vullings	Kluun probeert open deuren in te trappen	K15	+-
Schouten	Moraliteit personages ontbreekt	F14	--
	Enorme vaart	A1	++
	Hilarische beschrijvingen	A6	++
	Geen literatuur	L16	--
Van Dijn	Te snel	A1	+-
	Te beknopt	B2	+-
	Slechte schrijfstijl	A2,I	+-
	Verhaal niks	D4	+-
	Personages niks	F2	+-
Van der Bruggen	Slecht verhaal	D2,5	+-
	Afleidende humor	A6	+-
	Moraliteit te vlak	G14	+-

Uit de recensies haalt men een aantal gegevens. De eerste daarvan is de algemene kritische ontvangst van *Haantjes*: 6 van de 10 recensenten zijn overwegend niet-waarderend over de tekst (Moll, Vervoort, Goedegebuure, Vullings, Van Dijn, Van der Bruggen), 2 van de 10 recensenten zijn waarderend over de tekst (Peters en Eykhout) en de overige 2 recensenten zijn neutraal (Schut en Schouten).

Het aspect waar het meest over wordt gesproken, is de schrijfstijl (A), wat in 7 van de 10 recensies terugkomt. Stijl wordt vaak gekoppeld aan humor (6), wat erop wijst dat de critici de humor van de schrijfstijl een belangrijk punt achtten. De critici zijn het er echter niet allemaal over eens hoe

Kluun hiermee omgaat: drie critici zien de grappige schrijfstijl als een goed punt (Peters, Schut, Schouten) maar voor Van der Bruggen leidt dit juist af. Ook Goedegebuure en Van Dijk hebben kritiek op de schrijfstijl in het algemeen. In conclusie vinden de critici de schrijfstijl van dit boek van belang, maar zijn ze het niet eens over de uitvoering. Op een vergelijkbare manier komt het aspect verhaal (D) voor in meerdere recensies, op tegenovergestelde manieren.

Onder de waarderende recensies komt vaak de eigenschap humor (6) naar voren. Bij de niet-waarderende recensies vallen er twee eigenschappen op die herhaald worden: de eigenschappen moraliteit (14) en originaliteit (15). Meerdere critici (Goedegebuure, Schouten, Van der Bruggen) zijn het erover eens dat het boek niet moreel uitdagend is, iets wat ze wel van Kluun hadden verwacht. Schouten legt het uit in het volgende citaat:

Anders dan in het boek waarmee Kluun zijn faam vestigde (*Komt een vrouw bij de dokter*) rekt hij nu op onze volledige sympathie met de hoofdpersoon. Kon je nog struikelen over de moraal van een man die zijn doodzieke vrouw zo lelijk bedriegt, in *Haantjes* gaat het over een zakelijke zeperd waarvoor je wel een soort medelijden kunt opbrengen – al levert het uiteindelijk vooral slapstick op. (Schouten, 2011, al. 4)

Op het gebied van originaliteit wordt meerdere keren geëchood dat het Kluun niet gelukt is om te vernieuwen, namelijk door Moll, Goedegebuure en Vullings. Op welk gebied verschilt per recensie: Moll heeft kritiek op de cliché personages, terwijl Goedegebuure kritiek heeft op het concept van het boek. Zelfs Schut, die het boek gunstig gezind was, bekent dat het verhaal cliché is.

Meerdere recensies doen uitspraken over de marketing van het boek. Arjan Peters sluit zijn recensie zo af: “Er is een *Haantjes*-trailer, je kunt het boek in roze en wit krijgen, Kluun is twitterbaar, de euro’s zullen rollen, laat die maar schuiven. Dat hij intussen vermaak levert op niveau is onweerlegbaar” (Peters, 2011, al. 15). Met het oog op de principes van Bourdieu valt zo’n uitspraak op. De economisch succesvolle schrijver staat niet haaks op de succesvolle schrijver, zoals Peters het omschrijft. Hij stelt hier dat de kwaliteit van *Haantjes* los staat van de marketing eromheen. Daarnaast valideert hij Kluun ook als een literair schrijver door nadruk te leggen op de literaire verwijzingen die Kluun maakt naar Willem Elsschot en Connie Palmen.

Niet alleen Peters doet zulke uitspraken. Maarten Moll verwijst ook kort naar de bioscooptrailer: “Nu ja, de boektrailer was beter, zullen we maar zeggen” (Moll, 2011, al. 12). Koen Eykhout bevestigt het spanningsveld tussen het economische succes en het kwalitatieve succes van Kluun met zijn eerste alinea: “Het volk had weer eens gelijk. Het omarmde *Komt een vrouw bij de dokter* (2003) van Kluun en trok zich niets aan van critici die het boek neerzetten in de hoek goedkoop sentiment en snel geld” (Eykhout, 2011, al. 1). Zo sluit hij de recensie ook af: “*Haantjes* is een grappig

boek, met een subtiel verpakt eerbetoen aan zijn overleden, eerste vrouw. Het volk had gelijk. Power to the people!” (Eykhout, 2011, al. 6). Eykhout zet de criticus hier recht tegenover het lezerspubliek. Dit is een volledig andere interpretatie dan de veronderstelling dat het lezerspubliek het oordeel van de literatuurkritiek zou volgen, namelijk dat het lezerspubliek doorgaans afwijkt van de literatuurkritiek. Zodanig dat het volgens Eykhout een kwestie van ‘gelijk krijgen’ zou zijn: wie van de twee kampen heeft de waarde van het boek correct ingeschat? Met de conclusie geeft hij toe dat in dit geval Kluun een goed boek heeft geschreven. Maar waarom schrijft hij dat het volk gelijk had? Heeft het volk zich al uitgesproken over *Haantjes*, of verwijst dit naar het algemene oordeel dat Kluun een veelbelovend schrijver is, wat hij met deze roman heeft weten te bewijzen? Of zet Eykhout het lezerspubliek weg als een groep mensen die altijd kiest voor simpele, grappige boeken? Ondanks dat het vragen overlaat wat de bedoelde representatie precies was schijnt Eykhout een beetje licht op de verhoudingen tussen de criticus en de lezer.

Peters en Eykhout zijn allebei waardierend over de roman. Een perspectief van iemand die kritischer is wordt aangeleverd door Jeroen Vullings. Hij zegt het volgende:

Dat de wereld verandert, is bekend. Dat die verandering zich sneller kan voltrekken dan je voor mogelijk hield, zien we nu weer in het dagelijks nieuws over Egypte. Maar soms wordt die verandering opeens zodanig zichtbaar dat je je afvraagt: wat heb ik gemist? . . . Zo domineert al ruim een week één titel de etalage van de respectabele boekhandel waar ik als puber Louis Couperus’ *Verzamelde Werken* verwierf: Kluuns nieuwe roman *Haantjes*.
(Vullings, 2011, al. 2-3)

Vullings levert in een kort aantal alinea’s veel commentaar. Met hoe hij met verbazing spreekt over het fenomeen dat Kluun succesvol is, impliceert dat er een spanningsveld is tussen ‘het respectabele’ en Kluun. Hij legt uit hoe plotseling alle critici die eerder niet-waarderend zouden zijn geweest over hem nu waardierend zijn en hij begint over hoe als er stukken over *Haantjes* in “prestigieuze openingsstukken van serieuze boekenkaternen” (Vullings, 2011, al. 3) komen te staan, Kluun iets heel goeds geschreven moet hebben.

Ook Rob Schouten sluit zich aan bij deze kritiek op de commercie van Kluun: “Kluun heeft de pr voor zijn jongste roman *Haantjes* ook weer prima op orde. Geen talk- of nieuwsshow of zijn olijke kop verscheen er de afgelopen tijd, en zijn boodschap luidt onveranderd: ik schrijf geen grote literatuur en ik heb het zelf allemaal min of meer meegemaakt” (Schouten, 2011, al. 3). Dit is wederom een voorbeeld van hoe Kluun het spanningsveld bewandelt tussen economisch en symbolisch succes. In het geval van deze recensie wordt Kluun weggezet als ‘een product’ en krijgt hij dus een ongunstige beoordeling.

Vullings wijst bovendien op een ander aspect van de literaire kritiek: hoeverre er in deze casus sprake is van orkestratie. Volgens hem zijn de critici omgekeerd als het aankomt op hoe ze tegenover Kluun stonden: waar ze eerst vooral niet-waarderend waren en hem hadden bestempeld als 'niet literair', zijn de critici hem nu welwillender gezind. Het grootste voorbeeld hiervan is Arjan Peters, die erg niet-waarderend zou zijn geweest over *Komt een vrouw bij de dokter*, maar hij strooit nu met lof. Dit zegt ook John Vervoort:

Kluun, daarentegen, realiseerde met zijn roman *Komt een vrouw bij de dokter* het grootste verkoopsucces aller tijden, met meer dan één miljoen verkochte exemplaren, maar werd door de recensenten afgeslacht. Nu hengelt hij naar goedkeuring van de literaire kritiek. Dat lijkt te lukken, want Arjan Peters van *de Volkskrant* schreef enigszins onverwacht heel welwillend over Kluuns derde roman. (Vervoort, 2011, al. 2)

Het lijkt alsof het bijdraaien van Arjen Peters op een bepaald niveau het principe van orkestratie in werking heeft gezet: Kluun is meer geaccepteerd door andere critici, zo blijkt uit Vullings voorbeeld over zijn respectabele boekwinkels. Toch hebben de andere recensenten dit niet overgenomen: de meerderheid van de literatuurkritiek heeft *Haantjes* niet kunnen waarderen. De critici reageren op Peters, wat laat zien dat ze elkaars recensies lezen, maar zetten zich tegen zijn oordeel af.

Nu is er een andere factor die mogelijk voor orkestratie gezorgd zou kunnen hebben. Uit de recensies blijkt dat er een spanningsveld is tussen de economisch succesvolle Kluun en de symbolisch succesvolle Kluun. Hij heeft grote verkoopcijfers kunnen behalen, maar geen literaire erkenning. Vervoort noemt *Haantjes* daarom ook een poging om meer naar de wensen van de literatuurkritiek te schrijven. Dit is een gesubstantieerde uitspraak, vanwege de literaire verwijzingen die Kluun maakt in zijn roman. Het is mogelijk een reden geweest voor critici om extra kritisch te zijn. Als ze een commerciële schrijver in aanmerking laten komen voor het predicaat 'literair' verandert dat de regels van het veld, namelijk de ongeschreven regel dat wat populair is niet van kwaliteit is. Dit kan de critici gemotiveerd hebben om in hun recensies duidelijk te vermelden dat *Haantjes* géén literatuur is, zoals Schouten. Hij is neutraal over het boek, maar in de slotlinea specificceert hij hoe het niet tot literatuur gerekend kan worden.

Wat hier meespeelt is Kluuns algemene houding tegenover de literatuurkritiek. Hij beweert zich niets aan te trekken van de literaire wereld, zoals blijkt uit het citaat van Schouten, waardoor hij deze mogelijke reactie van de literaire kritiek ook over zich afroept. Maar dit gaat in tegen de constatering dat Kluun met dit boek juist op zoek was naar literaire erkenning. Deze dubbelzinnigheid is iets wat bij de mediaoptredens meer uitgediept wordt. Wat de recensies betreft is dit de staat van

de consensus: de meerderheid is niet-waarderend over de roman. De eigenschappen die het meest gewaardeerd worden zijn de humor, degene die het minst gewaardeerd worden zijn de moraliteit en de originaliteit. Ten slotte is er sprake van factoren die invloed gehad kunnen hebben op de consensusvorming van de critici, namelijk het succes van Kluun met zijn vorige boeken en diens houding tegenover de literaire kritiek.

De amateurrecensies

Hier volgt de analyse van de amateurrecensies bij de casus *Haantjes*. Ten eerste een overzicht van de sterren: op Goodreads krijgt het boek 2,60 sterren op basis van 1.022 beoordelingen. De rest van het oeuvre van Kluun krijgt: 3,71 op basis van 8.691 beoordelingen voor *Komt een vrouw bij de dokter*, 3,24 op basis van 2.875 beoordelingen voor *De weduwnaar* en 3,25 op basis van 1.089 beoordelingen voor *DJ*. Op Hebban krijgt het boek 2,75 sterren op basis van 273 beoordelingen. *Komt een vrouw bij de dokter* ontvangt 3,78 sterren op basis van 2234 beoordelingen. *De weduwnaar* krijgt 3,27 sterren op basis van 887 beoordelingen. *DJ* ontvangt 3,36 sterren op basis van 446 beoordelingen. In conclusie is het zichtbaar hoe *Haantjes* systematisch slechter scoort dan de rest van de boeken van Kluun.

Voor deze casus zijn 21 reviews verzameld. Het is mogelijk geweest om 15 amateurrecensies van Goodreads te raadplegen, maar bij Hebban waren er maar 6 beschikbaar. Dit heeft te maken met het feit dat veel gebruikers dezelfde recensie zowel bij Goodreads als Hebban hadden ingevuld. Hier volgt de tabel met de gecodeerde waardeoordelen:

Tabel 6

Overzicht Waardeoordelen Amateurrecensies Casus Kluun

Recensent	Argument	Casus	Waardering
Henriette	Slechte parodie	L15	+-
	Kluun wil met dit boek alleen geld verdienen	K16	+-
Coen	Goed vergeleken met andere boeken	L3,I	++
	Niet grappig	D6	+-
Eefje	Bekende setting	C9	++
	Voorspelbaar	D7	+-
	Licht leesbaar boekje	L3	++
Rianne	Grappig verhaal	D6	++
	Niet memorabel verhaal	D3	--
	Niet rauwe stijl	A4	--
	Schrijver is gegroeid	L2,III	++

Joke	Oppervlakkig verhaal	D4,15	+-
	Niet persoonlijk	L10	--
	Vlot geschreven	A1	++
Samantha	Kluun is walgelijk	K14	+-
	Saai verhaal	D4	+-
	Thema onrealistisch	G8	+-
	Geen emoties	L10	--
Jens	Leest vlot	A1	++
	Plot dieper dan verwacht	D3,II	--
Nienke	Leest vlot	A1	++
	Niet diepgaand	L5,15	--
Mark	Wel leuk boek	L4	++
Iris Windmeijer	Vlotte schrijfstijl	A1	++
	Slecht plot	D3	+-
	Slechte personages	F3	+-
Martijn Euyen	Grappige stijl	A6	++
	Vlotte stijl	A1	++
	Niet diepgaand	L3	--
	Niet persoonlijk	L10	--
Celina Van Der Westen	Gebeurt weinig	D1	--
	Leest vlot	A1	++
Annabel	Niet diepgaand	L3	--
	Denigrerend naar vrouwen	F8	+-
Micha Meinderts	Onsympathieke personages	F9	+-
	Veel clichés	L15	+-
	Saai plot	D4	+-
Lea	Leest vlot	A1	++
	Stereotypes	F15	+-
Cynthia	Leest vlot	A1	++
	Grappig verhaal	D6	++
	Ontwikkeling personages	F1	++
Tom Kabinet	Structuur vlot	B1	++
	Oppervlakkig plot	D3	+-
	Geen spanning	L4	+-
	Cliché personages	F8,15	+-
	Grappige personages	F6	++
	Te veel dialogen	E2	+-
LauraLeest	Leest vlot	A1	++
	Vlotte structuur	B1	++

	Meegaan gedachtes personages	F9	++
	Sterk thema	G3	++
Aukje Wouters	Leest vlot	A1	++
	Niet goed	L3	+-
	Ontbrekende moraliteit verhaal	D14	--
Sanne de bresser	Plot te doorzichtig	D7	+-
	Leest vlot	A1	++
	Kluun wil met dit boek alleen geld verdienen	K16	+-
Sabine Mulder	Leest vlot	A1	++
	Slecht verhaal	D3	+-

Noot. Recensies afkomstig uit Goodreads (z.d.) en Hebban (z.d.).

De 21 recensies zijn verdeeld over het oordeel van het boek. 6 van de 21 waren waarderend, 10 van de 21 waren niet-waarderend en 5 waren neutraal. Het is af te lezen dat, ook al zijn de lezers die kritisch waren op het boek in de meerderheid, genoeg lezers zowel waarderende als niet-waarderende argumenten gaven. Het argument wat het vaakst voorkomt is A1, dat het boek dankzij de schrijfstijl vlot leest. Dit argument wordt gegeven door 12 van de 21 amateurrecensies, zelfs de kritischere reviews. Een voorbeeld hiervan is de recensie van 'Cynthia': "Het verhaal leest als een trein. . . . Geen zware kost, maar juist een luchtig verhaal met voldoende humor. Ik hou van de schrijfstijl van Kluun" (Cynthia, 2023). Wat andere waarderende argumenten betreft, komt de eigenschap humor (6) vaker voor.

Het aspect wat het vaakst in niet-waarderende zin voorkomt, is het verhaal (D). Deze code komt 15 keer voor, waarvan 13 keer op een ongunstige manier. Een voorbeeld hiervan is wat 'Samantha' zegt in haar review: "Dit was echt maar een mager boekje. Het verhaal was niet boeiend" (Samantha, 2012).

Daarnaast zijn er andere kritiepunten die herhaald worden. 5 keer wordt de originaliteit (15) van het boek besproken, in de zin dat Kluun veel gebruik maakt van clichés. Tot 3 keer toe wordt opgemerkt hoe in dit boek de emoties die zijn debuut zo goed maakten weg zijn (L10). Voor de rest is er kritiek op de personages (F) en wordt de auteursintentie (K) van Kluun driemaal aangehaald, met als voorbeeld dit citaat uit de recensie van 'Henriette':

Sorry, Kluun. Jij hebt je geld natuurlijk allang binnen en het zal je een worst wezen wat ik ervan vind. Meer dan deze povere recensie kan ik er niet van maken. Boeken als die van jou zijn voor mij een reden om terug te keren naar mijn vroegere leesgedrag: onbekende

pareltjes opduiken uit de literaire zee die Nederland rijk is en voorlopig even helemaal geen 'bestsellers' meer lezen. (Henriette, 2017)

Dit laatste citaat bevat een spoor van het spanningsveld dat bij de professionele recensies speelt. Helaas komen zulke uitspraken die expliciteren dat Kluun niet bij de literatuur hoort niet vaker voor in het corpus. Wel is er een overeenkomst tussen het oordeel van de professionele en de amateurrecensies. In beide gevallen is de meerderheid niet-waarderend. In beide gevallen is de schrijfstijl het vaakst voorkomende aspect en wordt *Haantjes* vaak verweten dat het originaliteit mist. Ook is humor een eigenschap die opgemerkt wordt door beide groepen, alhoewel de amateurrecensies daar doorgaans waarderender over zijn. Over het verhaal wordt ook veel gesproken door beide groepen, maar daar zijn de amateurrecensies niet-waarderender over.

Dit geeft een aantal dingen aan. Ten eerste lijkt het erop dat Eykhout niet helemaal gelijk had met zijn uitspraak: "Het volk had gelijk. Power to the people!" (Eykhout, 2011, al. 6). Het lezerspubliek ervaart *Haantjes* als een tegenvaller en hij wordt door de sites Goodreads en Hebban lager beoordeeld dan andere boeken uit Kluuns oeuvre. De literatuurkritiek en het lezerspubliek liggen op één lijn, ook wat hun argumenten betreft. Het spanningsveld dat normaal tussen de literatuurkritiek en het lezerspubliek ligt, dat de kritiek de voorkeur heeft voor goede literatuur en de lezers voor bestsellers, gaat in dit geval niet op. De kans is dus aanwezig dat de literatuurkritiek onder deze omstandigheden er in geslaagd is om de ontvangst van het lezerspubliek te beïnvloeden.

Wat zou de aanleiding kunnen zijn geweest voor het meegaan van het lezerspubliek met het oordeel van de literaire kritiek? Eén reden kan zijn dat *Haantjes* in zowel economisch als symbolisch vlak niet op kan tegen *Komt een vrouw bij de dokter*. Hierdoor hebben zowel de kritiek als het publiek een referentiekader waarmee ze *Haantjes* kunnen vergelijken, en voor beiden voldoet het boek niet aan de verwachtingen. Het kan een factor zijn dat Kluun zelfs voor fans van bestsellers een té groot succes is en dat lezers zich liever willen onderscheiden met complexere boeken. Juist omdat Kluun zo plat schrijft en in de media zo'n anti-literatuur houding lijkt te hebben, kan het zijn dat hij voor het lezerspubliek iets te oppervlakkig is.

De mediaoptredens

De volgende alinea's bespreken hoe *Haantjes* in de media is neergezet. Hiervoor zijn twee interviews gekozen uit traditionele bladen en een fragment uit het tv-programma *De Kamer van Brabant* waarin Kluun te gast is.

Het imago van Kluun wat voorkomt uit de literatuurkritiek is duidelijk. Hij wordt neergezet als een populistische schrijver, die tegen de literatuur ingaat en zegt te schrijven wat het publiek wil lezen. Hij wordt in bepaalde gevallen meer omschreven als product dan als schrijver. Eerder in het

hoofdstuk is al besproken dat de critici nadruk hebben gelegd op hoe *Haantjes* géén literatuur is en hoe Kluun daarmee is weggezet, en hoe Arjan Peters juist opmerkt hoe het boek Kluun wél tot schrijver maakt. Bij de amateurrecensies heerste af en toe het beeld dat Kluun een slecht persoon is, aangezien hij een carrière heeft gebouwd rond dat hij vreemd was gegaan op zijn stervende vrouw. Dit komt niet terug in de professionele kritiek; Kluun wordt er eerder om geprezen dat hij zo'n moreel dilemma heeft geschreven met *Komt een vrouw bij de dokter*. Dit gaat in de kritiek tezamen met het kritiekpunt dat *Haantjes* op moreel vlak lang niet zo interessant is. Moll verwoordt het duidelijk in zijn recensie: "Er is ook niets in *Haantjes* waar je boos om kunt worden . . . . Of waar je aanstoot aan kunt nemen. Af en toe een grinnikje, dat is het" (Moll, 2011, al. 10).

Het eerste interview is geschreven door Marjon Kok en is op 29 januari 2011 gepubliceerd in *Dagblad van het Noorden*. Het interview begint met het feit dat de boeken van Kluun op grote schaal verkocht worden, zelfs zijn slechtst verkochte boek heeft nog steeds 150.000 exemplaren verkocht. De bestsellerstatus van Kluun wordt herhaaldelijk onderstreept:

Zijn nieuwste boek is min of meer geruisloos verschenen. Kluun, Raymond van de Klundert (46), schrijver van bestsellers: 'Ik heb er dit keer voor gekozen om eens géén officieel openingsfeest te geven. We hebben een aardige trailer gemaakt en *Haantjes* verschijnt in twee kleuren.' (Kok, 2011, al. 3)

Daarnaast zegt Kluun ook dat het boek wel zal verkopen (Kok, 2011, al. 6). Hier ziet men heel duidelijk hoe Kluun de eerste regel van Bax (2019) bewandelt: zijn succes aandrukken. Tegelijkertijd begint hij in de volgende alinea over de schrijvers die volgens hem het mooist kunnen schrijven, en noemt Tommy Wieringa, A. F. Th. Van der Heijden en Harry Mulisch. Daarmee presenteert hij zich ook als iemand met kennis van literatuur.

Vervolgens gaat het interview door over het autobiografische aspect achter *Haantjes*. Hoe Kluun zijn research heeft gedaan en hoe hij heeft geïnformeerd naar de gayscene. Hij stelt dat homo's minder krampachtig doen over vreemdgaan dan hetero's. Dat leidt tot de volgende interactie: "Waar hij dan wel voor pleit? 'Voor iets minder hypocrisie. Iets meer begrip voor elkaars verschillen'. Spreekt hier een man uit ervaring? Handig omzeilt hij de vraag die hij overigens zeer terecht noemt" (Kok, 2011, al. 14-15). Hier gebeuren een aantal dingen. Voor Kluuns postuur dreigt het imago dat hij als vreemdganger het overspel aanmoedigt, versterkt door het feit dat *Komt een vrouw bij de dokter* een autobiografisch verhaal over het vreemdgaan zou zijn. Hij reageert hierop door de vraag terecht te noemen, maar hem niet direct te beantwoorden. Hij belooft interesse in dit onderwerp, zijn succes is namelijk ontstaan uit die intrige, maar hij geeft nooit een direct antwoord. Op deze manier weet hij zo te manoeuvreren dat zijn romans het persoonlijke bevatten, maar dat hij nog steeds kan

ontsnappen aan de morele wandaden van zijn personages. Hij wordt in dit interview geassisteerd door het feit dat de vragen van de interviewer niet worden uitgeschreven en Kluuns ontwijken van de vraag door de tekst 'handig' wordt genoemd. In dit interview wordt zijn autopresentatie geenszins uitgedaagd.

Nadat Kluun het succes en het persoonlijke heeft aangestipt, buigt het interview na een korte uitstap over het boek zelf af naar het politieke. Kluun zegt dat hij met zijn boek iets zou willen bewerkstelligen: "Prachtig zou hij het dan ook vinden als er over *Haantjes* wordt gesproken op het politiebureau. 'Dat agenten het er met elkaar over hebben en tot de slotsom komen dat ze veel harder moeten optreden tegen homogeweld'" (Kok, 2011, al. 24). Zo heeft Kluun in één interview aan alle drie de mediaregels van Bax voldaan.

Het tweede interview is gepubliceerd op 9 februari 2011 in *De Morgen* en is geschreven door Joost Houtman. Dit interview is verschenen nadat de meeste recensies waren gepubliceerd, dus mogelijk is er sprake van interactie. Er wordt ook verwezen naar de literaire kritiek. Dit wordt over Kluun gezegd door de schrijver:

Van het vervolg *De weduwnaar* werden een half miljoen exemplaren verkocht. Gesmaakt door het publiek, maar wel lang verguisd door de kritiek. Te rauw, te expliciet, te weinig literair... Dat Kluun het ongegeneerd over zijn overspel had, viel blijkbaar niet overal in goede aarde. Zijn nieuwste roman, *Haantjes*, werd dan weer wel laaiend ontvangen in *de Volkskrant*. (Houtman, 2011, al. 21)

Dit citaat bevestigt de 'strijd' die Kluun met de literatuurkritiek zou voeren, om vervolgens te stellen dat Kluun de strijd heeft gewonnen in verband met de gunstige recensie van Arjan Peters, zelfs al was Peters bij verre het meest waarderend.

In dit interview wordt de autopresentatie van Kluun meer uitgedaagd. Interviewer Joost Houtman daagt Kluun uit om een SWOT analyse te maken en dus zowel zijn goede als zijn slechte punten te noemen (Houtman, 2011, al. 3). Kluun gaat hier lachend in mee en presenteert zich zo veel mogelijk als 'de imperfecte mens' zoals iedereen, zeker niet als een groot schrijver. Door zelf met humor en transparantie te spreken over zijn zwaktes houdt hij controle over zijn eigen presentatie en blijft zijn postuur intact.

Op 3 maart 2011 verscheen Kluun bij het programma *De Kamer van Brabant* (Omroep Brabant, 2011), waar hij zelf columnist is. In de uitzending praat hij over zijn laatst verschenen boek en het proces erachter. In dit fragment wordt ook de bioscooptrailer getoond waar in de referenties naar verwezen wordt. Het fragment bevestigt het postuur van Kluun: hij doet zich niet voor als

schrijver. Over de vijf jaar tussen *De weduwenaar* en *Haantjes* zegt hij dat hij veel andere projecten heeft gedaan en dat hij dus echt niet vijf jaar lang aan één boek heeft gewerkt. Dat onderscheidt hem van schrijvers, volgens hem. Op vragen over de morele kwestie van zijn schrijven, hoe hij het verantwoordt om autobiografisch te schrijven over zijn overleden vrouw in *Komt een vrouw bij de dokter*, geeft hij geen antwoord (Omroep Brabant, 2011, 7:06-7:47). Hij draait systematisch om dit soort vragen heen, zoals ook te zien was in de interviews. Geannoteerd moet worden dat, net zoals bij Japin, het zich niet voordoen als een schrijver een strategie is die hem verder helpt als schrijver. Het is de eerste regel van de postuurtheorie van Meizoz (2010): een postuur is altijd ingebed in het literaire veld.

Concluderend ziet men weinig interactie tussen de literatuurkritiek en het mediapersona van Kluun. Daarbij moet wel onthouden worden dat de literaire kritiek de reden is dat Kluun zich zo gedraagt: door zich opstandig te gedragen weet hij de niet-waarderende kritiek te overleven en zijn boeken aan te prijzen. Toch valt op aan *Haantjes* dat de poging is gedaan om ook goed ontvangen te worden in de recensies, zoals door de literaire verwijzingen in het boek. Daarnaast heeft het boek het klaargespeeld om een goede recensie van Peters te ontvangen, waar veel aandacht aan is geschonken.

CPNB-plaatsing

De laatste alinea's gaan in op de financiële prestaties van *Haantjes*, aan de hand van CPNB ranglijsten. Ten eerste aan de hand van de CPNB bestseller top 60, ten tweede aan de hand van de CPNB top 100 van het respectievelijke jaar. De andere boeken die bij deze analyse worden betrokken zijn *Komt een vrouw bij de dokter*, *De weduwenaar* en *DJ*.

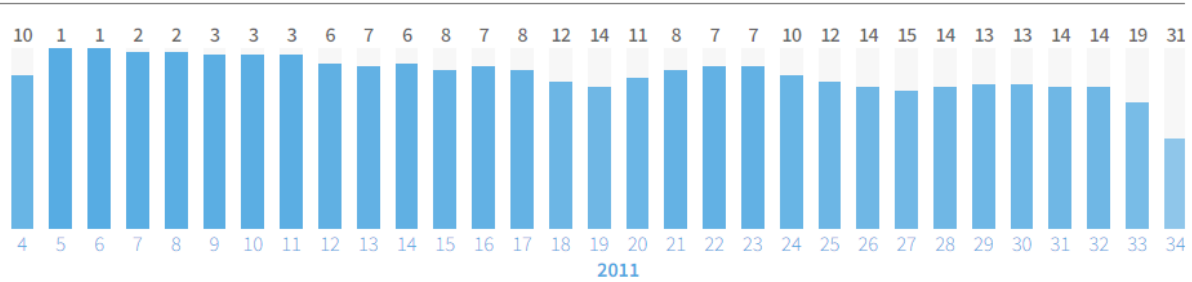
In week 4 van 2011 verscheen *Haantjes* op de bestseller 60, op plaats 10. De eerstvolgende twee weken wist het boek de eerste plaats te bemachtigen, waarna het vervolgens langzaam afzakte. Na 32 weken verdween het boek van de lijst. In de 4e week van 2012 bereikte het boek nog één week de top 60, maar de oorzaak hiervan is onbekend. Het onderstaande figuur (CPNB, 2011) biedt een overzicht:

Figuur 5

Positionering Haantjes CPNB Top 60

Hoogst behaalde positie: 1.

Aantal weken in de lijst: 33

Noot. Overgenomen uit CPNB (2011). De getallen bovenaan verwijzen naar de behaalde positie in de top 60, de getallen onderaan verwijzen naar het desbetreffende weeknummer.

Wat de bestseller top 100 betreft haalde Kluun moeiteloos de lijst en kwam het boek op plaats 6 van 2011 te staan (Hebban, 2011). Er zijn geen gegevens beschikbaar die zouden kunnen helpen bij het inschatten van de precieze verkoopcijfers, maar zo hoog op de lijst komen te staan maakt *Haantjes* tot een bestseller.

Komt een vrouw bij de dokter stond in totaal 216 weken in de top 60 lijst, in de periode tussen 2005 en 2010. In 2006 verscheen het boek in de top 100, op plaats 2 (Hebban, 2006). In 2007 stond het boek op plaats 11 (Hebban, 2007), in 2008 stond het boek op plaats 34 (Hebban, 2008), in 2009 op plaats 15 (Hebban, 2009), in 2010 op 28 (Hebban, 2010). *Komt een vrouw bij de dokter* is een van de meest verkochte Nederlandse boeken ooit, dus dit zijn extreme cijfers en dient niet als goed vergelijkingsmateriaal. *De weduwnaar* stond in totaal 114 weken in de top 60 lijst, van 2006 tot 2010. Het belandde ook in de top 100: in 2006 (plaats 4), in 2007 (plaats 16), in 2008 (plaats 67), in 2009 (plaats 43), en in 2010 (plaats 64) (Hebban, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010). *DJ* stond in totaal twaalf weken op de lijst. Het kwam de top 100 van 2017 binnen op plaats 59 (Hebban, 2017), maar wist het succes van voorgaande boeken van Kluun niet te benaderen.

Wat hierbij opvalt is dat Kluuns boeken met de tijd steeds minder zijn gaan verkopen. *Haantjes* is lang niet zo succesvol als zijn voorgangers, maar nog steeds een bestseller. *DJ* daarentegen lijkt veel slechter te presteren dan Kluuns gemiddelde. Dit valt op, omdat de gemiddelde beoordelingen van *DJ* volgens Goodreads en Hebban hoger waren dan *Haantjes*.

Deelconclusie

Uitgezoomd lijkt *Haantjes* op een kantelpunt voor Kluuns positie in het literaire veld. Vóór 2010 was hij de koning van de bestsellers, nu lijkt dat effect uitgewerkt te zijn. De literatuurkritiek is vanaf het begin al kritisch geweest over de boeken van Kluun, wat Kluuns houding heeft gevormd tot iemand die zich afzet tegen wat de literaire kritiek vindt. Met *Haantjes* zet hij een stap richting het literaire veld om wat serieuzer genomen te worden en stapt hij iets verder weg van zijn levensverhaal van

Komt een vrouw bij de dokter. DJ is een verdere stap in deze richting en over het algemeen zijn de critici bij *DJ* het gunstigst geweest. Maar waar *Haantjes* zijn promotie tot échte schrijver had moeten zijn, wisten de critici en het lezerspubliek de roman niet te waarderen. Dit is een hypothese maar het is duidelijk dat de aanwezigheid van de literaire kritiek in het veld het gedrag van Kluun heeft bepaald, meegenomen hoe vaak hij benadrukt dat hij niet schrijft om literair gevonden te worden.

Geschetst in termen van het literaire veld zou Kluun in 2011 in de economische hoek van het literaire veld zitten. In 2003 zat hij aan de top, maar hij zou sindsdien aan het afzakken zijn. De literatuurkritiek heeft hem sinds 2003 geen symbolisch kapitaal toegekend en heeft zijn werk weggezet als grof en niet-literair. Het lezerspubliek was Kluun daarentegen gunstig gezind en hij werd jarenlang goed verkocht. Met *Haantjes* heeft Kluun mogelijk geprobeerd meer symbolisch kapitaal te verwerven, maar dat bleek geen succes. Zowel de literatuurkritiek als de amateurkritiek waardeerden het boek niet. In deze casus is er sprake van een relatie tussen de literatuurkritiek en het lezerspubliek, omdat er sprake is van consensus. Beide typen kritiek hebben het boek volgens dezelfde maatstaven beoordeeld. De expliciete relatie tussen de literatuurkritiek en de auteur heeft mogelijk invloed gehad op het oordeel van het lezerspubliek. Ten slotte heeft Kluun met zijn achtergrond in marketing een extra middel om zijn boeken te verkopen en zich in het veld te presenteren. Dit valt te definiëren als een vorm van kapitaal die buiten economisch en symbolisch kapitaal valt. Het opstellen van zo'n vorm kapitaal valt buiten de schaal van dit onderzoek, maar het dient als voorbeeld van hoe aspecten van het literaire veld in termen van Bourdieu gekwantificeerd kunnen worden.

Conclusie

Tezamen genomen geven de drie casussen geen eenduidig beeld op de vraag: ‘wat is het effect van niet-waarderende literaire recensies op betrokken instituties in het Nederlandse literaire veld?’ De eerste casus, *Een film met Sophia*, is door amateurrecensies niet goed ontvangen, terwijl de professionele recensies geen consensus bereikten over de roman. Er werden daarentegen wel verwijzingen gemaakt in de amateurrecensies naar de professionele recensies. Tegelijkertijd vormt het waarschijnlijke besluit van Herman Koch om zijn mediastrategie aan te passen om de literaire kritiek te vermijden een concreet voorbeeld van de mogelijke impact van de literatuurkritiek.

Uit de tweede casus, *De man van je leven*, valt zo’n conclusie niet te trekken. Er is opnieuw een discrepantie tussen de professionele recensies en de amateurrecensies, maar in dit geval zijn de amateurrecensies gemengd qua waardering. Dat het boek door een meerderheid van de professionele recensies ongunstig is gerecenseerd lijkt geen invloed gehad te hebben op de verloop van de ontvangst van de roman. Ten slotte probeert ook Arthur Japin zich te onttrekken aan de literaire kritiek: hij schuift de literatuurkritiek aan de kant en doet alsof hij zich niets aantrekt van recensies.

De derde casus, *Haantjes*, vertoont de meeste consensus tussen de professionele recensies en amateurrecensies. Beide partijen zijn niet-waarderend over de roman. Er is een reële kans dat de recensies een effect hebben gehad op het lezerspubliek, omdat de amateurrecensies oordeelden op basis van dezelfde criteria als de critici. Daarnaast is vastgesteld hoe Kluuns gehele postuur is gevormd uit weerstand tegen het imago dat hij toegeschreven kreeg vanuit onder andere de literaire kritiek en is in kaart gebracht hoe de ontvangst van *Haantjes* specifiek daarmee in verband kan worden gebracht.

In elk van deze drie casussen speelt de literatuurkritiek een andere rol. Ofwel heeft de literatuurkritiek wel invloed (*Haantjes*), ofwel heeft zij geen invloed (*De man van je leven*), ofwel ligt het antwoord daartussen (*Een film met Sophia*). Er moet benadrukt worden dat dit onderzoek slechts de mogelijkheid van invloed heeft verkend. Er zijn zodanig veel invloeden die een rol spelen in het literaire veld dat het niet mogelijk is een concreet causaal verband te isoleren. Het is mogelijk dat in alle drie de gevallen de professionele recensies geen enkele invloed hebben uitgeoefend op de roman.

Deze bevindingen bieden meer inzicht in de werking van het literaire veld. Het effect van de literatuurkritiek op de lezers, specifiek de niet-waarderende recensies, is beperkt. Er zijn discrepanties tussen de waardeoordelen die de critici gebruiken en die de reviews gebruiken, maar er zijn ook overeenkomsten. Wat ‘goed’ gevonden wordt is een onderhandeling tussen actoren uit het veld en

het lezerspubliek heeft net zoals de literaire kritiek onderhandelingskracht over wat dat is. Het publiek doet dat door middel van economisch kapitaal, aangezien zij bepalen welke romans gekocht worden.

Het effect van de literatuurkritiek op de auteur in de media is groot. Uit onderzoek naar meerdere omgangsvormen van de meest succesvolle auteurs in de media blijkt dat de auteurs zich afzetten tegen de literatuurkritiek. De aanwezigheid van de kritiek heeft de koers gevormd voor alle drie de onderzochte auteurs. Tegelijkertijd wordt niet geconstateerd dat een niet-waarderende ontvangst direct heeft geleid tot een reactie van de auteur. Dit onderzoek werkte met de aanname dat het effect van de literatuurkritiek concreet moest zijn: een aantal specifieke niet-waarderende recensies waar in de media op gereageerd zou worden. Het schijnt dat de relatie tussen de literatuurkritiek en de auteur in de media anders begrepen moet worden. Mogelijk betekent het begrip 'symbolische productie' meer dat de literaire kritiek het mondstuk is voor wat algemeen gedacht wordt over de roman, dan dat enkele critici hun mening op het veld opleggen. In andere woorden, misschien hebben niet-waarderende recensies geen effect gehad, maar de aanwezigheid van de institutie van kritiek wel.

Ten slotte is er een effect geconstateerd tussen de verkoop en de niet-waarderende recensies. Elk van de casussen verkocht slecht vergeleken met de rest van het oeuvre van de auteur. Dit kan deels komen door de kritiek; vanwege de slechte recensies besloten minder mensen om het boek te lezen. Die conclusie is niet waterdicht. Ten eerste zijn er te weinig gegevens over de verkoop behandeld om die uitspraak definitief vast te kunnen stellen. Ten tweede hoeft de literaire kritiek niet betrokken te zijn bij dit proces en hadden lezers mondeling het boek kunnen afraden aan andere lezers. Ten derde zijn alle behandelde auteurs deel van de grootsten van Nederland en zijn alle boeken een financieel succes geweest, zelfs al viel de verkoop tegen voor de auteur.

Het is belangrijk dat de invloed van recensies op het literaire veld nader wordt onderzocht, met als oogmerk of er bij een andere institutie wel invloed gevonden kan worden. Voorbeelden van dergelijke onderzoeksvragen zijn: wat is de wederzijdse invloed tussen literaire kritiek en de auteur, los van mediaoptredens? Hoe wordt literatuurkritiek in literatuurlessen op de middelbare school ingezet? Wat is de invloed van sociale media op hoe een criticus te werk gaat (in andere woorden, de vraag of de criticus in de toekomst zijn of haar recensie niet schriftelijk publiceert, maar in de vorm van bijvoorbeeld een video)?

Eén groep die in dit onderzoek niet aan bod is gekomen is de groep die op basis van een professionele recensie besloten heeft om een roman niet te lezen. Deze groep laat immers geen sporen achter op sites zoals Goodreads en Hebban, maar geeft betekenis aan de literaire recensies.

Recensies worden namelijk ook gebruikt als wegwijzer wat een lezer wel of niet als volgende boek gaat lezen. Een manier om hier onderzoek naar te voeren is met behulp van enquêtes, met als doel om van het lezerspubliek te achterhalen wat de invloed van de literatuurkritiek op hun leesgedrag is. Dit is hoe dan ook de vervolgstap als men wil uitbreiden op dit onderzoek: na de verkenning uit deze scriptie lijkt kwantitatief onderzoek met behulp van enquêtes de meest productieve manier om concrete uitspraken te kunnen doen over de invloed van de literatuurkritiek.

Dit onderzoek begon met de stelling van Joosten (2012) over het ontbreken van een methode om de feitelijke invloed van de literatuurkritiek te peilen, de aanleiding voor het huidige onderzoek. Aangezien dit onderzoek eindigt zonder alle vragen over de casussen te hebben kunnen beantwoorden, heeft het geen oplossing kunnen vinden; in dat opzicht ligt het in het verlengde van de andere onsuccesvolle pogingen die gedaan zijn. Al heeft dit onderzoek geen concrete cijfers kunnen bijdragen, toch zijn er een aantal gegevens aan het licht gekomen die het belang van meer onderzoek naar de literatuurkritiek benadrukken. Eén daarvan is bijvoorbeeld het fenomeen dat de literatuurkritiek indirect het gedrag van de auteur schijnt te beïnvloeden. Dit duidt erop dat de invloed van literatuurkritiek mogelijk niet te representeren valt als een directe pijl, maar als een losgekoppelde institutie wiens aanwezigheid andere processen in het literaire veld in werking zet. Het tweede is de correlatie tussen de kritiek en verkoopcijfers. Joosten presenteert een korte statistische analyse en concludeert: “Het is wel duidelijk dat, anders dan vaak wordt gedacht, verkoopsucces en aandacht in de kwaliteitspers elkaar in elk geval niet uitsluiten en tot op een bepaalde hoogte zelfs gelijk opgaan” (Joosten, 2012, p. 15). Dat er in dit onderzoek eenzelfde ontdekking is gedaan wat de relatie tussen de kritiek en verkoop betreft, bevestigt slechts nogmaals dat het effect van de literatuurkritiek blootgelegd moet worden.

Er is weinig anders onderzoek over de invloed van kritiek om naar terug te koppelen; zoals Joosten al zei, “Veel steekhoudend onderzoek is daarnaar ook nog niet gedaan” (Joosten, 2012, p. 12). Een startpunt voor onderzoek naar dit onderwerp kan zijn het beter in kaart brengen van de principes van consensusvorming onder critici, zoals Van Rees (1985) liet zien. Uit zijn onderzoek naar de receptie van Hans Faverey bleek dat er wel degelijk concrete signalen zijn voor het vaststellen van orkestratie; de uitspraken van de twee bekende recensenten Fens en Bloem werden door de rest van de recensenten én Faverey overgenomen (Van Rees, 1985, pp. 81-83). Het is dit onderzoek niet gelukt om concreet te kunnen stellen hoe sterk de concensusvorming in de huidige casussen optreedde, maar vooral in de casus *Haantjes* was zichtbaar hoe meerdere recensenten reageerden op de recensie van Arjan Peters, wat laat zien hoe productief onderzoek naar consensusvorming kan zijn. Dit onderzoek ging ook een stap verder dan het onderzoek van Van Rees, door ook consensusvorming tussen professionele en amateurrecensies te betrekken.

Dit onderzoek heeft gebruik gemaakt van het analyse-instrument van Linders en Op de Beek (2009). Er is aangetoond hoe het model gebruikt kan worden om niet alleen professionele recensies, maar ook amateurrecensies te coderen. Daarnaast is aangetoond hoe het model kan functioneren in grotendeels kwalitatieve onderzoeken, vanwege de mogelijkheid om waardeoordelen nauwkeurig te categoriseren. Ten slotte is een poging gedaan om aan de hand van waardeoordelen correlatie aan te tonen tussen verschillende recensies. Al bleek het instrument effectief in het categoriseren van de waardeoordelen, zonder kwantitatieve resultaten is het lastig om concrete uitspraken te doen. Indien er vervolgonderzoek plaatsvindt met een vergelijkbaar gebruik van het model, is het misschien geschikter om kwantitatief te werk te gaan.

Concluderend heeft dit onderzoek geen antwoord gevonden op de onderzoeksvraag, namelijk wat het effect is van niet-waarderende literaire recensies op betrokken instituties in het Nederlandse literaire veld. Het onderzoek hoopt echter een eerste stap te hebben gezet voor andere onderzoekers van de institutionele sociologie van de Nederlandse letterkunde om het onderwerp te onderzoeken, naast dat het hoopt dat het een probleem in het huidige onderzoeksveld heeft kunnen aankaarten. Dit leidt uiteindelijk hopelijk tot een productieve toekomst voor de Nederlandse literatuurkritiek.

Bibliografie

- Amy. (2022, 1 december). *Een film met Sophia*. Goodreads. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.goodreads.com/review/show/5119613578>
- Anton Segers. (2013, 3 december). *De man van je leven*. Goodreads. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.goodreads.com/review/show/780179546>
- Aschenbrenner, K. (1974). *The concepts of criticism*. Springer.
- Bax, S. (2019). *De literatuur draait door: De schrijver in het mediatijdperk*. Prometheus.
- Bax, S., Dera, J., Oerlemans, A., & van der Starre, K. (2022). Het literaire veld als schema: Actuele kanttekeningen bij een dominant model in de neerlandistiek. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal-en Letterkunde*, 138(2), 164-180.
- Beekman, K. D. (2004). Literatuurkritiek in de wetenschap. In: Deel, T. van (Red.), *Kijk op kritiek. Essays voor Kees Fens* (pp. 198-206). Querido.
- BJ1966. (2022, 16 februari). *Een film met Sophia / Een boek met Herman*. Hebban. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.hebban.nl/recensie/bj1966-over-een-film-met-sophia>
- Boonstra, H. T. (1979). Van waardeoordeel tot literatuuropvatting. *De Gids*, 142(4), 243-253.
- Bourdieu, P. (1983). The field of cultural production, or: The economic world reversed. *Poetics*, 12(4-5), 311-356.
- CPNB. (z.d.). *CPNB Top 100*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://cpnb.nl/campagnes/cpnbt-top-100/>
- CPNB. (z.d.). *De bestseller 60*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.debestseller60.nl/>
- CPNB. (2011, 1 januari). *Haantjes*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.debestseller60.nl/titel/9789057594441/Haantjes>
- CPNB. (2013, 1 oktober). *De man van je leven*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.debestseller60.nl/titel/9789029588454/De%20man%20van%20je%20leven>
- CPNB. (2021, 31 augustus). *Een film met Sophia*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.debestseller60.nl/titel/9789026353048/Een%20film%20met%20Sophia>
- Cloostermans, M. (2013, 18 oktober). De olympische vlam van de liefde. *De Standaard*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/384271/de-olympische-vlam-van-de-liefde/>

- Cynthia. (2023, 21 augustus). *Genoten*. Hebban. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/recensie/cynthia-over-haantjes>
- Dabrowski, A. (2021, 21 september). Gekanker op de laffe filmmakers. *Bazarow*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://bazarow.com/recensie/een-film-met-sofia/>
- De Avondshow met Arjen Lubach | VPRO. (2022, 7 september). *Herman Koch | De Avondshow met Arjen Lubach (S2)* [Video]. Youtube. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van https://youtu.be/-cTPnw3TWnQ?si=WkFc3CXuxl3kY_z8
- De Tijd. (2004, 28 april). Arthur Japin wint Libris Literatuurprijs 2004. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.tijd.be/cultuur/algemeen-boeken/arthur-japin-wint-libris-literatuurprijs/1185794.html>
- De Veen, T. (2021, 3 september). 'Je denkt dat hij een vieze oude man is'. *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbiblion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/640523/je-denkt-dat-hij-een-vieze-oude-man/>
- Dera, J. (2015). 'En dat vindt u vrouwelijk?' Posture versus imago in een televisie-interview met Jacques Hamelink (1969). *Nederlandse letterkunde*, 20(3), 253-270.
- Dorleijn, G. J., & Van Rees, C. J. (2006). De productie van literatuur. Het Nederlandse literaire veld 1800-2000.
- Elsschot, W. (1933). *Kaas*. Van Kampen.
- Eykhout, K. (2011, 2 februari). Haantje Kluun. *Dagblad De Limburger*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbiblion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/153972/haantje-kluun/>
- Eykhout, K. (2013, 1 oktober). De ware liefde van een vrouw. *Dagblad De Limburger*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbiblion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/378712/de-ware-liefde-van-een-vrouw/>
- Eykhout, K. (2021, 5 september). Ode aan de onschuld. *Dagblad de Limburger*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbiblion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/640497/ode-aan-de-onschuld/>
- Ger van der Pluijm. (2023, 18 mei). *Mooi boek van Arthur Japin, literatuur met een beetje thrilleraspecten*. Hebban. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.hebban.nl/recensie/ger-van-der-pluijm-over-de-man-van-je-leven>

- Giphart, R. (z.d.). *Wie is Herman Koch?* NPO kennis. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://npokennis.nl/longread/7506/wie-is-herman-koch>
- Goedegebuure, J. (2011, 5 februari). Kluun biedt vette humor en een voorspelbaar verhaal. *Het Financieele Dagblad*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/154438/kluun-biedt-vette-humor-en-een-voorspelbaar-verhaal/>
- Goedegebuure, J. (2013, 28 september). Japin schrijft tweeslachtige roman vol tegeltjeswijsheden. *Het Financieele Dagblad*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/377373/japin-schrijft-tweeslachtige-roman-vol-tegeltjeswijsheden/>
- Goedhart, T. (2021, 8 oktober). De tirades van Koch worden vervelend. *Nederlands Dagblad*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/641441/de-tirades-van-koch-worden-vervelend/>
- Goodreads. (z.d.). Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.goodreads.com/>
- Hart, M. (2023, 18 februari). Twintig jaar 'Komt een vrouw bij de dokter': van afgebrand debuut tot bestseller – en nu theatervoorstelling. *Het Parool*. Geraadpleegd op 30 maart 2024, van <https://www.parool.nl/kunst-media/twintig-jaar-komt-een-vrouw-bij-de-dokter-van-afgebrand-debuut-tot-bestseller-en-nu-theatervoorstelling~b21066eb/>
- Hebban. (z.d.). Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/>
- Hebban. (2006). *CPNB top 100 van 2006*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2006>
- Hebban. (2007). *CPNB top 100 van 2007*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2007>
- Hebban. (2008). *CPNB top 100 van 2008*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2008>
- Hebban. (2009). *CPNB top 100 van 2009*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2009>
- Hebban. (2010). *CPNB top 100 van 2010*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2010#:~:text=In%20het%20kort,Omdenk%2Dbeweging%20van%20Berthold%20Gunster>
- Hebban. (2011). *CPNB top 100 van 2011*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2011>

- Hebban. (2012). *CPNB top 100 van 2012*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2012>
- Hebban. (2013). *CPNB top 100 van 2013*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2013>
- Hebban. (2014). *CPNB top 100 van 2014*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2014>
- Hebban. (2016). *CPNB top 100 van 2016*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2016>
- Hebban. (2017). *CPNB top 100 van 2017*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/lijsten/cpnb-top-100-van-2017>
- Heinen, F. (2013, 5 oktober). Dooddoeners van Magere Hein. *Vrij Nederland*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/378691/dooddoeners-van-magere-hein/>
- Henriette. (2017, 29 maart). *Haantjes*. Goodreads. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.goodreads.com/review/show/1954227060>
- Hoogendoorn, M. (2013, 18 oktober). Alles is voorstelbaar bij Arthur Japin. *Nederlands Dagblad*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/382391/alles-is-voorstelbaar-bij-arthur-japin/>
- Houtman, J. (2011, 9 februari). Nederlands best verkopende auteur Kluun: 'Ik hou wel van dat haantjesgedrag [sic]. *De Morgen*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/156251/nederlands-best-verkopende-auteur-kluun-ik-hou-wel-van/>
- Ine. (2013, 20 december). *De man van je leven*. Goodreads. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.goodreads.com/review/show/795109426>
- Japin, A. (z.d.). *Biografie*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.arthurjapin.nl/biografie>
- Japin, A. (2007). *De overgave*. De Arbeiderspers.
- Japin, A. (2010). *Vaslav*. De Arbeiderspers.
- Japin, A. (2012). *Maar buiten is het feest*. De Arbeiderspers.

- Japin, A. (2013). *De man van je leven*. De Arbeiderspers.
- Joosten, J. (2012). *Staande receptie*. Vantilt.
- Jose. (2023, 12 juli). *Een film met Sophia*. Goodreads. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.goodreads.com/review/show/4295779925>
- Kézér, L. (2021, 4 september). Nog altijd maling aan tere zieltjes. *Trouw*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/640441/nog-altijd-maling-aan-tere-zieltjes/>
- Kluun. (2011). *Haantjes*. Podium.
- Kluun. (2017). *DJ*. Podium.
- Kluun. (2003). *Komt een vrouw bij de dokter*. Podium.
- Kluun. (2006). *De weduwnaar*. Podium.
- Koch, H. (2009). *Het diner*. Ambo|Anthos.
- Koch, H. (2011). *Zomerhuis met zwembad*. Ambo|Anthos.
- Koch, H. (2014). *Geachte heer M.*. Ambo|Anthos.
- Koch, H. (2016). *De greppel*. Ambo|Anthos.
- Koch, H. (2017). *Makkelijk leven*. Ambo|Anthos.
- Koch, H. (2020). *Finse dagen*. Ambo|Anthos.
- Koch, H. (2021). *Een film met Sophia*. Ambo|Anthos.
- Koch, H. (2022). *Het Koninklijk Huis*. Ambo|Anthos.
- Kok, M. (2011, 29 januari). 'Gezond egocentrisme goed voor de liefde'. *Dagblad van het Noorden*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/153472/gezond-egocentrisme-goed-voor-de-liefde/>
- Kort, S. (2013, 4 oktober). Geef ons maar een pashokje. *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/379151/geef-ons-maar-eeen-pashokje/>
- Kortooms, F. (2021, 17 december). *Nieuwe Koch biedt weinig spanning*. 8weekly. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://8weekly.nl/recensie/een-film-met-sophia-herman-koch-recensie/>

- Leyman, D. (2013, 6 november). Bermudadriehoek van de liefde. *De Morgen*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/390732/bermudadriehoek-van-de-liefde/>
- Linders, Y. F. M. (2014). *Met waardering gelezen. Een nieuw analyse-instrument en een kwantitatieve analyse van evaluaties in Nederlandse literaire dagbladkritiek, 1955-2005* [Proefschrift, Radboud Universiteit]. Scriptierepository. Geraadpleegd op 25 januari 2024, van <http://hdl.handle.net/2066/131544>
- Linders, Y. F. M., & Op de Beek, E. A. (2009). Evaluatiedomeinen in de Nederlandse literatuurkritiek. 247-258.
- Mara Miniaci. (2023, 1 maart). *De man van je leven*. Goodreads. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.goodreads.com/review/show/5154947165>
- Meizoz, J. (2010). Modern posterities of posture. *Authorship revisited: Conceptions of authorship around 1900 and 2000* (pp. 81-93). Peeters.
- Moll, M. (2011, 26 januari). Kluun wil gelaagdheid aanbrengen tijdens de Gay Games. *Het Parool*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/153492/kluun-wil-gelaagdheid-aanbrengen-tijdens-de-gay-games/>
- Mooij, J. J. A. (1973). Problemen rond Literaire Waardeoordelen. *De Gids*, 136, 461-473.
- Ockhuysen, R. (2013, 3 oktober). Hint: deze echtelieden hebben kreeften als huisdier. *Het Parool*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/379451/hint-deze-echtelingen-hebben-kreeften-als-huisdier/>
- Omroep Brabant. (2011, 3 maart). *De Kamer van Brabant – aflevering 7* [Video]. Youtube. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.youtube.com/watch?v=YF-swST6yIA&t=601s>
- Op de Beek, E. A. (2014). *Een literair fenomeen van de eerste orde. Evaluaties in de Nederlandse literaire dagbladkritiek, 1955-2005: een kwantitatieve en kwalitatieve analyse* [Proefschrift, Radboud Universiteit]. Scriptierepository. Geraadpleegd op 25 januari 2024, van <http://hdl.handle.net/2066/120595>
- Op1. (2021, 30 augustus). Seizoen 2 aflevering 180 [Aflevering tv-programma]. NPS.
- Palmen, C. (1998). *I.M.*. Prometheus.

- Peppelenbos, C. (2021, 17 september). Het topje van de ijsberg. *Dagblad van het Noorden*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/640797/het-topje-van-de-ijsberg/>
- Peters, A. (2011, 22 januari). Ondernemertje tussen relnichten. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/152676/ondernemertje-tussen-relnichten?check_logged_in=1
- Peters, A. (2013, 5 oktober). De man van je leven. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/379351/de-man-van-je-leven/>
- Praamstra, O. (1984). De analyse van kritieken. *Voortgang. Jaarboek voor de neerlandistiek*, 5, 241-264.
- Prins, K., Romeyn, M., & Koch, H. (Bedenkers). (1990-2005). *Jiskefet* [tv-programma]. VPRO.
- Redactie. (2013, 21 februari). 'The Dinner' uit het niets op 9 in NYT-bestsellerlijst. *Het Parool*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.parool.nl/kunst-media/the-dinner-uit-het-niets-op-9-in-nyt-bestsellerlijst~bf444986/?referrer=https://www.google.nl/>
- Royaards, R. (Regisseur). (1969, 16 januari). [Aflevering waarin Jacques Hamelink wordt geïnterviewd door Andreas Burnier] [Aflevering tv-programma]. *Literaire ontmoetingen*. AVRO.
- S7834. (2022, 24 juni). *Herman Koch wordt onberecht bespot*. Hebban. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.hebban.nl/recensie/s7834-over-een-film-met-sophia>
- Samantha. (2012, 3 december). *Haantjes*. Goodreads. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.goodreads.com/review/show/468859373>
- Schouten, R. (2011, 5 februari). Mislukkingen, nu ultralight! *Trouw*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/154437/mislukkingen-nu-ultralight/>
- Schut, L. (2011, 28 januari). Satire op de man als sukkel. *De Telegraaf*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/153494/satire-op-de-man-als-sukkel/>
- Shel Wildvang. (2021, 12 oktober). *Unieke schrijfstijl die fascineert*. Hebban. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://www.hebban.nl/recensie/shel-wildvang-over-een-film-met-sophia>
- Sylvia kramers. (2022, 7 augustus). *Koch doet het weer*. Hebban. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://www.hebban.nl/recensie/sylvia-kramers-over-een-film-met-sophia>

- 't Hart, K. (2021, 29 september). De tragische regisseur. *De Groene Amsterdammer*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/641117/de-tragische-regisseur/>
- Tromp, J. (2013, 15 november). Arthur Japin: 'Mijn hoofd is een heel fijne plek om naartoe te gaan'. *Margriet*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/392171/arthur-japin-mijn-hoofd-is-een-heel-fijne-plek/>
- Van den Akker, A. (2013, 12 oktober). Hopeloos verstrikt in liefde, leugens en bedrog. *Provinciale Zeeuwse Courant*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/381811/hopeloos-verstrikt-in-liefde-leugens-en-bedrog/>
- Van der Bruggen, B. (2011, 31 december). Haantjes. *Leesideeën Off Line*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/412815/haantjes/>
- Van der Stoep, J. (2018). Pierre Bourdieu. Een theorie over praktijken. *Radix*, 44(3), 164-174. Geraadpleegd op 30 november 2023, van <https://surfsharekit.nl/objectstore/3a1bc3fd-13d8-4efd-a9e5-4e53ac7d1832>
- Van Dijk, F. (2011, 11 februari). Elsschot revisited. *HP/De Tijd*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/155091/elsschot-revisited/>
- Van Houwelingen, B. (2021, 18 september). #MeToo of niet, dat is de vraag. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/640780/metoo-of-niet-dat-is-de-vraag/>
- Van Rees, C. J. (1985). Consensusvorming in de literatuurkritiek. In: Hugo Verdaasdonk (Red.), *De regels van de smaak* (pp. 59-85). Joost Nijsen.
- Van Velzen, J. (2013, 1 oktober). 'Ik heb rust nodig om te dromen'. *Trouw*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/377271/ik-heb-rust-nodig-om-te-dromen/>
- Vervoort, J. (2011, 4 februari). Meesters in verpakte stront. *De Standaard*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/154271/meesters-in-verpakte-stront/>
- Vullings, J. (2011, 5 februari). Aardige, een beetje domme jongens. *Vrij Nederland*. Geraadpleegd op 29 maart 2024, van <https://literom-nbdbibliion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/153971/aardige-een-beetje-domme-jongens/>

Winkels, E. (2021, 28 augustus). 'Ik voelde me Hemingway, maar dan met een ander postuur'.
Algemeen Dagblad. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van <https://literom-nbdbiblion-nl.kb.idm.oclc.org/detail/640357/ik-voelde-me-hemingway-maar-dan-met-een/>

Bijlage A: uitleg aspecten en codes

Om de motivatie achter de coderingen inzichtelijker te maken zal deze bijlage uitweiden over de diverse aspecten en eigenschappen van Linders en Op de Beek en de interpretaties daarvan. Het eerste aspect is stijl (A). Hieronder worden alle waardeoordelen opgevat die in verband staan met de schrijfstijl van de auteur. Het tweede aspect is structuur (B). Onder dit aspect vallen uitspraken over hoe het boek is gestructureerd: een voorbeeld hiervan is het waardeoordeel dat een verhaal goed is opgebouwd. Het derde aspect is setting (C). Bij dit waardeoordeel wordt besproken of de omgeving waarin het verhaal zich afspeelt de recensent bevalt of niet. Het vierde aspect is plot (D). Onder deze term vallen alle algemene evaluatieve uitspraken over de verhaallijn. Het vijfde aspect is dialogen (E). Uitspraken over dit aspect slaan op de gesprekken die in het boek gevoerd worden en hoe ze worden beschreven. Het zesde aspect is personages (F). Dit aspect heeft betrekking op de karakters uit het boek. Het zevende aspect is thema (G). Onder dit aspect vallen waardeoordelen over het abstracte thema van het boek, ofwel het centrale idee. Dit is vergelijkbaar met het achtste aspect, symboliek (H). Wat dit aspect onderscheidt van het vorige is dat (naar de interpretatie die dit onderzoek hanteert) symboliek plaatsvindt op het gebied van metaforen en vergelijkingen. Het negende aspect is uiterlijk (I). Dit verwijst naar de boekenkaft van het boek en de aankleding van het fysieke exemplaar. Het tiende aspect is titel (J). Dit verwijst naar uitspraken over de titel van het boek. Het elfde aspect is auteursintentie (K). Onder dit aspect vallen uitspraken over wat de recensent zich inbeeldt dat de bedoeling van de auteur is geweest. Een voorbeeld hiervan zou een waardeoordeel kunnen zijn waarbij een hypothetische recensent het goed vindt dat de bedoeling van een auteur is geweest om met zijn boek aandacht te vragen voor een bepaald maatschappelijk probleem. Het twaalfde en laatste aspect is het geheel/overig (L). Dit aspect is relevant wanneer de recensent een algemene uitspraak doet over het boek zonder te specificeren op welk eventueel aspect de uitspraak betrekking zou hebben.

Volgens hetzelfde principe worden nu de definities van de eigenschappen vastgesteld. De eerste eigenschap is efficiëntie (1). In het geval van dit aspect vindt de recensent bijvoorbeeld dat de auteur te veel woorden nodig heeft om tot een punt te komen. Het gaat erom hoe efficiënt de auteur zijn tekst benut. De tweede eigenschap is samenhang (2). Onder deze eigenschappen vallen waardeoordelen die gaan over hoe diverse elementen in een boek samenkomen. De derde eigenschap is grootte (3). Deze eigenschap slaat op hoe sterk bepaalde elementen in een boek gevonden worden. Een andere mogelijke opvatting is dat deze eigenschap slaat op de letterlijke grootte van bepaalde tekstuele elementen, zoals hoofdstukken, maar dit onderzoek schaaft die uitspraken onder efficiëntie. De vierde eigenschap is vitaliteit (4). Deze eigenschap deelt raakvlakken met grootte, maar bij vitaliteit ligt de nadruk op de levendigheid en dynamiek van bepaalde

elementen. Hieronder wordt ook spanning geschakeld. De vijfde eigenschap is intellect (5). In het geval van intellect gaat het waardeoordeel over de complexiteit van de roman en bijvoorbeeld over hoe een recensent een element uit het boek slim gevonden kan vinden. De zesde eigenschap is humor (6). In het geval van humor wordt een bepaald aspect grappig gevonden of juist niet. De zevende eigenschap is helderheid (7). Wanneer een recensent opmerkt hoe een bepaalde auteur enerzijds duidelijk schrijft of anderzijds speelt met het onduidelijk omschrijven van elementen is er sprake van de eigenschap helderheid. De achtste eigenschap is realiteit (8). Bij uitspraken over deze eigenschap gaat het over hoe de auteur de werkelijkheid heeft verwerkt in zijn boek. De negende eigenschap is identificatie (9). Hieronder vallen uitspraken over hoezeer de recensent zich kan herkennen in bepaalde elementen van het boek. De tiende eigenschap is emotionaliteit (10). Deze eigenschap verschilt van vitaliteit, omdat uitspraken binnen deze eigenschap meer ingaan op diversere emoties dan alleen spanning. Een voorbeeld van deze eigenschap is dat de schrijfstijl van het boek ontroerend is. De elfde eigenschap is didactisch vermogen (11). Deze eigenschap is relevant als er een uitspraak gedaan wordt over de leerzaamheid van het boek. De twaalfde eigenschap is religieus gehalte (12). Hier vallen uitspraken onder die gaan over hoe sterk religie op de voorgrond treedt. De dertiende eigenschap is politiek gehalte (13). Deze eigenschap is vergelijkbaar met religieus gehalte, alleen dan op het gebied van de politiek. De veertiende eigenschap is moraliteit (14). Deze eigenschap slaat op uitspraken over hoe de auteur moraliteit verwerkt in het boek. De vijftiende eigenschap is originaliteit (15). Uitspraken over deze eigenschap bespreken hoe origineel elementen uit het boek zijn. De zestiende en laatste eigenschap is overig (16). Hier vallen uitspraken onder die niet door de andere vijftien eigenschappen gecodeerd kunnen worden.

Ten slotte is het mogelijk om kaders toe te voegen aan de coderingen. Er zijn drie verschillende kaders. Het eerste kader heet *teksten van andere auteurs* (I). Wanneer dit kader toegevoegd wordt aan een waardeoordeel, betreft de recensent een andere tekst. Een voorbeeld hiervan is het waardeoordeel dat een boek spannend is vergeleken met een andere tekst. Het tweede kader heet *de lezer* (II). Waardeoordelen met deze specificatie hebben extra betrekking op de lezer. Dit kader is bijvoorbeeld relevant als de lezer zich persoonlijk aangesproken voelt door het boek. Het derde en laatste kader heet *de auteur* (III). Hieronder vallen waardeoordelen die gekoppeld worden aan de auteur zelf. Een voorbeeld hiervan is als een bepaald element in het boek door de recensent als typisch wordt beschouwd voor die auteur. Deze kaders dragen bij aan de precisie van de gevonden waardeoordelen.

Bijlage B: onderbouwing waardeoordelen professionele recensies

In deze bijlage staat de analyse van alle afzonderlijke recensies en de onderbouwing van de codering van de waardeoordelen.

Casus 1: Een film met Sophia

De eerste recensie van deze roman is gepubliceerd op 4 september 2021 in *Trouw*. De recensent Lieke Kézér betitelt haar tekst als volgt: “Herman Koch tiert en ontregelt nog steeds graag, maar het gaat met minder verve” (Kézér, 2021). Deze titel weerspiegelt de inhoud goed, aangezien Kézér twee sterke waardeoordelen uitspreekt over de roman. Het eerste oordeel is dat het boek past binnen wat men van Koch kan verwachten: “Tirades, . . . dat is typisch Koch. Zijn bespiegelingen over kindvriendelijke restaurants, de toneelwereld met zijn opgepimpte Shakespearestukken en zes uur durende monologen en, serieuzer, over het massatoerisme, zijn geestig en schuren” (Kézér, 2021, al. 3). Volgens de codering is dit een oordeel A6,III: A aangezien dit slaat op de schrijfstijl van het boek, 6 aangezien de humor, of geestigheid, wordt besproken, en III omdat het specifiek slaat op een schrijfstijl die verwacht wordt van de auteur en die aan Herman Koch zelf wordt geattribueerd. Volgens het model van Praamstra is dit een positief waarderend oordeel, omdat iets wordt geprezen wat aanwezig is in de tekst.

Kézér bespreekt vervolgens de keerzijde van deze schrijfstijl. De tirades nemen een groot deel in van het boek, wat volgens Kézér een te groot deel is. Daarnaast vindt ze een aantal van de tirades clichématig: “Tóch verliest Koch soms zijn scherpte, bijvoorbeeld als hij zijn vizier richt op fotograferende Chinese toeristen, of op het met wonderlijke brilmonturen getooide theaterpubliek, dan ligt het cliché op de loer” (Kézér, 2021, al. 3). Deze twee argumenten worden als volgt gecodeerd. Dat de tirades te veel ruimte in beslag nemen, is een argument op het domein van stijl en efficiëntie: A1. Dat de tirades het cliché opzoeken, is een argument op het domein van stijl en originaliteit: A15. Beide argumenten zijn positief niet-waarderend, omdat er een element dat in het boek staat niet wordt gewaardeerd.

De overige alinea's van de recensie zijn gewijd aan het samenvatten van het verhaal van de roman. Ten slotte sluit Kézér af met een alinea waarin het onderwerp wordt geprezen op basis van dapperheid: volgens haar snijdt Koch een omstreden onderwerp aan, iets wat andere auteurs niet zouden durven. Dit is een positief waarderend argument, maar het model bevat deze eigenschap die wordt geprezen niet. Er is geen sprake van overige opvallendheden aan deze recensie.

De eerstvolgende recensie is van Koen Eykhout en is gepubliceerd op 5 september 2021 in *Dagblad De Limburger*. Deze recensie is volledig lovend over de roman, wat blijkt uit de slotzin:

Een film met Sophia pakt je op en sleept je mee tot je naar adem hapt over de zoveelste onverwachte wending, terwijl Koch zijn ode aan de onschuld, de eerste keer en de jeugd aan je kwijt kan, naast zijn grondige afkeer van aanstellerij. (Eykhout, 2021)

De argumenten uit deze recensie kunnen gedestilleerd worden tot twee kernargumenten. Als eerste: 'De onverwachte wendingen in het verhaal maken het spannend'. Dit is een oordeel op basis van het plot, gewaardeerd vanuit vitaliteit, die spanning bij de lezer opwekt. Dit argument wordt dus gecodeerd als D4,II. Het tweede argument is dat het thema sterk wordt genoemd. Volgens de code luidt dit G3. Beide argumenten zijn positief waarderend. Er valt verder niets op aan deze recensie.

De derde recensie is geschreven door Coen Peppelenbos en is gepubliceerd op 17 september 2021 in *Dagblad van het Noorden*. Vijf van de zeven van de alinea's worden besteed aan het kort samenvatten van de roman. In de laatste alinea laat Peppelenbos blijken dat hij positief waarderend is over de elementen in het boek. Zijn slotzin luidt: "Dat Koch je zo kan manipuleren, laat zien dat hij een groot schrijver is" (Peppelenbos, 2021, al. 7). In combinatie met eerdere uitingen over de emoties die Koch bij de lezer opwekt, wordt dit argument gecodeerd als DF10,II. Het is hier ambigu wat Peppelenbos precies als meeslepend opvat, daarom is voor het aspect D, plot, gekozen, en voor aspect F, personages. Dit oordeel is positief waarderend.

De vierde recensie is geschreven door Bo van Houwelingen, recensente van *de Volkskrant*, en is gepubliceerd op 18 september 2021. Zij geeft haar uiteindelijke oordeel in de openingszin van de recensie: "Bij Herman Koch is niets wat het lijkt. Zo ook in zijn nieuwe roman *Een film met Sophia*. Maar met alle onnodige herhalingen en clichés is de plottwist het wachten nauwelijks waard" (Van Houwelingen, 2021, al. 1). Deze recensie bestaat uit drie paragrafen. De eerste is besteed aan het schetsen van de verhaalopzet. De tweede paragraaf is besteed aan de problemen van dit verhaal: het veelvuldige gebruik van herhaling. Het volgende citaat geeft de kern van het negatieve oordeel weer: "Het zijn geen functionele of literaire herhalingen, bedoeld om iets te benadrukken of een bepaalde sfeer neer te zetten, het lijken eerder slordigheden" (Van Houwelingen, 2021, al. 4). Dit is een positief niet-waarderend argument op basis van de aspecten schrijfstijl en efficiëntie. De bijbehorende code is A1.

Van Houwelingen vervolgt de recensie met het belichten van de clichés in de roman. Op zowel het gebied van de schrijfstijl als de personages, waarbij Van Houwelingen de vergelijking trekt tussen de personages en de typetjes van *Jiskefet*, komen er clichés voor. Dit is een positief niet-waarderend argument op basis van de aspecten schrijfstijl, personages en originaliteit: AF15.

In de derde paragraaf vertelt Van Houwelingen over wat ze in de roman miste. Zij vindt dat, ondanks de schijn van een #MeToo-verhaal, het verhaal zelf te oppervlakkig is om daadwerkelijk iets

maatschappelijks te zeggen. Dit is een voorbeeld van een negatief niet-waarderend argument, op basis van de aspecten thema, personage en maatschappelijke relevantie: FG13. 'Personage' is toegevoegd aan deze code omdat Van Houwelingen specifiek Sophia aanduidt als voorbeeld waarom deze roman niet slaagt op dit gebied: ze is immers te vlak.

Het opvallende aan deze recensie is, naast de niet-waardering, dat de recensie ingaat op Herman Koch en wat deze roman zegt over zijn schrijven. Dit blijkt uit het volgende citaat: "Maar zoals de cliché-uitdrukkingen in deze roman alleen nog gemakzuchtig schrijven verraden, zo lijkt ook Kochs persiflagegave uitgewerkt" (Van Houwelingen, 2021, al. 7). Deze roman wordt geplaatst binnen het bekende werk van Koch, maar wordt ook opgedragen als een reden om aan te nemen dat het bijzondere aan Koch's schrijven is vervlogen.

De vijfde recensie komt uit *De Groene Amsterdammer* en is op 29 september 2021 geschreven door Kees 't Hart. Aan de hand van een overzicht van het verhaal, de structuur en het thema van het boek spreekt hij lovend over elk van deze aspecten. Dit zijn positief waarderende argumenten, type BDG2,3.

Vervolgens prijst 't Hart ook de manier waarop de lezer op het verkeerde been wordt gezet, in het volgende citaat:

Aantrekkelijk: spelen met verwachtingen, in eerdere romans, zie *Het diner*, 2009, *Zomerhuis met zwembad*, 2011, deed Koch het ook. Steeds zet hij op het eerste gezicht 'normale' verwickelingen onder druk waardoor je als lezer langzamerhand niet helemaal meer weet waar je aan toe bent. ('t Hart, 2021, al. 4)

Dit is een positief waarderend argument met de code D7: gebaseerd op de aspecten plot en helderheid. Het moet vermeld worden dat helderheid de relevante eigenschap is omdat dit argument erop duidt dat Koch met de helderheid van het verhaal speelt, in dit geval door juist geen helderheid te creëren. Dit maakt het echter nog geen negatief waarderend argument, aangezien 't Hart het zodanig formuleert dat hij de verwarring waardeert, in plaats van dat hij het ontbreken van de helderheid waardeert.

In de zesde alinea begint 't Hart over één van de kenmerken van de roman die hij minder kon waarderen, zoals in het volgende citaat: "Ik geloofde dit alles langzamerhand wel, zette bij toerismescènes 'Ilja Pfeiffer' in de kantlijn, satire dreigde de roman in slaap te wiegen" ('t Hart, 2021, al. 6). Hij vertelt hoe hij de satire op momenten de overhand vond nemen en dat hij liever terugging naar hoofdstukken die zich richtten op de personages. Hij stipt bovendien aan dat de scènes over toerisme niet origineel zijn. Dit is een positief niet-waarderend argument op basis van de

eigenschappen humor en originaliteit, over het gehele boek. Dit is gecodeerd als L6,15. Men zou kunnen beargumenteren dat 't Hart een negatief niet-waarderend argument opvoert, in het verband met dat hij originaliteit mist, maar ik besluit om het als boven staat aangegeven te classificeren, aangezien in de recensie niet concreet beschreven wordt wat de recensent in de roman zou willen zien.

In de achtste alinea geeft 't Hart een laatste argument. Hij waardeert het dat Koch terug te zien is in de hoofdpersoon Forbes, aangezien beide figuren de neiging naar satire delen. Dit is een positief waarderend element op basis van de personages, de symboliek, humor, de identificatie en emotionaliteit met betrekking tot de auteur van het boek. Dit is gecodeerd als FH6,9,10,III.

De zesde recensie is geschreven door Tineke Goedhart en is op 8 oktober 2021 gepubliceerd in *Nederlands Dagblad*. De eerste alinea geeft een overzicht van het plot, maar in de tweede alinea bespreekt Goedhart wat ze niet goed vindt aan de roman. Achtereenvolgend noemt ze dat de personages vlak zijn, er te veel sprake is van herhaling, het boek niet grappig is, het verhaal niet op gang komt en dat er te veel gebruik wordt gemaakt van clichés. Dat de personages vlak zijn, is een positief niet-waarderend argument met de code F3. Dat er te veel sprake is van herhaling is een positief niet-waarderend argument met de code AB1. Goedhart duidt niet aan of het gaat over herhaling op het gebied van stijl of van structuur, dus beide zijn aangegeven. Dat het boek niet grappig is is een negatief niet-waarderend argument met de code L6. Dat het verhaal niet op gang komt is een negatief niet-waarderend argument met de code B2. Dat er te veel gebruik wordt gemaakt van clichés, tot slot, is een positief niet-waarderend argument met de code L15.

De laatste recensie die in dit onderzoek wordt betrokken is geplaatst op 17 december 2021 op het weblog 8weekly. Het onderzoek rekent deze recensie tot de professionele recensies, aangezien het geschreven is door een redacteur, genaamd Fenna Kortooms, en geplaatst is op een onafhankelijke site van een online tijdschrift.

De recensie bestaat uit drie paragrafen. De eerste en de tweede zijn toegewijd aan het samenvatten van het plot van de roman. Het volgende citaat geeft weer wat haar probleem is met het boek: "Al met al, iets wat we niet gewend zijn van Kochs romans, redelijk.....saai!" (Kortooms, 2021, al. 8). Zij vindt dat het plot niet spannend genoeg is. Bovendien trekt ze een contrast tussen dit boek en ander werk van Herman Koch en beweert dat ze meer had verwacht. Dit is een positief niet-waarderend argument met de code D4,III.

Ze sluit af met de volgende slotzin: "Niettemin schrijft Koch zeer toegankelijk en leest het boek binnen één á twee middagen weg. Vermakelijk, maar licht teleurstellend gezien de lage spanningsboog" (Kortooms, 2021, al. 9). Uiteindelijk is haar oordeel dus neutraal. Het is weliswaar

een saai boek, maar daartegenover staat dat het makkelijk leest. Dit laatste is een positief waarderend oordeel met de code A7.

Casus 2: De man van je leven

De eerste recensie is geschreven door Jaap Goedegebuure en gepubliceerd in *Het Financieele Dagblad* op 28 september 2013. Deze recensie draait om twee kritiekpunten. Het eerste kritiekpunt is dat ook al beweert de flaptekst dat dit boek een klucht moet voorstellen, de humor ontbreekt, aldus Goedegebuure. Dit is een negatief niet-waarderend argument op basis van structuur en humor, code B6. Vervolgens buigt de recensent zich over storende passages waarin Japin kitsch zou klinken, Goedegebuure gebruikt het woord: “tegeltjeswijsheden” (Goedegebuure, 2013, al. 5). Dit wordt gecodeerd op de eigenschappen symboliek en intellect, omdat Goedegebuure kritiek lijkt te leveren op pretentieuze passages die tekortschieten op het gebied van intellectualiteit. Dit argument H5 is positief niet-waarderend. De slotzin van de recensent laat er geen twijfel over bestaan dat zijn waardeoordeel niet-waarderend is: “Dat maakt deze roman tot een tweeslachtig baksel, dat uiteindelijk niet al te prettig op de maag ligt” (Goedegebuure, 2013, al. 5).

De tweede recensie is geschreven door Koen Eykhout en is op 1 oktober 2013 gepubliceerd in het dagblad *De Limburger*. Deze recensie telt een aantal positieve oordelen over de roman. Eén daarvan is dat de schrijfstijl van Japin grappig wordt genoemd, een positief waarderend argument met de code A6. Daarnaast prijst Eykhout de roman om de prestatie om zowel een klucht als een tragedie in één te schrijven: “Ontdek het zelf. Komt u er meteen achter hoe Japin van deze bizarre, ja, morbide klucht in drie delen haast terloops een ontroerend drama maakt” (Eykhout, 2013, al. 3). Dit is een positief waarderend argument op het gebied van de emotionaliteit van het geheel, code L10. Ten slotte gebruikt de recensent door de gehele recensie bijvoeglijke naamwoorden om de roman te versieren, met als voorbeelden: “een grootse roman over aanvaarding van leven en dood” (Eykhout, 2013, al. 4) en “het verrassende verhaal over overspel of juist geen overspel” (Eykhout, 2013, al. 1).

De derde recensie verscheen 3 oktober 2013 in *Het Parool* en is geschreven door Ronald Ockhuysen. Deze recensie gaat niet diep in op de roman, maar dient om één enkel kritiekpunt van de recensent te betogen. Zo vat Ockhuysen zijn standpunt samen: “Japin is een schrijver die niet graag in het duister tast. Zo gebruikt hij veel dialogen om de gedachten van zijn personages concreet te maken” (Ockhuysen, 2013, al. 5). De kritiek is dat de roman niet subtiel is en dat Japin liever de elementen uit de roman expliciteert. Dit is een positief niet-waarderend argument op basis van intellect en helderheid, ten opzichte van de gehele roman: code L5,7. Dit blijkt nogmaals uit de slotalinea:

Het schema van de schrijver – zijn plan met het boek – ontnemt het zicht op het verhaal; de lezer wordt niet verleid maar bij de kladden gepakt en met de neus in de richting geduwd waar de schrijver hem wil hebben. Japins portret van een driehoeksverhouding leest daardoor net iets te vaak als een gebruiksaanwijzing. (Ockhuysen, 2013, al. 6)

De vierde recensie is geschreven door Sebastiaan Kort en is op 4 oktober 2013 in het *NRC Handelsblad* gepubliceerd. Hij vergelijkt de roman met een gebakken ei, als metafoor voor het feit dat Japin besloot van de roman een klucht te maken:

Het doet denken aan een bekende kok die aankondigt een ei te gaan bakken: wat gaan we straks in godsnaam voor ei op het bord krijgen wanneer de flappen van de keuken openklappen? Een gebakken ei zoals je dat nog nooit eerder at, zo valt te hopen, want voor een ‘gewoon’ gebakken ei hoef je de deur niet uit. (Kort, 2013, al. 4)

De recensent concludeert later dat de roman inderdaad is zoals een gewoon gebakken ei: “een nogal zouteloze tekst” (Kort, 2013, al. 7). Dit is een positief niet-waarderend argument op basis van intellect en originaliteit met betrekking tot de gehele roman: code L5,15.

De recensie gaat er vervolgens op in dat Japin in deze roman een alwetende verteller introduceert. Deze verteller, redeneert Kort, heeft als bedoeling om via commentaar diepgang toe te brengen aan het simpele verhaal. Zonder succes: “Japins opzet zal zijn geweest om met deze stem autoriteit bij de lezer af te dwingen, maar het resultaat is maar zelden overtuigend” (Kort, 2013, al. 12). Deze alwetende verteller praat onduidelijk en ondersteunt de klucht niet: dit is een positief niet-waarderend argument op basis van toon, intellect en helderheid: A5,7.

Ten slotte zet de recensent uiteen wat hij het goede vindt aan het werk van Arthur Japin: inlevende beschrijvingen, waar geen dialoog aan te pas komt. Hier had hij graag meer van gezien. Dat maakt dit tot een negatief niet-waarderend argument met de code A4,10.

De vijfde recensie is geschreven door Arjan Peters, recensent voor *de Volkskrant*, en is gepubliceerd op 5 oktober 2013. In tegenstelling tot andere recensies geeft Peters niet expliciet zijn waardeoordeel. In plaats daarvan vertelt hij op sarcastische toon de gebeurtenissen in het verhaal. Hij maakt regelmatig gebruik van citaten uit het boek, om daar vervolgens een sarcastische opmerkingen over te maken: “Op andere momenten laat Japin zich zó meeslepen door zijn eigen klucht dat het hem ook allemaal worst zal zijn. Dan trakteert hij ons op een stijl om op te schieten” (Peters, 2013, al. 8). Hierbij levert Peters kritiek op de schrijfstijl van de roman: een positief niet-waarderend argument, code A3.

Daarnaast levert hij impliciet ook kritiek op de volgens hem onsuccesvolle combinatie van komedie en tragedie: “Tussen de hilariteit door moet Japin af en toe even een gewijde spreuk kwijt, anders zouden we maar blijven gieren en dijenkletsen en vergeten dat hier iemand voor de poort van de dood staat” (Peters, 2013, al. 6). Dit is een positief niet-waarderend argument met de code: B5,6.

Het is bovendien opvallend (maar niet te coderen) dat de gehele opzet van deze sarcastische recensie niet-waardering uit richting de roman. Arjan Peters heeft er bewust voor gekozen om deze roman niet serieus te nemen en laat daaruit zijn oordeel blijken. Daarnaast noemt hij in de laatste alinea van deze recensie dat Japin doelbewust geen recensies leest (Peters, 2013, al. 10). Dit is interessant in de context van het circulaire literaire veld, als dit correcte informatie is: dan zou de literaire kritiek geen invloed op Japin kunnen hebben. Daarnaast zet het deze recensie in een nieuw licht: als Peters onder de indruk was dat zijn recensie niet gelezen zou worden door Japin, waarom schreef hij de recensie en waarom schreef hij de recensie zo sarcastisch, als het niet persoonlijk bedoeld was? Dit zijn vragen die buiten het onderzoeksgebied van deze scriptie liggen, maar omwille van hun verwantschap met het onderwerp van de scriptie benadrukt moeten worden.

Frank Heinen schreef de zesde behandelde recensie, gepubliceerd in *Vrij Nederland* op 5 oktober 2013. De recensie opent met het waardeoordeel: “Arthur Japin weet de juiste dosering helaas niet te vinden” (Heinen, 2013, al. 1). Hij noemt vervolgens een opsomming van kritiekpunten. De stijl is cliché (A15), het gehele boek is slordig opgebouwd (L1,2), de dialogen zijn ongeloofwaardig (E8). Al deze kritiekpunten zijn positief niet-waarderend. Vervolgens weerklinkt een argument die eerder in recensies is voorgekomen, namelijk dat de roman te expliciet is (L5,7):

“Het lijken wel acteurs in een tragikomedie geschreven door een scenarist die liever te veel dan te weinig uitlegt en die een voorkeur koestert voor omschrijvingen waar je eindeloos over kunt praktiseren, zonder dat je begrijpt wat er eigenlijk staat. (Heinen, 2013, al. 8)

Hierna heeft de recensent, als contrast met zijn niet-waarderende oordelen, een positief waarderend oordeel: het kluchtgedeelte is bij vlagen grappig geschreven (A6). Hij sluit ten slotte af met een negatief niet-waarderend argument dat Arthur Japin meer gebruik had moeten maken van de schrijfstijl waarin hij goed is, hetzelfde wat Sebastiaan Kort argumenteert (A4,10).

De zevende recensie verscheen op 12 oktober 2013 in de *Provinciale Zeeuwse Courant*. De auteur is Anja van den Akker. In de eerste alinea noemt zij Japin een ‘meesterverteller’, en prijst ze hem voor het kundig blootleggen van het karakter van de hoofdpersoon. Dit is een positief waarderend argument op het aspect personage en emotionaliteit (F10). Vervolgens is ze lovend over hoe Japin de lezer continu op een ander spoor zet, een positief waarderend argument op het gebied structuur en helderheid (B7).

Ze sluit de recensie als volgt af: “Arthur Japin dringt razend knap door tot onze diepste emoties. Niet in de laatste plaats door de herkenbare, speelse dialogen, waarbij de dood af en toe als verteller opduikt. Japin tilt zware thema’s naar een bijna kluchtig niveau” (Van den Akker, 2013, al. 5). Deze drie zinnen bevatten elk een ander waardeoordeel. De eerste zin slaat op de al benoemde emotionaliteit. De tweede zin looft herkenbare dialogen, een positief waarderend argument met de code E6,8. De derde zin bespreekt de combinatie van een heftig thema met humor, een positief waarderend argument met code G2,6.

De achtste recensie is geschreven door Maurice Hoogendoorn en is in het *Nederlands Dagblad* gepubliceerd, op 18 oktober 2013. In deze recensie schetst hij eerst de situatie en het beoogde doel van de roman, volgens de recensent om ditmaal een klucht te schrijven. De recensent gaat daarbij ook in op interviews over het karakter van Japin, alvorens zijn oordeel te vellen over de geslaagdheid van de klucht:

Dát Japin als geen ander de psyche van de mens kan ontleden, bewijst hij bij vlagen. Maar in dit verhaal is het zowel een kracht als een zwakte. Japin weet ervoor te zorgen dat je als lezer begrip kunt opbrengen voor alle drie de personages. De personages kunnen dat begrip ook voor elkaar opbrengen, en dat komt toch niet echt geloofwaardig over. (Hoogendoorn, 2013, al. 6)

De recensent weegt hier twee waardeoordelen tegenover elkaar: ten eerste vindt hij de personages goed geschreven op een intellectueel en emotioneel niveau: een positief waarderend argument met de code F5,10. Daartegenover staat dat hij de dialogen ongeloofwaardig vindt: een positief niet-waarderend argument met de code E8.

Dit is niet de enige keer dat Hoogendoorn ‘tweeslachtigheid’ benadrukt in deze roman. Hij is ook van mening dat de roman te serieus is voor een klucht waardoor er niets valt te lachen, maar dat het tegelijk ook nooit serieus genoeg wordt om het een psychologische roman te noemen. Dit is een positief niet-waarderend argument dat slaat op de samenhang van de thema’s: G2,6.

De negende recensie is geschreven door Mark Cloostermans. Deze is gepubliceerd in *De Standaard* op 18 oktober 2013. De recensie begint als volgt: “Arthur Japin presenteert een wrange deurenkomedie over liefde en dood, maar vergist zich van genre” (Cloostermans, 2013, al. 1) en vat op deze manier het overkoepelende oordeel samen. In de eerste paragraaf schetst de recensent globaal de roman. In de tweede paragraaf beargumenteert Cloostermans dat de personages zich af en toe te onnozel of onrealistisch gedragen. Dit is een positief niet-waarderend argument op basis van dialogen, personages, intellect en realiteit: EF5,8.

Daarnaast verwijt hij Arthur Japin dat hij de roman te veel heeft aangedikt. Volgens hem leest het boek als een toneeltekst maar met te veel toegevoegde overpeinzingen. Cloostermans schrijft het volgende:

Door eens lekker te schrappen zou er veel uitleggerigheid en moralisme uit de roman verdwenen zijn. Let wel: ik beschuldig Japin niet graag van moralisme. Met dat contrainerbegrip 'moralisme' verwijst men naar levenswijsheden die we . . . beschouwen als niet relevant voor ons leven, ergo: gezwam. Vooral over de dood heeft Japin menige tegeltjeswijsheid in voorraad. (Cloostermans, 2013, al. 9)

Dit is een positief niet-waarderend argument op basis van de structuur en het intellect van de roman, code B5. Ten slotte sluit Cloostermans af met een compliment, namelijk dat Japin af en toe laat zien waar hij goed in is: het inleven in de personages. Dit is een positief waarderend argument met de code F10. Wat verder opvallend is aan deze recensie is dat Cloostermans de volgende uitspraak doet: "Over het kleffe *Vaslav* schreef ik dat Japin dringend een andere plaat moest opleggen. Dat heeft hij inderdaad gedaan" (Cloostermans, 2013, al. 7). Dit is opnieuw een signaal van een verband tussen recensent en schrijver.

De laatste recensie is geschreven door Dirk Leyman en is gepubliceerd op 6 november 2013 in *De Morgen*. Leyman noemt een aantal complimenten, waaronder dat de symboliek sterk is (positief waarderend, H3). Daarnaast noemt hij het plot interessant (positief waarderend, D5). Ook is hij positief over hoe Japin de lezer op het verkeerde been zet (positief waarderend, B7). Als enige nadeel noemt Leyman dat het boek in bepaalde opzichten langdradig is, een positief niet-waarderend argument (L1). Maar desondanks blijft Leyman positief, zoals blijkt uit zijn slotzin: "Slordigheden ontsieren dit boek inderdaad bij momenten. Tot Japin je weer geroutineerd bij de lurven pakt" (Leyman, 2013, al. 9).

Ook in de slotalinea verwijst Leyman naar de recensie van Frank Heinen in *Vrij Nederland*, wat een beduidend niet-waarderende recensie is. De wijze waarop Leyman op een andere recensie heeft gereageerd is nog een aanwijzing van dynamiek in het literaire veld, ditmaal in de bubbel van de literaire kritiek.

Casus 3: *Haantjes*

De eerste recensie is geschreven door Arjen Peters en is op 22 januari 2021 in *de Volkskrant* gepubliceerd. Peters zegt met argwaan aan het boek begonnen te zijn; zijn verwachtingen waren laag gezien het oeuvre van Kluun. Het boek heeft hem daarentegen verrast en hij geeft een reeks aan argumenten waarom. Ten eerste vindt hij het verhaal scherp en grappig, een positief waarderend argument met de code D1,6. Daarnaast vindt hij de dialogen sterk, een positief waarderend argument

met de code E3. Het boek bevat veel zelfspot, wat een positief waarderend argument is met de code A6. Het boek bevat aldus Peters een karikatuur gebaseerd op de echte organisator van de jaarlijkse Gay Pride, Siep de Haan, wat hij omschrijft als “Een valse nichtenstreek, trefzeker uitgevoerd” (Peters, 2011, al. 4). Lastig als het is om dit in een code te omvatten, toch is uiteindelijk een positief waarderende K8 besloten. Vervolgens prijst hij hoe qua symboliek sterk verwezen is naar *I.M.* (Palmen, 1998) van Connie Palmen, een positief waarderend argument met code H3,I. Ten slotte wijdt Peters er aandacht aan dat de sfeer van het boek ‘Elschottiaans’ is, vanwege de schrijfstijl en het thema. Dit is een positief waarderend argument met de code AG16,I.

Opvallend is hoe Peters zijn recensie afsluit: “Er is een Haantjes-trailer, je kunt het boek in roze en wit krijgen, Kluun is twitterbaar, de euro’s zullen rollen, laat die maar schuiven. Dat hij intussen vermaak levert op niveau is onweerlegbaar” (Peters, 2011, al. 15). Met het oog op de principes van Bourdieu valt zo’n uitspraak op. De economisch succesvolle schrijver staat niet haaks op de succesvolle schrijver, zoals Peters het omschrijft. Hij stelt hier dat de kwaliteit van *Haantjes* los staat van de marketing eromheen. Daarnaast valideert hij Kluun ook als een literair schrijver door nadruk te leggen op de literaire verwijzingen die Kluun maakt naar Willem Elsschot en Connie Palmen.

De tweede recensie is geschreven door Maarten Moll en is op 26 januari 2011 gepubliceerd in *Het Parool*. De criticus leidt de recensie in met een vergelijking tussen *Haantjes* en *Kaas* (Elsschot, 1933). Dit mondt uit in een retorische evaluerende uitspraak, namelijk dat in tegenstelling tot *Kaas*, een geweldig boek over mislukking, *Haantjes* een mislukte roman over de mislukking is. Hieruit blijkt natuurlijk dat het eindoordeel van Moll niet gunstig is.

Na drie alinea’s met descriptieve alinea’s waarin het plot wordt toegelicht levert Moll de argumenten waarom hij ontevreden is met het boek. *Haantjes* maakt immers gebruik van dezelfde personages uit zijn bestseller *Komt een vrouw bij de dokter*, wat de recensent gemakzuchtig vindt. Dit is een positief niet waarderend argument met de code F15, omdat de personages niet origineel genoeg zijn. Vervolgens trekt de recensent dit door door te zeggen dat het het gehele boek aan fantasie ontbreekt: een negatief niet-waarderend argument met de code L4. Daarnaast bekritiseert hij ook de compositie van het boek: een positief niet-waarderend argument met de code B4.

De volgende alinea opent hij zo:

Het levert een langdradig, clichématig en saai verhaal op. Na elk hoofdstuk hoop je dat Kluun iets uit zijn hoge hoed zal toveren om het verhaal een broodnodige wending te geven. Maar nee: verder gaat het, op weg naar de ondergang. (Moll, 2011, al. 7)

Dit citaat is samengevat in de eerste zin: een langdradig, clichématig en saai verhaal duidt op een positief niet-waarderend argument met de code D1,4,15. Ten slotte sluit de recensie af met kritiek op het ontbreken van iets aanstotelijks in dit boek. Er is niets wat je echt weet te raken, zoals in *Komt een vrouw bij de dokter*. Dit is een negatief niet-waarderend argument met de code G10,III.

Het valt daarnaast op dat Maarten Moll uitspraken doet over het in de media zetten van de roman. Hij verwijst meerdere malen naar de bioscooptrailer die Kluun heeft uitgebracht ter promotie van het boek. Dit geeft aan dat ook het gedrag van de auteur in de media door de criticus meegenomen wordt in zijn recensie.

De derde recensie is geschreven door Lies Schut en is op 28 januari 2011 gepubliceerd in *De Telegraaf*. Deze korte recensie bestaat uit vier alinea's, waarvan de eerste drie bestaan uit descriptieve uitspraken waar kort het verhaal wordt samengevat en de thema's van het boek worden uiteengezet, met sierlijke taal: "Alles ademt seks in Amsterdam, en ook nog van een ongegeneerde soort: lonkende lijven, darkrooms, exhibitionistisch gedrag. Zelfs Stijn, toch een groot vrouwenliefhebber zoals we weten, lijkt op enig moment in te zijn voor een experiment" (Schut, 2011, al. 3).

In de laatste alinea komt de recensent ter zake en blijkt dat zij neutraal tegenover het boek staat. Aan de ene kant is het verhaal volgens haar voorspelbaar, een positief niet-waarderend argument met de code D15. Aan de andere kant is het boek wel heel soepel geschreven en bevat het voldoende zelfspot: positief waarderende argumenten met de codes A1 en A6 respectievelijk. Ook zij legt nadruk op het succes van *Komt een vrouw bij de dokter*.

De vierde recensie is geschreven door Koen Eykhout en is op 2 februari 2011 gepubliceerd in *Dagblad de Limburger*. Hij opent de recensie met de uitspraak "Het volk had weer eens gelijk. Het omarmde *Komt een vrouw bij de dokter* (2003) van Kluun en trok hij zich niets aan van critici die het boek neerzetten in de hoek goedkoop sentiment en snel geld" (Eykhout, 2011, al. 1). Zo sluit hij de recensie ook af: "Haantjes is een grappig boek, met een subtiel verpakt eerbetoon aan zijn overleden, eerste vrouw. Het volk had gelijk. Power to the people!" (Eykhout, 2011, al. 6). Eykhout legt hier een interessante verhouding bloot. Hij zet de criticus namelijk recht tegenover het lezerspubliek. Dit is een volledig andere interpretatie dan de veronderstelling dat het lezerspubliek het oordeel van de literatuurkritiek zou navolgen, namelijk dat het lezerspubliek doorgaans afwijkt van de literatuurkritiek. Zodanig dat het volgens Eykhout een kwestie van 'gelijk krijgen' zou zijn: wie van de twee kampen heeft de waarde van het boek correct ingeschat? Met de conclusie geeft hij toe dat in dit geval Kluun een goed boek heeft geschreven. Maar waarom schrijft hij dat het volk gelijk had? Heeft het volk zich al uitgesproken over *Haantjes*, of verwijst dit naar het algemene oordeel of Kluun

een veelbelovend schrijver is, wat hij met deze roman heeft weten te bewijzen? Of zet Eykhout het lezerspubliek weg als een groep mensen die altijd kiest voor simpele, grappige boeken? Al laat het vragen open wat de bedoelde representatie precies was schijnt Eykhout een beetje licht op de verhoudingen tussen de criticus en de lezer.

Hij geeft immers zelf het waardeoordeel dat hij het een grappig idee vindt, dit boek. Dit is een positief waarderend argument met de code G6. Zijn enige kritiekpunt is wat hij een “saucijzenstructuur” noemt (Eykhout, 2011, al. 5): op een gegeven moment verliest de loop van het verhaal zijn ritme. Dit is een positief niet-waarderend argument met de code B2.

De vijfde recensie is geschreven door John Vervoort en is op 4 februari 2011 gepubliceerd in *de Standaard*. Hij leidt de recensie in door eerst te beginnen met een schets van de situatie rond de verkoop van *Haantjes*, met de woorden “Er is in literair Nederland een wedstrijd aan de gang” (Vervoort, 2011, al. 2). Hij legt uit over hoe *Haantjes* concurreert met *Zomerhuis met zwembad* (2011), een roman van Herman Koch uit 2011. Er komen in dit stuk metakritische descriptieve uitspraken voor, waarbij de criticus verwijst naar andere recensies. Ten eerste naar een recensie uit het *NRC Handelsblad* die niet betrokken is bij dit onderzoek, wat beide boeken tegelijk recenseert. Ten tweede naar de recensie van Arjan Peters:

Kluun, daarentegen, realiseerde met zijn roman *Komt een vrouw bij de dokter* het grootste verkoopsucces aller tijden, met meer dan één miljoen verkochte exemplaren, maar werd door de recensenten afgeslacht. Nu hengelt hij naar goedkeuring van de literaire kritiek. Dat lijkt te lukken, wat Arjan Peters van *de Volkskrant* schreef enigszins onverwacht heel welwillend over Kluuns derde roman. (Vervoort, 2011, al. 2)

Dit citaat laat een aantal dingen zien. Ten eerste toont het dat er sprake is van beïnvloeding tussen critici. Arjan Peters heeft met zijn positieve en vroege recensie de toon gezet voor de rest van de critici, die hebben moeten beslissen of ze zich aansluiten bij hem en meegaan in de consensus, of zich tegen hem af te zetten, zoals zal blijken uit de recensie van Vervoort. Daarnaast stelt Vervoort hier dat de literaire kritiek een duidelijke invloed heeft gehad op *Haantjes*, omdat hij vaststelt dat dit boek Kluuns reactie is op de recensenten die zijn eerder werk als niet-literair hadden weggezet. Ook al beweert Kluun niet te geven om recensies, het verschil wat Vervoort hier opmerkt in het werk van Kluun maakt het bestaan van invloed aannemelijk. Daarnaast is het klassieke beeld van Bourdieu weer zichtbaar: Kluun’s economische succes vertaalt zich niet direct in symbolisch succes.

Vervolgens neemt Vervoort de ruimte om zijn oordeel te geven en dit te onderbouwen. Het enige goede wat hij over het boek kan zeggen, is dat het verhaal wel vermakelijk is. Dit is een positief waarderend argument met de code D6. Wat hem tegenvalt, is hoe de emotionele impact uit *Komt*

een vrouw bij de dokter uit dit boek ontbreekt, een negatief niet-waarderend argument met de code L10. Daarnaast schiet de schrijfstijl tekort om te evenaren aan Elsschot, aan wie Kluun met dit boek refereert. Daar is de stijl te vlak voor. Dit is een negatief niet-waarderend argument met de code A4.

De zesde recensie is geschreven door Jaap Goedegebuure en is op 5 februari 2011 gepubliceerd in *Het Financieele Dagblad*. De recensent trekt de vergelijking tussen *Kaas*, van Willem Elsschot, en *Haantjes*, omdat Kluun naar het boek verwijst. De criticus noemt het zelfs een eigentijdse versie van *Kaas*, gebaseerd op het thema van het verhaal. Nadat hij in de tweede alinea kort een samenvatting geeft over het boek geeft hij in de slotalinea het volgende oordeel:

Waar Elsschots *Kaas* het groteske gegeven subtiel weet te kruiden met milde ironie en af en toe een vleugje bijtend sarcasme, zaagt Kluun planken van een aanmerkelijk dikkere houtsoort. De humor is vet . . . , de handeling doet denken aan een RTL-soap en zowel het verloop als de climax van de geschiedenis is voorspelbaar. (Goedegebuure, 2011, al. 3)

Er is geen sprake van subtiliteit in de schrijfstijl (A2), het idee is voorspelbaar (G4,15) en zoals Goedegebuure later toelicht, ook moreel gezien trekt hij een wenkbrauw op van hoe homoseksuelen worden gepresenteerd (H14). Dit zijn alle drie positief niet-waarderende argumenten.

De zevende recensie is geschreven door Jeroen Vullings en is op 5 februari 2011 gepubliceerd in *Vrij Nederland*. Hij opent met een uitvoerige beschrijving van het huidige literaire klimaat. Dit leidt hij zo in:

Dat de wereld verandert, is bekend. Dat die verandering zich sneller kan voltrekken dan je voor mogelijk hield, zien we nu weer in het dagelijks nieuws over Egypte. Maar soms wordt die verandering opeens zodanig zichtbaar dat je je afvraagt: wat heb ik gemist? . . . Zo domineert al ruim een week één titel de etalage van de respectabele boekhandel waar ik als puber Louis Couperus' *Verzamelde Werken* verwierf: Kluuns nieuwe roman *Haantjes*. (Vullings, 2011, al. 2-3)

Vullings levert in een kort aantal alinea's veel commentaar. Hoe hij met verbazing spreekt over dit fenomeen dat Kluun succesvol is, impliceert dat er een spanningsveld is tussen 'het respectabele' en Kluun. Hij legt uit hoe plotseling alle critici die eerder niet-waarderend zouden zijn geweest over hem nu waarderend zouden zijn en hij begint erover dat als er stukken over *Haantjes* in "prestigieuze openingsstukken van serieuze boekenkaternen" (Vullings, 2011, al. 3) komen te staan, Kluun iets heel goeds geschreven moet hebben.

Veel inhoudelijke kritiek levert hij niet op het boek. Als hij een oordeel geeft, is het dat Kluun te veel open deuren intrapt met zijn nieuwe roman. De intentie is niet om te vernieuwen, maar om te

blijven doen wat werkt: dit krijgt de code K15 als positief niet-waarderend oordeel. Het merendeel van de recensie is toegewijd aan het omschrijven van het klimaat rondom *Haantjes* en de kritiek.

De achtste recensie is geschreven door Rob Schouten en is op 5 februari 2011 gepubliceerd in *Trouw*. Net zoals andere behandelde recensies neemt Schouten de tijd om de situatie rond het verschijnen van *Haantjes* toe te lichten:

Kluun heeft de pr voor zijn jongste roman *Haantjes* ook weer prima op orde. Geen talk- of nieuwsshow of zijn olijke kop verscheen er de afgelopen tijd, en zijn boodschap luidt onveranderd: ik schrijf geen grote literatuur en ik heb het zelf allemaal min of meer meegemaakt. (Schouten, 2011, al. 3)

Dit is wederom een voorbeeld van hoe Kluun het spanningsveld bewandelt tussen economisch succesvol en symbolisch succesvol. In het geval van deze recensie wordt Kluun weggezet als 'een product' en krijgt hij dus een ongunstige beoordeling.

Vervolgens geeft Schouten een korte samenvatting van het verhaal en geeft hij zijn evaluatie. Hij is neutraal over de tekst: aan de ene kant bevat het boek een enorme vaart (A1) en zijn de beschrijvingen hilarisch (A6), allebei positief waarderende argumenten. Aan de andere kant is de moraliteit van de personages weg, iets wat (zoals andere critici ook vermeldden) een kracht was van zijn debuut *Komt een vrouw bij de dokter*. Dit is een negatief niet-waarderend argument met de code F14. Ten slotte benadrukt Schouten hoe dit boek geen grote literatuur is, een negatief niet-waarderend element met de code L16.

De negende recensie is geschreven door Frank van Dijk en is op 11 februari 2011 gepubliceerd in *HP/De Tijd*. De criticus opent de recensie met een aantal interpreterende uitspraken: over de verwijzing van Kluun naar *Kaas* van Willem Elsschot en over de gedeelde thematiek tussen de twee romans: "Beide boeken moeten het van de mislukking hebben" (Van Dijk, 2011, al. 2). De volgende twee alinea's zijn besteed aan het samenvatten van de roman. In de laatste drie alinea's komen één voor één de problemen die Van Dijk heeft met het boek aan bod. Ten eerste is het verhaal heel snel verteld: hoofdstukken zijn gemiddeld twee tot drie pagina's lang. Waar een vlotte schrijfstijl en een beknopte structuur bij andere critici mogelijk goed werd ontvangen, wordt het hier ingezet als kritiekpunt. Dit zijn positief niet-waarderende argumenten met de code A1 voor de schrijfstijl en B2 voor de structuur.

Vervolgens gaat Van Dijk door over het taalgebruik in het boek. Hij vergelijkt de schrijfstijl in *Haantjes* met die in *Kaas*, en concludeert dat het Kluun niet lukt om het taalgebruik van Elsschot te

evenaren: hij noemt de zinnen van Kluun bij vlagen slordig. Dit is een positief niet-waarderend argument met de code A2,I. De criticus sluit als volgt af:

Op een of andere manier gaat het verhaal langs de lezer heen. Dat er een debacle aan zat te komen, wordt in de proloog al aangekondigd. De figuren zijn meer typetjes dan mensen van vlees en bloed, zoals de karikaturale nicht Charles. Als *Haantjes* een tv-programma was, zette je het uit. (Van Dijk, 2011, al. 8)

Deze conclusie bevat twee andere waardeoordelen. Ten eerste het oordeel dat het verhaal langs de lezer opgaat (D4) en ten tweede dat de personages vlak zijn (F2). Beide zijn positief niet-waarderende argumenten.

De tiende recensie is geschreven door Bart van der Bruggen en is op 31 december 2011 gepubliceerd in *Leesideeën Off line*. Deze korte recensie wordt ingeleid door twee beknopte samenvattende alinea's. In de laatste alinea geeft de criticus zijn oordeel: "Door de onbeholpen branie van de twee sterondernemers, het idee dat te gek is voor woorden en het amateurisme waarmee het wordt uitgevoerd, is *Haantjes* nogal *over the top*" (Van der Bruggen, 2011, al. 3). Hij geeft hier voornamelijk drie argumenten voor, allemaal positief niet-waarderend. De eerste is dat de humor afleidt van de bedenkelijke morele kwestie van de ondernemers, in plaats van dat het dat versterkt, zoals gewoon is in satire (A6). Dit betekent op zijn beurt weer dat de moraliteit van het hele idee van het boek niet van de grond af komt en vlak blijft (G14). Ten slotte noemt hij het verhaal op zich ook zwak (D2,5).